

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

Horváth Zsolt

*A magyar közjogi tisztségviselők a hatalommegosztás rendszerében –
Különös tekintettel a temporális és a perszonális dimenzióra és a
miniszterelnöki ciklusismétlésre*

Horváth Zsolt– Békési Erik

A jogválasztás alkalmazásának előnyei és elméleti kérdései

Jáger Eszter

*A szavak súlya a digitális térben – Az internetes agresszió és a
véleménynyilvánítás szabadságának határai*

Kiss Eszter – Kószegi Anita

*A blokkláncrendszer és nemzetközi jogi keretrendszerének rövid
vizsgálata*

Szabó Zsófia

Létezett-e holtig tartó igen a 19. századi Magyarországon?

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM | 2025/1. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2026. MÁRCIUS 20.

FŐSZERKESZTŐ | VIGH ESZTER ÉVA

OLVASÓ SZERKESZTŐ | FÜLÖP RÉKA CSENGE, KÓNYI LAURA, LEZSÁK DOROTI, SZABÓ JANA, TÓBIÁS SZABOLCS, VIGH ESZTER ÉVA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. ÓSZE ÁRON

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE

FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA

CÍM | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.

HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)

ISSN | 2062–5715 (NYOMTATOTT)

ISSN | 2064–6992 (ONLINE)

© BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2026.

© A SZERZŐK, 2026.

E KÖTET AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA MEGBÍZÁSÁBÓL A NEMZETI KULTURÁLIS
TÁMOGATÁSKEZELŐ ÁLTAL MEGHIRDETETT NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM KERETÉBEN
AZ NTP-SZKOLL-25-0059 KÓDSZÁMÚ PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSBÓL VALÓSULT MEG.

TARTALOM

HORVÁTH ZSOLT

A magyar közjogi tisztségviselők a hatalommegosztás rendszerében – Különös tekintettel a temporális és a perszonális dimenzióra és a miniszterelnöki ciklusismétlésre.....5

HORVÁTH ZSOLT – BÉKÉSI ERIK

A jogválasztás alkalmazásának előnyei és elméleti kérdései.....21

JÁGER ESZTER

A szavak súlya a digitális térben – Az internetes agresszió és a véleménynyilvánítás szabadságának határai.....33

KISS ESZTER – KŐSZEGI ANITA

A Blokkláncrendszer és nemzetközi jogi keretrendszerének rövid vizsgálata.....41

SZABÓ ZSÓFIA

Létezett-e a holtig tartó igen a 19. századi Magyarországon?.....53

A MAGYAR KÖZJOGI TISZTSÉGVISELŐK A HATALOMMEGOSZTÁS RENDSZERÉBEN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TEMPORÁLIS ÉS A PERSZONÁLIS DIMENZIÓRA ÉS A MINISZTERELNÖKI CIKLUSISMÉTLÉSRE

Absztrakt

A közjogi tisztségviselők tekintetében érdemes megvizsgálni a hatalommegosztás rendszerében elfoglalt helyüket. Ugyanis a hatalommegosztás elvének magasabb szintű érvényesülését megköveteli a közjogi tisztségviselők hivatalának betöltése szempontjából a hatalommegosztás temporális és perszonális dimenzióinak érvényesülése. A kormányfő szerepe a mediatizáció és perszonifikáció jelenségének köszönhetően azonban a köztudatban felerősödött. Pontot tesz a mondat végére az, hogy a kormányfők több parlamenti cikluson átívelően viselhetik tisztségüket. Ezzel ellentétesen az európai államfők vonatkozásában és a közjogi tisztségviselők túlnyomó többségének tekintetében alkotmányban vagy más jogforrásban korlátozást nyer az államfők időbeli hatalomgyakorlása. A hatalommegosztás jelenkori realitásokhoz igazított biztosításához vezethet a kormányfői ciklusmaximalizálás?

Kulcsszavak: közjogi tisztségviselők, hatalommegosztás, temporális (időbeli) dimenzió, perszonális (személyi) dimenzió, kormányfői ciklusismétlés, kormányfői ciklusmaximalizálás, checks and balances elv

BEVEZETÉS

A prezidencializálódás jelensége Európában széles körben elterjedt, mára már az európai alkotmányos berendezkedések többségének egyik jelentős ismérvévé vált. Ennek egyik táptalaját képezi az, hogy általában a kormány kiemelt szereppel bír a hatalmi ágak vonatkozásában: „a Kormány a végrehajtó hatalom csúcsaként az államvezetés legfőbb letéteményese, széles mozgástérrel rendelkezik az öt megválasztó Országgyűléssel és bírói hatalmi ággal szemben.”¹ A checks and balances-elv alapján a hatalmi ágaknak ellensúlyozniuk kell egymást, tehát ebben a konstellációban elvileg egyik hatalmi ág sem uralhatja le a többit, vagy legalábbis valamelyiket. Ezt az elvi tételt azonban a végrehajtó hatalom megerősödése megbillenti.

Tovább rontja e mérleget a kormányfő végrehajtó hatalmon belüli szerepének megnövekedése, amely a prezidencializálódás másik jellemzőjeként ragadható meg. Ezt igazolja például hazánkban az, hogy a Kormány fő politikai irányvonalainak meghatározásában a miniszterelnöknek döntő szerepe van, emellett a Kormány sorsa függ a miniszterelnöki tisztség betöltésétől, hiszen a miniszterelnök megbízatásának megszűnésével a Kormány megbízatása is megszűnik.² Mivel a miniszterelnök erős jogkörökkel rendelkezik a végrehajtó hatalom irányítása szempontjából és az Alaptörvény felhatalmazása szerint meghatározza a Kormány általános politikáját, ezért méltán állíthatjuk, hogy a kormányfő befolyása a Kormányban markáns és egyedülálló.

A gondolatmenetet tovább vezetve, mivel a kormányfő megbízatásának útjában a megbízatás megszűnésének okain kívül – beleértve a bizalmi szavazást és a konstruktív bizalmatlansági indítványt – nem áll akadály, ezért a kormányfői tisztséget ugyanaz a személy több parlamenti cikluson keresztül, akár évtizedeken át is betöltheti. Erre lehetősége adódik a kormányfőnek abból kifolyólag, hogy az európai államok alkotmányaiban nem találunk olyan szabályt, ami korlátozná a kormányfői ciklusok számát és hosszát. Így a kormányfő több cikluson keresztül is betöltheti hivatalát, ami kérdéseket vet fel a hatalommegosztás elvének tényleges érvényesülésével összefüggésben.

Megvalósítható-e a kormányfői ciklusmaximalizálás a gyakorlatban?³

Kérdés merül fel továbbá azzal kapcsolatban is, hogy az adott állam államformájába és kormányformájába beilleszthető-e a kormányfői ciklusmaximalizálás. Felmerül-e bármilyen alkotmányos alapelvől, szokásból, állam- és kormányformából fakadó olyan akadály, ami meggátolja, hogy az adott

¹ STUMPF István: *Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás*. Budapest, Gondolat, 2020, 84.

² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 20. cikk (1) bekezdés

³ Korábbi cikkemben megvizsgáltam külföldi kitekintés szempontjából számos külföldi állam állam – és kormányfői szabályozását is. Kiemeltem az USA szabályozását, mely célravezető minta lehet a cikluskorlátozás tekintetében. Továbbá összevettem az európai nagyhatalmakat és a visegrádi államok államfői- és kormányfői megoldásait is a hatalommegosztás temporális és perszonális dimenzióinak viszonylatában.

parlamentáris kormányformába a kormányfői ciklusmaximalizálást implementálni lehessen? Lehetséges-e az amerikai modellhez hasonló módon korlátozni a kormányfői ciklus időtartamát és ismétlődését a parlamentáris államokban? Mivel magyarázható az, hogy a kormányfői tisztség egyre inkább megerősödik, a kormányforma prezidencializálódik, de mindezzel párhuzamosan a ciklusismétlés korlátai nem lelhetőek fel? Logikus lépés lenne-e az alkotmányozó, vagy a törvényhozó által az, hogy a kormányfői mandátum időtartamának (szinte akár végeláthatatlan) kontinuitását korlátozza, ezáltal eleget téve a hatalommegosztás követelményeinek?

Fontos leszögezni, hogy kutatásom módszertana normatani és közjogtudományi elemzésen alapul, témám vonatkozásában az empirikus kutatás, mint módszertan nem alkalmazható. Ez abból adódik, hogy kizárólag jogszabályok vizsgálatával és elemzésével mutathatunk rá a ciklusismétlés problémájára. Dolgozatomban a következő módszer alapján vizsgálom meg az előző kérdéseket. Összehasonlító elemzést alkalmazok, a közjogi tisztségviselők hivatalának betöltésére határozott vagy határozatlan idő áll rendelkezésre, és ha igen, akkor kizárt, vagy korlátozott-e a ciklusismétlés, az újraválaszthatóság. Meg kell vizsgálni azt is, hogy a közjogi tisztségviselők ciklusismétlése között fennálló különbségek mivel támaszthatók alá. Górcső alá veszem azt, hogy a hatalommegosztás elvi követelményeinek megfelelnek-e az általam vizsgált közjogi tisztségviselők mandátum-keletkezési modelljei, kifejezetten megvizsgálva azt, hogy a hatalommegosztás temporális és perszonális dimenziói érvényesülnek-e a közjogi tisztségviselők tekintetében és az időbeli hatalomgyakorlás részletei miképpen szabályozottak.

A kutatás eredményességének elérése céljából a következő szempontrendszer által kívánom vizsgálat alá vonni a közjogi tisztségviselők mandátum-keletkezési modelljeit:

Kutatás fő szempontjai:

- kinevezések időtartama; határozott vagy határozatlan idejű hatalomgyakorlás; ciklusismétlés kizártsága vagy annak lehetősége; ciklusok száma és hossza;
- jogkörök erőssége, azok jelentősége, viszonyítva a kormányfő jogköreinek erősségéhez

Kutatás kiegészítő jellegű szempontjai:

- felelősségre vonás eszközei: a hivatalból történő elmozdítás lehetősége és annak lehetséges akadályai, koncentrálna a bizalmi szavazásra és a konstruktív bizalmatlansági indítványra
- összeférhetetlenség: fókuszban a kormányfő összeférhetetlensége vagy az összeférhetetlenség hiánya a többi közjogi tisztség vonatkozásában.
- tisztség-keletkezési (megválasztási-kinevezési) csatornák: közvetlen vagy közvetett legitimáció

1. HATALOMMEGOSZTÁS – ÁLLAMFORMA – KORMÁNYFORMA

A hatalommegosztás alkotmányos alapvető jelentőségét elsősorban az állam- és kormányformákból eredő hagyományok viszonyrendszerében érdemes megvizsgálni. Az állam- és kormányformából eredő hagyományok ereje vagy a logikai alapokon nyugvó hatalommegosztás elve az irányadó?

1.1 A hatalommegosztás elve és annak releváns dimenziói

A hatalommegosztás elvének beható vizsgálatával juthatunk el a kormányfői ciklusismétlés problémáinak gyökereihez.

A hatalommegosztás elve az európai államok alkotmányainak jelentős részében alkotmányos alapvető. Ennek gyakorlati megvalósulása, hogy ezen alkotmányos elv ne csupán elmélet maradjon, álláspontom szerint a kormányfői ciklusismétlés miatt problémákba ütközik.

A hatalommegosztás elve arra fókuszál, hogy nem összpontosulhat egyetlen testület, ill. egyetlen személy kezében a hatalom. A hatalommal való visszaélés megakadályozása a hatalom megosztásával történhet meg. A hatalommegosztást megragadhatjuk a hatalom intézményi ellenőrzésére és korlátozására irányuló szándékként. Az angol rule of law elvéből eredeztethető a hatalommegosztás modern kori öröksége. A törvényeknek való alávetettség kizárólag a törvénykezés és végrehajtás funkcióinak elkülönítése által juttatható érvényre. A rule of law alapelve is ebben a konstellációban értelmezhető, ugyanis mindenkire kötelező erővel bírnak a normák, avagy a törvényeknek való alávetettség mindenkire egyaránt vonatkozik, beleértve az uralkodót, a kormányfőt és a kormányt is.⁴

⁴ SÁRI János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme, avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*. Budapest, Osiris, 1995. 9-11.

A hatalommegosztás elvének jelentősége abban áll, hogy az állam fő funkcióit el kell különíteni egymástól, ezeket a funkciókat pedig az állam meghatározott szerveihez kell telepíteni, olyanképpen, hogy az állami szervek saját funkcióikat gyakorolva ellensúlyát képezzék a többi állami szerveknek, melyek szintén saját funkcióikat gyakorolják, megteremtve ezáltal a fékek és ellensúlyok rendszerét, továbbá egyensúlyt az egymást kölcsönösen korlátozó és ellenőrző viszony keretein belül. Az alkotmányos főhatalmat teljes egészében nem gyakorolhatja egyetlen szerv vagy személy. Ebben rejlik a hatalommegosztás elvének lényegi vonása.⁵

A hatalommegosztásnak több komponensét különíthetjük el egymástól, amelyek a hatalommegosztás szintjeiként, dimenzióiként realizálódnak.⁶ A dimenziók tulajdonképpen a hatalommegosztás elvének, mintegy az alkotmányos berendezkedések egyik működtető alkatrészének egymással összefüggő szelvényeit képezik.⁷ Témánk vonatkozásában két dimenziót szükséges kiemelt figyelemben részesíteni, a temporális és a perszonális hatalommegosztást. A klasszikus Montesquieu-i hatalommegosztás dimenziójától, az institutionális dimenziótól eltér e két dimenzió. Röviden ismertetem ezeket és kidomborítom a köztük húzóó különbségeket.

A hatalommegosztás institutionális dimenziója a hatalmi ágak együttműködésével, azaz a checks and balances-elv gyakorlati megtestesülésével érvényesül. Ez a Montesquieu által kidolgozott elméleti koncepció a gyakorlatban nemcsak az elnöki rendszerek esetében, hanem az angol King-in-the-Parliament intézményében és az európai államokban a törvények köztársasági elnök által történő aláírásában realizálódik. A klasszikus Montesquieu-i hatalmi triász azonban az idő előrehaladtával olyan intézményekkel bővült, melyek tipikusan egyik hatalmi ághoz sem sorolhatók be, így például az ombudsmannal, az Alkotmánybírósággal. Egy állami szerv függetlenségének mutatója és az állami szervezet ezen részének az egyik hatalmi ággal történő azonosulása tehát a hatalommegosztás institutionális dimenziójának centrumában áll.⁸

Témánk vonatkozásában különös figyelmet érdemel a hatalommegosztás temporális dimenziója. A temporális dimenzió azt juttatja kifejezésre, hogy a hatalomgyakorlásnak milyen időbeli korlátai lehettek fel és annak időtartama milyen terjedelmű. „A hatalommegosztás ezért értelmezhető időbeli szinten is, mivel a hatalom koncentrációját eredményezheti az, ha az adott szerv – különösen a politikai értelemben meghatározó törvényhozó és a végrehajtó hatalom – tisztségviselőinek megbízatása nincs időtartamában korlátozva. Az időbeli hatalommegosztás tehát arra ad választ, hogy az egyes hatalmi szervek megbízatása időben meddig terjed, illetőleg milyen időközönként van szükség a megbízatás megújítására, ami egyúttal a mellőzhetetlen közvetlen vagy közvetett legitimitást is garantálja.”⁹ Tehát arról beszélhetünk, hogy az adott személy meddig gyakorolhatja funkcióit, töltheti be tisztségét és mikor kell megbízatását megújítani. Meghatározott időtartam lejártá után az államhatalmat gyakorló személy megbízatása ennek értelmében lejár, megbízatása temporális jellegű, melyet korlátozni szükséges.¹⁰

Az érdekösszeütközések elkerülésének céljából és a tisztségviselők függetlenségének biztosítása érdekében a perszonális hatalommegosztás síkjának kell érvényesülnie a gyakorlatban. Ez azt tükrözi, hogy meghatározott személyek nem tölthetnek be több hivatalt, tehát a különböző állami szervekben ugyanazon személyek nem tölthetnek be tisztségeket. Az inkompatibilitás kifejezés fémjelzi ezt a gyakorlatot, amit összeférhetlenségi szabályokkal erősít meg a jogalkotó.¹¹

Fontos elkülönítenünk ezt a három dimenziót, mivel az institutionális sík az állami szervek közötti hatáskörmegosztást testesíti meg, az időbeli és személyi síkok pedig nem az egyes szervek közötti hatáskörmegosztáson alapulnak, hanem az egyes szubjektum, esetünkben az egyes ember felől közelítik meg

⁵ TAKÁCS Albert: *Hatalommegosztás*. in Halász Iván (szerk.): *Alkotmányjog*. Budapest, Dialóg-Campus, 2018. 40.

⁶ STEFFANI, Winfried: *Parlamentarische und presidentielle Demokratie: strukturelle Aspekte westlicher Demokratien*. Opladen, Westdeutsche Verlag, 1979. 20-36.

⁷ Hatalommegosztás egyes szintjei: 1. hatalommegosztás institutionális dimenziója, 2. funkcionális hatalommegosztás, 3. politikai és jogi konstitucionalizmus, vagy a hatalommegosztás konstitucionális dimenziója, 4. közvetlen és képviseleti demokrácia síkja, 5. hatalommegosztás társadalmi dimenziója, 6. hatalommegosztás vertikális vagy föderatív dimenziója, 7. hatalommegosztás döntési vagy decizív szintje, 8. hatalommegosztás személyi dimenziója 9. hatalommegosztás időbeli, vagy temporális szintje

⁸ ERDŐS Csaba: *A hatalommegosztás*, in Gárdos-Orosz Fruzsina – Halász Iván (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Alapfogalmak. Budapest, Dialóg-Campus, 2019. 68-70.

⁹ PETRÉTEI József: *Hatalommegosztás*, in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (<http://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyjog-hatalommegosztas>, letöltés ideje: 2024. október 25.), 2018. 13.

¹⁰ PETRÉTEI (2018) 13.

¹¹ PETRÉTEI (2018) *i.m.* 13.

a kérdést. A függetlenség biztosítékai ennek értelmében az egyes személy hatalomgyakorlásának korlátozásában állnak. A személyi függetlenség biztosítása és a hatalomkoncentráció elkerülése a temporális és perszonális dimenzió érvényesülésének következményei.

1.2 Az állam- és kormányformák

A hatalommegosztás elmélete az állam- és kormányformák nézőpontjából is vizsgálat tárgyát képezi. Az államformát az államfő legitimitációjának típusa határozza meg. Monarchia esetében jellemzően, de nem kizárólagos tradicionális legitimitáció, ami viszont minden esetben határozatlan, a hivatalban lévő államfő haláláig vagy lemondásáig tartó időtartamra szóló mandátumot jelent. Köztársasági államforma esetében az államfő megbízatása választás útján jön létre és határozott időre szól.

A jogkörök és hatáskörök az állami szervek/személyek között megoszlanak a hatalommegosztás értelmében, a kormányformák fő jellemzője pedig a politikai felelősség megosztása az állami szervek/személyek között. Más kontextusban a kormányformák fő ismérve a politikai felelősség megléte, vagy annak hiánya az egyes közjogi tisztségviselők tekintetében. Ha hiányzik a politikai felelősségre vonás eszköze vagy az valamilyen oknál fogva nem tudja kifejteni a kívánt hatást, és a közjogi tisztségviselő (kormányfő) jogkörei a legerősebbek a többi közjogi tisztségviselő jogköreihez viszonyítva, akkor alkotmányos korlát szükséges az időbeli dimenzió érvényesítéséhez, hogy a hatalommegosztás elve maradéktalanul érvényesülni tudjon. Enélkül a hatalommegosztás elve szenved csorbát, s hiába találhatjuk meg az alkotmányokban, ezen elv nem tud maradéktalanul érvényesülni a kormányfői cikluskorlátozás nélkül.

A prezidenciális kormányforma fő ismérve a politikai felelősség megléte vagy annak hiánya. A prezidenciális kormányformában általában a központi állami szervek a parlament, az elnök és a bírói hatalom a prezidenciális rendszerekben. Tehát a klasszikus hatalommegosztás elvének érvényesítése a célja a prezidenciális kormányformának. Ebben a rendszerben egyáltalán nem találhatjuk meg a kormányt, hiszen a végrehajtó hatalom kizárólagos letéteményese az elnök, akit egy személyében illet meg a kormányfői és az államfői pozíció. A parlamentáris kormányformától nagy eltérés, hogy a törvényhozó hatalom és az elnök élesen elválasztott egymástól. Az elnök nem függ a törvényhozástól, tehát nem áll fenn kölcsönös bizalmi viszony sem. A törvényhozás bizalmatlansági indítvánnyal vagy bizalmi szavazással nem buktathatja meg az elnököt, az elnök pedig nem oszlathatja fel a törvényhozást. Szükségszerűen azonban együtt kell működniük ahhoz, hogy az államszervezet rendeltetésszerűen funkcionáljon. A fékek és ellensúlyok elve meghatározó szerepet kap. Ez az elnök megbízatási idejének és újraválaszthatóságának alkotmányban előírt korlátozásában és a parlament általi egyes elnöki döntésekben történő közreműködésében manifesztálódik.¹²

A parlamentáris kormányforma ismérvei a következők. A parlament és a kormány, mint központi állami szervek állnak az államirányítás középpontjában a parlamentáris kormányforma esetében. A politikaalakító funkciót tekintve a kormány lát el aktívabb szerepet: kezdeményező, javaslattevő és programadó feladatai vannak. A parlament feladata pedig a kormány eshetőleges korlátozása, kontrollálása, támogatása vagy akadályozása. Az államfő kevésbé kap politikaalakító szerepet, inkább az állam egységének megőrzése és képvisellete tartozik feladatkörébe. Az államirányítás legfőbb letéteményesei a parlament és a kormány, melyek között kölcsönös bizalmi viszony áll fenn. A kormány általában kezdeményezheti az államfőnél a parlament felosztatását, míg a parlament konstruktív/destruktív bizalmatlansági indítvánnyal, vagy bizalmi szavazás útján kontrollálhatja a kormányt. A vegytiszta parlamentáris rendszerekben a kormány és a parlamenti többség szemben áll az ellenzékkel, vagyis a parlamenti kisebbséggel. A hatalommegosztás elve tehát a parlamenti többség és a kormány, valamint az ellenzék súrlódásával, kölcsönös együttműködésével és korlátozásával érvényesülhet a gyakorlatban.¹³

A szemi prezidenciális kormányforma jellegadó sajátossága az, hogy az államfő politikai súlya meghatározó, ugyanakkor elkülönül a kormányfő személyétől. Egyfajta dualista hatalomgyakorlásról beszélhetünk, ugyanis a végrehajtó hatalom „kétfejű”: az államfő és a kormányfő is a végrehajtó hatalom „feje”. A kormány tehát meghatározó szerepet kap a végrehajtó hatalomban, az államfőnek mégis jelentős jogkörei vannak a politika befolyásolását tekintve. Mindemelllett az államfőt közvetlen módon választják meg. Lehetséges, hogy az államfő a kormánnyal azonos politikai pártállású, illetve az is, hogy ellentétes pártállású. Az államfő azonban mindkét esetben jelentős jogköröket gyakorol a végrehajtó hatalomban, ezért nem tekinthető ez a kormányforma a prezidenciális és parlamentáris kormányforma ötvözeteként.¹⁴

¹² PETRÉTEI József – TILK Péter – VERESS Emőd: *A kormányzati rendszerekről*, in: *Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea (szerk.): Európai kormányformák rendszertana*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2007. 29-32.

¹³ PETRÉTEI – TILK – VERESS (2007) i.m. 22-29.

¹⁴ PETRÉTEI – TILK – VERESS (2007) 33-36.

Mára már azonban aligha beszélhetünk vegytiszta kormányformának megfelelő államapparátusról. Így az európai államok jellemzően vegyes kormányformákba tömörülnek, mivel többségük vegyes attribútumokkal rendelkezik, melyek alapján egyik kormányformába sem sorolhatóak be kifejezetten és kizárólagosan. Már az ókori gondolkodók is ismerték ezt a kifejezést (status mixtus), s kapcsolták a hatalommegosztás elvéhez.¹⁵ A vegyes kormányforma jellegéből adódóan az arisztokratikus és demokratikus elveket egyesíti, ami a checks and balances-elvet állítja a középpontba. Tehát a hatalommegosztás elvét ebben a koncepcióban kell értékelnünk mai viszonylatokban. A hatalom birtokosai közt a hatalom úgy oszlik meg, hogy azok kölcsönösen együttműködnek és korlátozzák is egymást.¹⁶ A fékek és ellensúlyok/egyensúlyok rendszerében, mivel a kormányformák jellegzetességei elhalványulni látszanak, a klasszikus kormányformák ismertetőjegyei vegyülnek egymással, ezért a tipikus kormányformákba történő besorolás, ahogy a hatalommegosztás klasszikus triászába történő kényszerű besorolás is kikopni látszik a gyakorlatból. Fontos már e helyütt leszögezni, hogy a kormányformáknak nincsenek kötelező jelleggel megállapított szabályai, csak bizonyos jellegadó sajátosságai, és a kormányforma fogalmát a jogtudomány dolgozta ki, a tételes jogban nincsenek eltérést nem engedő normák, melyek meghatározzák a kormányformák elemeit és jellemzőit.

A parlamentáris és prezidenciális kormányforma egymáshoz közelítenek Európa-szerte, ami a prezidencializáció jelenségeként értékelhető. Így definiálható a prezidencializáció külföldi jogtudósok lencséjén keresztül: „a parlamenti rendszerek működési logikájukban az elnöki rendszerekre kezdenek hasonlítani, az alkotmányos berendezkedés, a kormányforma megváltozása nélkül”.¹⁷ Stumpf István meghatározása alapján a prezidencializáció a következőképpen ragadható meg: 1. a kormányfő jogkörének bővülése, 2. a miniszterelnökség ellenőrző szerepének megerősödése, 3. a kormányzati kommunikáció és a politikai folyamatok centralizációja. A jelenségre rámutat olyanképpen is, hogy a miniszterelnöki hatalom egyre inkább megerősödik, ezzel egyenesen arányosan a kormány testületi karaktere pedig gyengül. A kormányfő által ellenőrzött területek száma növekszik, képességeiben pedig megerősödik arra, hogy sikeresen szembe szálljon az ellentétes politikai nézeteket képviselőkkel.

A kormányfők szerepe tehát megerősödött Európa-szerte.¹⁸ A prezidencializáció így „a végrehajtó hatalom első emberének kiemelkedését jelenti, ő kerül a kvázi-elnöki pozícióba.”¹⁹ Ebben a kontextusban az egyszemélyi kormányzás megelőzi a pártelvű kormányzást. A pártelvű kormányzás ismérveitől részben vagy egészben történő elszakadás mutat a prezidencializálódás irányába. A pártelvű kormányzás komponensei a következők: 1. pártok közötti versengés során alakulnak meg a kormányok, 2. a kormányzati pozíciókba a személyek a kormányban szereplő párton keresztül kerülnek, 3. a kormányzat politikai programja a pártokban megfogant politikai program alapján jön létre. Végeredményben a vezetők döntési szerepe mindinkább növekvő tendenciát mutat, míg a párt, mint kollektív intézmény szerepe egyre inkább csökken.²⁰

A prezidencializálódás táptalaját képzik a mediatizáció és a perszonalifikáció, így ezen fogalmaknak a kifejtése elengedhetetlen. A mediatizáció és perszonalifikáció térnyerésével a parlamentek elveszítik elsődleges funkciójukat, azaz a politikai hadszíntér szerepüket. Ez a parlamentáris kormányforma prezidencializálódásának folyamata.²¹ A mediatizáció jelentése röviden a politika eladhatóvá tétele a médiumokban. Ugyanis általánosságban megállapítható, hogy a tömegkommunikációs eszközök óriási szereppel bírnak a prezidencializálódás folyamatában, politikai szerepük felértékelődött az elmúlt évtized során.²² A perszonalifikáció pedig a politikus személyének előtérbe kerülése. A politikában kiemelt szerep jut ennek értelmében a kormányfőnek.²³ A személytelenség tehát szöges ellentéte a prezidencializált hatalomgyakorlásnak.

A kormányfő politikai befolyása a mediatizáció és a perszonalifikáció térnyerésével egyre inkább növekszik, azaz a prezidenciális kormányforma elnöki tisztségével válik hasonlatossá. Ezt a jelenséget

¹⁵ TAKÁCS Albert: *Hatalommegosztás*, in Halász Iván (szerk.): *Alkotmányjog. Budapest, Dialóg-Campus*, 2018. 41.

¹⁶ TAKÁCS Albert: *Hatalommegosztás*, in Halász Iván (szerk.): *Alkotmányjog. Budapest, Dialóg-Campus*, 2018. 46.

¹⁷ POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (szerk.): *The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies*. Oxford, Oxford University Press, 2005. 5.

¹⁸ STUMPF István: *Kormányzás, hatalommegosztás, prezidencializálódás*, in *Máltai Tanulmányok*, 2021/2. 227-229.

¹⁹ TÓTH László: *A végrehajtó hatalom prezidencializálódásának egyes aspektusai a II. és III. Orbán-kormányok esetében*, in *Parlamenti Szemle*, 2017/2.49.

²⁰ TÓTH (2017) *i.m.* 49-50.

²¹ ERDŐS Csaba: *A hatalommegosztás*, in Gárdos-Orosz Fruzsina – Halász Iván (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Alapfogalmak*. Budapest, Dialóg-Campus, 2019. 73.

²² STUMPF István: *A kormány alkotmányos jogállása*. in: *Új Magyar Közigazgatás*, 2015/2. 8-15.

²³ STUMPF István: *Kormányzás, hatalommegosztás, prezidencializálódás*, in *Máltai Tanulmányok*, 2021/2. 226.

nevezük a végrehajtó hatalom prezidencializálódásának.²⁴ Az amerikai minta azonban abban eltér a fent vázolt európai gyakorlattól, hogy kifejezetten szabályozott az elnök mandátumának hossza és hatalomgyakorlásának ismétlődése is korlátozott.

Ebben a helyzetben a ciklusismétlés korlátja a diktátorra válás akadályát képezi. Az újraválaszthatóság dilemmáját, vagyis azt, hogy hányszor töltheti be az elnöki tisztséget az arra jogosult, fontos boncolgatni. Az újraválaszthatóság teljes korlátja nem látszik célravezetőnek, ugyanis a rátermett vezetőnek nem adódna esély a kibontakozásra. A többszöri újraválasztás lehetősége ugyanakkor időben korlátlan hatalmat adna a vezető kezébe. Az egyszeri újraválaszthatóság előnye abban áll, hogy a rátermett vezető relatív hosszú ideig töltheti be hivatalát, ezzel kibontakoztatva képességeit. Másfelől azonban korlátozódik hatalma az időbeli dimenzióban, az egyeduralom kialakítására nincs lehetősége.²⁵

Az „ideális alkotmány” és az alkotmánymérnökség kifejezés talán utópisztikusnak hathat. Ugyanakkor fontos leszögeznünk, hogy fontosabb intézményi átalakítások, az alkotmány szellemének érvényre juttatása a mérnökökéhez hasonló feladatként realizálódik.²⁶ A „jóra” törekvés pedig változtatásokat kíván meg, ami ebben a kontextusban mérnöki feladat. A helyes alkotmányértelmezésen át, a hatalommegosztás érvényre juttatásának elérésére fókuszálva és a megporosodott hagyományok szelektálásával a prezidencializálódás és a ciklusismétlés korlátlanágának együttthatójaként bekövetkező hatalomkoncentráció kerülhető el. Ehhez pedig kézenfekvő megoldásként kínálkozik a kormányfői ciklusismétlés maximalizálása. Az európai alkotmányok rendezőelvének, a hatalommegosztás elvének így teljesebb formáját kaphatjuk meg, tovább folytatva a gondolatmenetet, az alkotmányosság esszenciális érvényesülésének lehetünk szemtanúi.

1.3 Prezidencializálódott parlamentarizmus

A prezidencializálódás terjedésével a parlamentáris rendszerek a félprezidenciális, sőt a prezidenciális rendszerekhez kezdenek hasonlítani.²⁷ Ugyanis a kormányfő jogköreinek növekedése a félprezidenciális rendszer államfőjének, adott esetben prezidenciális rendszer elnökének széles jogköreihez közelít.²⁸ Ezt alátámasztja továbbá az is, hogy a félprezidenciális/prezidenciális rendszerek esetében a törvényhozásnak az elnökre nincs befolyása²⁹, a prezidencializálódott parlamentarizmus esetében pedig aligha bír befolyással a parlament a kormányfő megválasztásában, s mivel a parlamentben is több állam esetében meghatározó többséget élvez a kormánypárt, ezért kormányfőjük elmozdítására sem adódhat reális politikai esély, adott esetben egy konstruktív bizalmatlansági indítvánnyal. A kormányfővel, adott esetben egy közvetlenül megválasztott, a végrehajtó hatalomban erős jogkörökkel rendelkező államfővel szemben a parlament a prezidencializálódás burjánzásával elveszítette az ellensúly szerepét. Fontos leszögezni tehát, hogy a prezidenciális kormányforma és a prezidencializálódott parlamentarizmus között „*de facto*” nagyon kevés a különbség.

A prezidenciális kormányforma esetében a végrehajtó hatalom irányítója meghatározott időre töltheti be tisztségét. Ellenben a parlamentáris kormányformánál, ahol a végrehajtó hatalom csúcsszervének „feje”, azaz a kormányfő általában a parlament megbízási ideje alatt töltheti be tisztségét, annak lejártával, a kormány mandátumának megszűnésével a kormányfő mandátuma is automatikusan megszűnik.³⁰

Az Amerikai Egyesült Államokban bevezették azt a korlátozást, miszerint az elnök négy éven át töltheti be tisztségét, emellett pedig csupán kétszer viselheti hivatalát az arra jogosult. Így biztosították tehát a rotációt a végrehajtó hatalom irányítója tekintetében. A legtöbb parlamentáris kormányformában azonban, mint már említettem, egyáltalán nem korlátozott a ciklusismétlés és a ciklusok hossza sem, a végrehajtó hatalom feje, azaz a kormányfő esetében. A sikeres kormányfők így akár három, vagy több cikluson keresztül is kormányon

²⁴ STUMPF István: *Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás*, Budapest, Gondolat, 2020. 84-85.

²⁵ SARTORI, Giovanni: *Összehasonlító alkotmánymérnökség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 205-206.

²⁶ SARTORI, Giovanni: *Összehasonlító alkotmánymérnökség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 226-234.

²⁷ GALLAI Sándor – MOLNÁR Balázs: *Átalakítás alatt zavartalanul? A második Orbán-kormány szerkezete*, in Boda Zsolt – Körösi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, Új Mandátum, 2012. 185.

²⁸ BALOGH Norbert: *Prezidencializálódás a politikában*, in *Diskurzus*, 2016/1. 6. évf. 1. sz. 12-13.

²⁹ HALÁSZ Iván: *Összehasonlító kormányzástan*. Budapest, NKE, 2016. 31.

³⁰ PETRÉTEI József: *Hatalommegosztás*, in *Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyjog-hatalommegosztas>, letöltés ideje: 2024. október 25.), 2018. 19.

maradhatnak, ami az Amerikai Egyesült Államokban az elnök esetében az időbeli korlátozás miatt nem valósulhat meg.³¹

Mivel korlátlanul újraválasztható a kormányfő Európában, a választások pedig nem befolyásolják a kormányfő kiválasztását, ezért a kormányfő bebetonozódhat a végrehajtó hatalomban. Az egyes személyhez olyan szorosan kötődik ebben az esetben a hatalom, hogy tőle azt nem lehet eltávolítani, csupán akkor, ha új kormánypárt alakul. Ezzel a kormányfő hatalma mintegy „bekebelezi” a végrehajtó hatalmat. A kormányfő ezáltal évtizedeken keresztül is viselheti hivatalát, ezzel kikezdve a hatalommegosztás elvének temporális dimenzióját. Komoly relevanciája van ugyanis a hatalomgyakorlás időbeli korlátjának, azonban lehetnek olyan tisztségek, amelyeknél – vagy logikai, racionális szempontok miatt, vagy történelmi/alkotmányos hagyományok miatt a korlátozás nem alkalmazható.³² A hatalomgyakorlás temporális szinten történő korlátozására van-e lehetőség, s az vajon megoldást jelenthet a problémák kiküszöbölésére?

2. AZ ALAPTÖRVÉNYBEN NEVESÍTETT KÖZJOGI TISZTSÉGVISELŐK JOGÁLLÁSA

A bevezetőben felvázolt szempontrendszer alapján górcső alá veszem Magyarország Alaptörvényében említett közjogi tisztségviselőinek jogállásának a témám szempontjából meghatározó elemeit. Különösen fontos szempontot képez kutatásom során, hogy a hatalommegosztás dimenziói mennyiben érvényesülnek a tisztségviselők mandátum-keletkezésének szempontjából. Kiemelt figyelmet kap a hatalommegosztás temporális és személyi síkja. Fontos kitérni arra, hogy az egyes közjogi tisztségviselők jogkörei mennyire erősek a kormányfő jogköreihez képest és ennek alapján milyen korlátai vannak hatalomgyakorlásuknak, meghatározott időintervallumban tölthetik-e be tisztségüket, s ha igen, akkor a ciklusismétlésük korlátozott vagy kizárt-e, s mivel támaszthatóak alá a közjogi tisztségviselők és a kormányfő ciklusismétlése közti különbségek. Arra keresem tehát a választ, hogy a többi közjogi tisztségviselő esetében van-e lehetőség a „bebetonozódásra”?

2.1. Az országgyűlési képviselő

Főszabály szerint az országgyűlési képviselő megbízatásának időtartama az Országgyűlés megbízatásának időtartamához igazodik. Ugyanaz a személy azonban több országgyűlési cikluson keresztül is újraválasztható, tehát nem áll fenn akadálya annak, hogy akár két vagy több cikluson átívelően viselhesse hivatalát.

Összeférhetetlenségéről sarkalatos törvény rendelkezik. Ugyanakkor fontos közjogi tisztségekkel nem összeegyeztethetetlen a képviselői minőség. A képviselő miniszterelnöki, miniszteri, miniszterelnök politikai igazgatója, államtitkári, kormánybiztosi, miniszterelnöki biztosi, miniszterelnöki megbízotti vagy miniszteri biztosi tisztséget láthat el és az Országgyűlés tisztségviselője is lehet.³³ Ebből láthatjuk azt, hogy a miniszterelnöki és az országgyűlési képviselői hivatal betöltése nem összeegyeztethetetlen egymással, ami a hatalommegosztás perszonális dimenziójának határait feszegeti.

2.2 A köztársasági elnök

A magyar köztársasági elnököt az Országgyűlés választja meg 5 éves időtartamra, akit legfeljebb egy alkalommal lehet újraválasztani. Ebben a szabályozási formában rejlik az újraválaszthatóság korlátozottsága, ami az államfő államgépezetbe történő hosszútávú beépülését gátolja meg.³⁴

Azonban a köztársasági elnök végrehajtó hatalommal kapcsolatos jogkörei kifejezetten gyengék. Érdemi határozatai nagy részének érvényességéhez miniszteri ellenjegyzésre van szükség és formálisan sem részese a végrehajtó hatalomnak. A törvényhozó hatalommal kapcsolatos jogkörei viszont kifejezetten erősek a többi európai államfőhöz képest. Ezt alátámasztja a parlamentfeloszlató jog, a politikai és alkotmányossági vétőjog és a törvénykezdeményezés joga is.³⁵ Több szerző is alátámasztja a köztársasági elnök kormánnyal szembeni ellensúlyi szerepének csökkenését. A kormány kontrolljaként is funkcionáló köztársasági elnök ellensúlyi szerepe ugyanis elhalványulni látszik, csakúgy, mint a többi végrehajtó hatalmat ellensúlyozni hivatott szerv

³¹ HALÁSZ Iván: *Összehasonlító kormányzástan*. Budapest, NKE, 2016. 31. 23.

³² PETRÉTEI József: *Hatalommegosztás*, in *Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyjog-hatalommegosztas>, letöltés ideje: 2024. október 25.), 2018. 13.

³³ 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről, 80. §

³⁴ G. KARÁCSONY Gergely: *A köztársasági elnök*, in *Smuk Péter (szerk.): Alkotmányjog II. Államszervezet*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. 56.

³⁵ CSINK Lóránt: *Az államfő jogállása I.*, Budapest, Pázmány Press, 2013. 27.

szerpe a hatalommegosztásban.³⁶ A gyenge közjogi szereppel felruházott államfő csupán protokolláris jogositványokat kap, s a magyar Alaptörvény a legtöbb alkotmányhoz híven „csendestárs” szerepet szán az államfőnek a végrehajtó hatalom viszonyában, mintegy végrehajtó hatalmon kívülállóként kezeli a köztársasági elnököt.³⁷

Az összeférhetetlenségre is szabályozást ad Alaptörvényünk: A köztársasági elnök más keresőfoglalkozást nem folytathat, anyagi ellenszolgáltatást nem fogadhat el (a szerzői jogi oltalom alá eső foglalkozásokon kívül) és más állami hivatalt sem viselhet.³⁸

2.3 A miniszterelnök és a miniszterek

A köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja meg a miniszterelnököt. Az államfőnek kötelezettsége az államszervezet demokratikus működése feletti őrködés, ennek okán olyan személyt célszerű javasolnia miniszterelnöknek, akit a parlamenti többség nagy eséllyel megválaszt. A miniszterelnök személyéről nyíltan szavaznak. A miniszterelnök megbízatásának megszűnésével a Kormány megbízatása is megszűnik, ami még inkább nyomatékositja a miniszterelnök markáns közjogi szerepét.³⁹

Az egyéb megszűnési okoktól eltekintve a miniszterelnöki mandátum időtartama az Országgyűlés megbízatásának időtartamához igazodik, csakúgy, mint az országgyűlési képviselők mandátumának időtartama. Ez tehát azt jelenti, hogy az új Országgyűlés megalakulásával az Országgyűlés mandátuma, ezzel párhuzamosan a miniszterelnöki megbízatás és a Kormány megbízatása szintén megszűnik. Mivel az Alaptörvény szerint az országgyűlési képviselők általános választására négyévenként kerül sor⁴⁰, e négyéves időtartamot tekintjük egy (teljes) kormányzati ciklusnak – ami az Országgyűlés feloszlása vagy feloszlata⁴¹ miatt rövidebb, hadiállapot és szükségállapot idején hosszabb is lehet⁴².

A miniszterelnök újráválaszthatóságának kérdéséről az Alaptörvény hallgat, ami azt jelenti, hogy alkotmányi szinten nincs akadálya több Országgyűlési cikluson átívelő miniszterelnöki mandátumnak sem. Más kérdés, hogy az Alaptörvény korlátozó szabályának hiányából következik-e az, hogy alsóbb szintű jogforrás – praktikusán a miniszterelnök jogállásának részleteit tartalmazó törvény – írjon elő ciklusismétlési korlátot. Erre a kérdésre az 5. fejezetben térek vissza.

A miniszterelnök jogköreinek erőssége, végrehajtó hatalomban betöltött szerepének növekedése és a köztársasági elnök végrehajtó hatalommal kapcsolatos gyenge jogkörei között óriási szakadék tátong. A miniszterelnök szabadon választja ki és menti fel minisztereit, ugyan egyéni felelősség terheli a minisztereket a végrehajtó hatalomban folytatott tevékenységük miatt az Alaptörvény szerint, azonban ezt nem lehet önállóan érvényesíteni, a miniszterelnök és a miniszterek kollegiális viszonyban állnak egymással, ez pedig a Kormány meghatározó szerepére, azon belül pedig a miniszterelnök kiemelkedő közjogi pozíciójára utal. Mivel a miniszterelnök megbízatásának megszűnéséhez kötött a Kormány megbízatásának megszűnése, ezért a miniszter megbízatása is automatikusan megszűnik ebben az esetben.

Az összeférhetetlenségi szabályokat sarkalatos törvény állapítja meg.⁴³ Fontos azonban kiemelni, hogy a miniszterelnök, mint azt már fentebb az országgyűlési képviselő esetében az összeférhetlenségi kivételeknél láthattuk, országgyűlési képviselői minőségben betölthet állami tisztséget. A hatalommegosztás perszonális dimenzióját ebben az értelemben áttöri a miniszterelnöki tisztség, mivel országgyűlési képviselői tisztséggel párhuzamosan betölthető, s ugyanezt láthatjuk a miniszteri tisztség esetében is, hiszen a miniszter országgyűlési képviselői minőségben is tevékenykedhet.

A fentiek tekintetében megállapítható, hogy a miniszterelnök könnyedén képes „bebetonozódni” az államgépezetbe, saját diszkrecionális jogköre alapján akár minisztereivel együtt, ellentétben a köztársasági elnökkel, akinek korlátozott a ciklusismétlésének száma és egy ciklusának hossza is.

³⁶ MANDÁK Fanni: *A magyar kormányzati struktúra reformja a második Orbán-kormány idején*, in Verebélyi Imre (szerk.): *Az állam és jog alapvető értékei a változó világban*. Győr, SZE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012. 36.

³⁷ CSERVÁK Csaba: *Milyen a magyar kormányzati rendszer? – A kormányforma fejlődése és problémái*, in *Jogelméleti Szemle*, 2001/4.

³⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 12. cikk

³⁹ STUMPF István: *A kormány alkotmányos jogállása* in *Új Magyar Közigazgatás*, 2015/2. 9.

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 2. cikk (3) bekezdés

⁴¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 3. cikk (2) és (3) bekezdés

⁴² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 55. cikk

⁴³ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. törvény

2.4 Az alkotmánybíró

Az Alkotmánybíróság tagjainak megválasztása szempontjából az Országgyűlés alkotmányügyi kérdésekkel foglalkozó állandó bizottsága tesz javaslatot az alkotmánybíró személyére.⁴⁴ Az Országgyűlés hozza meg a döntést, a képviselők kétharmadának szavazata szükséges az alkotmánybírák megválasztásához. Amennyiben a kormánypárt megszerzi a 2/3-os többséget a parlamentben, úgy könnyedén kizárólagos befolyást tud gyakorolni az Alkotmánybíróság tagjainak és elnökének megválasztásában egészen a jelölés fázisától fogva a megválasztásig. Tehát tulajdonképpen a kormánytöbbség uralja a kiválasztási eljárást. Ezt tekinthetjük kormányzati "court-packing"-et lehetővé tevő szabályozási környezetnek is.⁴⁵

Az alkotmánybíróság elnökét az országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazatával választják meg. Megbízatása az alkotmánybírói hivatali idejének lejártáig tart.⁴⁶

Az alkotmánybírák mandátuma 12 évig tart és e tisztségre nem választhatóak újra. Az összeférhetetlenségi szabályok pedig a következő formában jelentkeznek: Az összeférhetetlenség kiterjed az állami- önkormányzati, politikai, társadalmi, gazdasági megbízatással, kivéve a tudományos és felsőoktatási tevékenységeket.⁴⁷

2.5 Az Országos Bírósági Hivatal elnöke, a Kúria elnöke és a bíró

Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnökét a bírák közül kilenc évre a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja. Az OBH elnöke nem választható újra.⁴⁸ Az OBH elnökének megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Az Országos Bírói Tanács tagja a Kúria elnöke, további tagjait sarkalatos törvényben meghatározottak szerint a bírák választják.⁴⁹ Az OBH elnökének személyére a köztársasági elnök tesz javaslatot. Többen kritikát fogalmaztak meg az OBH elnökének tisztségével kapcsolatban. Ugyanis a kétharmados kormánytöbbség esetén a Kormány befolyást tud gyakorolni az OBH elnökén keresztül a bírák kinevezésére, előléptetésére stb.⁵⁰ A Velencei Bizottság megfogalmazta ezzel kapcsolatos aggályait és olyan javaslattal állt elő, miszerint az OBH elnökének diszkrecionális jogköreit csökkenteni szükséges és megteremteni annak lehetőségét, hogy bizonyos kérdésekben bírósági felülvizsgálat alá lehessen vonni az OBH elnökét.⁵¹ Ennek hatására az OBH elnökének jogkörét némiképpen korlátozták, ugyanis törvénybe iktatták, hogy az érvényesen pályázatot benyújtó, a bírói tanács rangsorában szereplő pályázó pályázatát az OBH elnöke csak az OBH előzetes egyetértésével nyilváníthatja eredménytelenné.⁵²

„A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.”⁵³ A bírákat Magyarországon a köztársasági elnök nevezi ki. Az összeférhetetlenségi szempontok pedig a következők: Bíró nem lehet párttag és politikai tevékenységet sem folytathat. Tisztsége ellátásán kívül csak tudományos, oktatói, műszaki alkotómunkát végezhet kereső tevékenységként.⁵⁴

A Kúria elnökét a bírák közül kilenc évre a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja. A Kúria elnökének megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.⁵⁵ A

⁴⁴ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény, 7. §

⁴⁵ ERDŐS Csaba – Szabó Zsolt: *Parallels and differences between Hungarian, Slovakian, Romanian and Serbian constitutional courts and legislations*, in Erdős Csaba – Szabó Zsolt (szerk.): *Törvényhozás és alkotmánybíráskodás a Kárpát-medencében*. Budapest, Gondolat, 2020. 203.

⁴⁶ KUKORELLI István – ERDŐS Csaba: *Az Alkotmánybíróság*, in Smuk Péter (szerk.): *Alkotmányjog II. Államszervezet*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. 98-100.

⁴⁷ Tudományos, oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői és a jogi oltalom alá eső szellemi tevékenységen kívül más keresőfoglalkozást nem folytathatnak az alkotmánybírák.

⁴⁸ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, 66. § (2) bekezdés

⁴⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 25. cikk (6) bekezdés

⁵⁰ SALGÓ Nóra: *A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben*, in *Comparative Law Working Papers*, 2019/1.

⁵¹ CDL-AD(2012)020: Velencei Bizottság: CDL-AD(2012)020 – Vélemény a bíróságokról szóló, a CDL-AD(2012)001 számú vélemény elfogadása után módosított magyar sarkalatos törvényekről (https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velencei_Bizottsag_CDL-AD_2012_020_Modositott_birosagi_torvenyek_HUN.pdf, letöltés ideje: 2024. szeptember 29.)

⁵² A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXXI. törvény, 18. §, (6) bekezdése

⁵³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 26. cikk. (1) bekezdés

⁵⁴ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXXII. törvény, 39.§ (1) bekezdés

⁵⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 26. Cikk, (3) bekezdés

Kúria elnöke nem választható újra. Megbízásának időbeli korlátozottsága tehát fennál az újraválaszthatóság lehetőségének hiányával és tisztségét maximum kilenc évre töltheti be.

2.6 A legfőbb ügyész és az ügyész

„A legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként, mint közvádó az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője.”⁵⁶ Az ügyész nem végezhet az ügyészi tisztségen kívül más állami hivatalt, amely függetlenségét és pártatlanságát sérti. Kizárt, hogy az ügyész országgyűlési, önkormányzati, európai parlamenti képviselő, állami vezető, vagy polgármester legyen. A legfőbb ügyész kivételével az ügyész szolgálati jogviszonya az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig állhat fenn.⁵⁷ A legfőbb ügyészt az ügyészek közül a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja kilenc évre. A legfőbb ügyész újraválaszthatósága korlátlan, a magyar szabályok nem zárják ki az újraválasztás akár többszöri lehetőségét.⁵⁸ A legfőbb ügyész megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.⁵⁹

2.7 Az alapvető jogok biztosa

Az Alaptörvény rendelkezései alapján az alapvető jogok biztosát és helyetteseit az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja. A helyettesek a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét látják el. Az alapvető jogok biztosa és helyettesei nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. Az alapvető jogok biztosa évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek.⁶⁰ Az alapvető jogok biztosa egyszer újraválasztható.⁶¹

2.8 A Magyar Nemzeti Bank elnöke, az Állami Számvevőszék elnöke és a Költségvetési Tanács elnöke

„A Magyar Nemzeti Bank elnökét és alelnökeit a köztársasági elnök hat évre nevezi ki.”⁶² Egy személy legfeljebb két alkalommal lehet az MNB elnöke.⁶³ A folytonos hatalomgyakorlás korlátja tehát az egyszeri újraválaszthatóságban mutatkozik meg. Az MNB elnökének személyére a miniszterelnök tesz javaslatot a köztársasági elnök számára.

„Az Állami Számvevőszék elnökét az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja meg.”⁶⁴ „Az Állami Számvevőszék elnökének személyére az Országgyűlés számvevőszéki ügyekkel foglalkozó állandó bizottsága tesz javaslatot. Az Állami Számvevőszék elnöke megbízatása lejártával újraválasztható. Ha újraválasztására nem kerül sor, az Állami Számvevőszék elnöke megbízatásának lejártá után mindaddig hivatalában marad, amíg az Országgyűlés az Állami Számvevőszék új elnökét meg nem választja.”⁶⁵ Ennek fényében korlátozott hatalomgyakorlása a hatalommegosztás temporális dimenziójában. Szigorú szabályok vonatkoznak az Állami Számvevőszék elnökének összeférhetetlenségére is.

„A Költségvetési Tanács tagja a Költségvetési Tanács elnöke, a Magyar Nemzeti Bank elnöke és az Állami Számvevőszék elnöke. A Költségvetési Tanács elnökét a köztársasági elnök nevezi ki hat évre.”⁶⁶ A Költségvetési Tanács tagjai, beleértve a Költségvetési Tanács elnökét, nem választhatóak újra.⁶⁷ A Tanács elnökének nem nevezhető ki olyan személy, aki az Országgyűlésnek vagy a Kormánynak tagja, illetve állami vezető, bíró, ügyész, kormánytisztviselő, állami tisztviselő vagy köztisztviselő, továbbá aki szolgálati jogviszonyban áll.⁶⁸

⁵⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 29. Cikk, (1) bekezdés

⁵⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 29. Cikk, (3) bekezdés

⁵⁸ HACK Péter: *Az ügyészség*, in *Jakab András – Gajduschek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2016. 486.

⁵⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 29. Cikk, (4) bekezdés

⁶⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 30. cikk. (3) - (4) bekezdések

⁶¹ Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény, 6.§, (5) bekezdés

⁶² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 41. Cikk, (6) bekezdés

⁶³ A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény, 10.§, (2) bekezdés

⁶⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 43. Cikk, (2.) bekezdés

⁶⁵ Az Állami Számvevőszékről szóló 2011. évi LXVI. törvény 9. § (2) és (5) bekezdés

⁶⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 44. Cikk (4) bekezdés

⁶⁷ A takarékos állami gazdálkodásról és a költségvetési felelősségről szóló 2008. évi LXXV. törvény 9. § (1) bekezdés

⁶⁸ Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény 19. §

2.9 A miniszterelnök és a többi közjogi tisztségviselő jogállása közti különbségek

Az elemzés eredményeként arra juthatunk, hogy minden közjogi tisztségviselő hatalomgyakorlása időben korlátozott, kivéve a miniszterelnöki, miniszteri és országgyűlési képviselői megbízatást. Hatalomgyakorlásuk szabályszerűen az Országgyűlés megbízatásának időtartamához igazodik, azonban több országgyűlési cikluson keresztül újráválaszthatóságra is lehetőség nyílik egy adott képviselő esetében, ennek korlátozására nem lehetünk figyelmesek. Megjegyzendő, hogy a kivételek körébe tartozó tisztségviselők (kivéve a legfőbb ügyészt) politikai szereppel bírnak, a szakmai vezetők esetében, egyetlen kivételtől eltekintve, találhatunk cikluskorlátozást vagy valamilyen más időkorlátot a hatalomgyakorlásra. Azt is megfigyelhettük, hogy a miniszterelnök rendelkezik a legmarkánsabb jogkörökkel a végrehajtó hatalomban, és a végrehajtó hatalom így túlsúlyba kerül a többi hatalmi tényezővel szemben. Láthattuk az államfő tekintetében, hogy relatíve gyenge jogkörökkel bír a végrehajtó hatalomban, azonban korlátozott a ciklusismétlése. A miniszterelnök sokkal erősebb jogkörökkel rendelkezik, és mégsem korlátozott a ciklusismétlése, így pont a kormányfő esetében lenne kifejezetten indokolt a ciklusmaximalizálás, hiszen hatalmi és politikai gócpont is a végrehajtó hatalomban, míg a köztársasági elnök még csak formális jogkörökkel sem bír annak vonatkozásában.

Az Alaptörvényből és a vonatkozó törvényekből az is kitűnik, hogy a gyengébb jogkörökkel rendelkező közjogi tisztségviselők újráválaszthatósága általában 1-2 ciklusban érhető tetten. A miniszterelnök újráválaszthatósága ennek ellenére korlátlan. Példák támasztják alá azt is, hogy a többi hatalmi tényező megválasztására is képes hatalmat gyakorolni a végrehajtó hatalom (itt említhető a court-packing, és az, hogy a kétharmados többség miatt könnyedén választ meg a kormánytöbbség közjogi tisztségviselőket), ami alátámasztja annak széles mozgásterét és hatásköreinek erősségét. Az is szembetűnő, hogy az általam vizsgált politikai szereplők közül mindegyik betölthet más állami tisztséget, viszont a szakmai vezetők nem viselhetnek más hivatalt, ez ugyanis szigorú összeférhetlenségi szabályokba ütközne. Ugyan nem keverednek a politikai és szakmai tisztségek az összeférhetlenségi szabályok miatt, de mégis lehetséges több politikailag meghatározó hivatalt betölteni. (országgyűlési képviselők lehetnek a miniszterek és a miniszterelnök is.)

A miniszterelnök markáns közjogi szerepét megalapozza az is, hogy a végrehajtó hatalomban meghatározza a Kormány általános politikáját és az őt támogató szerveket is irányítja. Magyarország miniszterelnökét támogató szervek a miniszterelnök politikai igazgatója, a Miniszterelnökség, a Miniszterelnöki Kormányiroda és a Miniszterelnöki Kabinetiroda. Ezen szervek miniszterelnököt támogató jellege szintén a kormányfő dominanciáját fémjelzi.

A fent elemzettek fényében nem látok semmilyen logikus magyarázatot arra, hogy a miniszterelnök, mint politikai/hatalmi gócpont, a legerősebb jogkörökkel rendelkező közjogi tisztségviselő milyen okból töltheti be hivatalát korlátlan ideig, miközben a közjogi tisztségviselők túlnyomó többsége korlátozott ideig viselheti tisztségét. A szakmai vezetők és a politikailag semleges tényezők tekintetében tetten érhető a korlátozás valamilyen formában, egyedül a legfőbb ügyész tekintetében nem találunk semmilyen újráválaszthatósági korlátozást.

3. A CIKLUSMAXIMALIZÁLÁS IMPLEMENTÁLHATÓSÁGA JOGRENDSZERÜNKBE – AVAGY LÁBJEGYZETEK A KÚRIA ALAPTÖRVÉNY-ÉRTELMEZÉSÉHEZ

3.1 A Kúria értelmezése: a hallgatás tilalmat jelent

Korábban már volt kísérlet arra, hogy a miniszterelnöki ciklusok számát korlátozzák, méghozzá egy 2017-es népszavazási kezdeményezés keretében. A népszavazási kezdeményezés tárgyában hozott döntést a Kúria felülvizsgálta, és elemezte a ciklusismétlés kérdését. A Kúria érvelésén keresztül, emellett a Kúria végzéseivel szemben támasztott ellenérveken keresztül vizsgálom meg a kérdéskört.⁶⁹ A Kúria döntése a miniszterelnöki ciklusmaximalizálással kapcsolatban a következőkön alapul.

Az Alaptörvény nem szól a miniszterelnöki ciklusok számáról, de ez nem azt jelenti, hogy azokat korlátozni lehet. A Kúria szerint abból, hogy az Alaptörvény nem rendelkezik a miniszterelnöki ciklusismétlésről, a miniszterelnöki ciklusok korlátozásának tilalma következik. A Kúria megállapítása értelmében a kormányfői ciklusok hosszának korlátozása „átrendezné a végrehajtó hatalom gyakorolhatóságát, átrendezné a törvényhozás, az államfő és a Kormány viszonyát, azaz a parlamentáris kormányforma jellemző működési elvét. Az azonban bizonyos, hogy egy ilyen típusú esetleges korlátozásnak – lévén, hogy a

⁶⁹ A Kúria két végzésének szemrevételezésével történik meg az implementálhatóság vizsgálata. Knk.IV.37.393/2017/3. (a továbbiakban: Végzés I.), Knk.IV.37.394/2017/3. (a továbbiakban: Végzés II.)

kormányforma működését érinti – az alkotmányos szabályok között, az Alaptörvényben van a helye.⁷⁰ Tehát a Kúria érvelése szempontjából a ciklusismétlés korlátozása a kormányforma immanens részét képezi.⁷¹

Az eljárásban felmerült érvként, hogy a miniszterelnöki mandátumkeletkezésnek nemcsak alaptörvényi, hanem törvényi feltételei is vannak. Ilyen a büntetlen előélet és a passzív választójog az országgyűlési képviselők választásán. A Kúria szerint azonban „a miniszterelnök újraválaszthatóságának korlátozása nem tekinthető azonos súlyú alkotmányossági kérdésnek azzal, hogy a miniszterelnöknek egyébként büntetlen előéletű és passzív választójoggal rendelkező személynek kell lennie.”⁷² Az Alaptörvény 18. cikk (5) bekezdését a miniszterelnök személyére vonatkozóan szűken kell értelmezni a cikluskorlátozás tekintetében.⁷³ A következő érvét a Kúria tulajdonképpen az Alaptörvény 18. cikk (1) bekezdésére alapította: „Mivel a kormányzati politika alakítása az Alaptörvény szerint a miniszterelnök személyéhez kötött, így a megválaszthatóságát érintő korlátozás implicit módon a kormányzati politika irányának befolyásolását is jelenti. Ezen alkotmányos folyamat elé törvény nem állíthat korlátot, alaptörvényi felhatalmazás e kérdés törvényi szabályozására nem vonatkozik.”⁷⁴

Továbbá arra is rámutatott a Kúria, hogy az Országgyűlés hatáskörébe tartozik a miniszterelnök megválasztásának joga, ezért a ciklusmaximalizálásra vonatkozó szabály a parlament döntési szuverenitását is korlátozza, azonban ez „elképzeltetlen az Alaptörvény erre vonatkozó szabálya nélkül.”⁷⁵

3.2 Kritikai észrevételek a Kúria érvelésével kapcsolatban

A felmerült alkotmányjogi probléma alapvetően egy alaptörvény-értelmezési kérdésre csupaszítható le: hogyan értékelhető az, ha egy jogintézményt az alkotmány nem szabályoz? A törvényhozónak ez tilalmat vagy szabályozási lehetőséget jelent?

A Kúria válasza explicit és egyértelmű volt, azonban a szakirodalmi álláspontok alapján erősen vitatható. Így például Sente Zoltán mutatott rá arra általánosságban – nem a konkrét esethez kapcsolódóan – hogy „nem tűnik konklúzív érvnek, hogy ami nincs benne az alkotmányszövegben, azt az alkotmányozó nem is akarta alaptörvényi szintre emelni.”⁷⁶ Továbbá hangsúlyozza azt is, hogy „[a]z alkotmányszövegből hiányzó intézmények, garanciák és eljárások bírói pótlása, a nem nevesített jogok megkonstruálása mindig vitatott, mert nehéz bizonyítani, hogy ezek csupán realizálják, és nem kiegészítik az alkotmányozó akaratát...”⁷⁷ Értelmezési kérdés tehát, hogy az Alaptörvény hallgatását miként kell értékelni.

„A miniszterelnök az újraválaszthatóság szempontjából nincs összehasonlítható viszonyban a kérelmező által felsorolt legtöbb közjogi méltósággal, közjogi tisztségviselővel. [...] összehasonlítható helyzetben egyedül a köztársasági elnök van.”⁷⁸ A Kúria tehát a kormányformát tartotta meghatározónak a csoportképzéssel – nevezetesen mit mivel vetünk össze az alaptörvény analógia segítségével való értelmezése során – kapcsolatban, míg a népszavazást kezdeményezője kifejezetten a szabályozási szinteket tekintette determinálóknak. Nem állja meg a helyét az az állítás sem, miszerint a miniszterelnök ciklusismétlésének maximalizálása „átrendezné a törvényhozás, az államfő és a Kormány viszonyát, azaz a kormányforma jellemző működési elvét.”⁷⁹ A tételes jogban a kormányforma fogalma vagy egyéb megnyilvánulása nem érhető tetten, mivel ez egy a tudomány által kimunkált definíció. A Kúria mégis a középpontba helyezi ezt a fogalmat indokolása során.⁸⁰ A Kúria indokolásában nem magyarázta meg a kormányforma szempontjának determináló szerepét. A checks and balances-elv vonatkozásában valamennyi közjogi méltóságot számon kell tartani, addig a Kúria csupán a miniszterelnök, parlament és a köztársasági elnök triászának egyensúlyát tartotta szem előtt az indokolásban. Hiszen a hatalommegosztás dimenziói sokrétűek és függenek a többi szervtől/tisztségviselőtől is. A hatalommegosztás elvét tehát nem csupán szűken kell értelmezni, hanem a

⁷⁰ Végzés I. Indokolás [21].

⁷¹ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 3.

⁷² Végzés I. Indokolás [27]

⁷³ Végzés I. Indokolás [28]

⁷⁴ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 4.

⁷⁵ Végzés I. Indokolás [24].

⁷⁶ SZENTE Zoltán: *Érvelés és értelmezés az alkotmányjogban*, Budapest-Pécs, Dialóg-Campus, 2013. 97.

⁷⁷ SZENTE (2013) i.m. 97.

⁷⁸ Végzés I. Indokolás [18].

⁷⁹ Végzés I. Indokolás [21].

⁸⁰ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 7.

politikailag semleges tényezőket is bele kell érteni.⁸¹ Ugyancsak nehezen védhető, hogy a miniszterelnök, az Országgyűlés és az államfő közti hatalommegosztási rendszerben miért van jelentősége a hatalommegosztás perszonális oldalának, annak, hogy a kormányfői tisztséget ki tölti be. A hatalmi ágak közti feladat- és hatáskörmegosztás, továbbá a kölcsönös ellenőrzési, ellensúlyozási mechanizmusok ugyanis nem személyhez kötöttek, hanem intézményekhez (vö. a hatalommegosztás institutionális síkjával).

„A köztársasági elnök (államfő) és a miniszterelnök (kormányfő) közötti viszony – így a ciklusonkénti újraválaszthatóság, vagy annak korlátozása – alapjaiban határozza meg a kormányforma jellegét”.⁸² Ez az állítás azért nem helytálló, mivel alapjaiban véve a kormányforma jellegét a miniszterelnök és a parlament közötti bizalmi viszony határozza meg, nem pedig a kormányfői ciklusismétlés. Ezzel kapcsolatban utalok az USA 22. Alkotmánykiegészítésére: attól, hogy az elnöki ciklusok számát korlátozták, nem változott meg az USA prezidenciális kormányformája.⁸³ A parlamentáris kormányforma lényegi esszenciáját a 122/2009. (XII. 17.) AB határozat szemlélteti, melyet a Kúria is feldolgozott végzésében: „Az Alkotmány által meghatározott parlamentáris kormányforma lényegi vonása, a Kormánynak az Országgyűlés előtti felelőssége, végső soron a miniszterelnök személyén keresztül érvényesül. Az Alkotmány a Kormány működésének középpontjába a miniszterelnököt állítja.”⁸⁴ „A Kúria viszont nem köti össze elég meggyőzően azt, hogy egy újabb elem a miniszterelnökké megválaszthatósági feltételek között milyen kapcsolatban áll a kormányfő Kormányon belüli vezető szerepével, illetve a Kormány Országgyűlés előtti felelősségével.”⁸⁵

Markáns érv a Kúria indoklásában, hogy a „parlamentáris rendszerektől idegen az a megoldás, amelyben az államfő újraválasztásának korlátozása mellett a miniszterelnök újraválaszthatósága elé is olyan korlátot állítanak, amely nem engedi – választási győzelme esetén sem –, hogy olyan személy legyen a miniszterelnök, aki már kétszer betöltötte e funkciót.”⁸⁶ Ahogyan a dolgozat 3. fejezetében kifejtettem, a Kúria ezen érve kétségtelenül helytálló. Ugyanakkor „a külföldi kitekintésből levonható következtetés nem minősül konkluzív érvnek – azaz attól, hogy más államokban hogyan szabályoznak egy kérdést, nem következik kényszerítően az, hogy nekünk is ugyanígy kéne.”⁸⁷ Tehát hiába támasztja alá európai példák egész sora a ciklusszámok korlátlanágát,⁸⁸ miért ne lehetne a hagyományokon túllépve a modern – prezidencializálódott – parlamentarizmushoz alkalmazkodva és a hatalommegosztás elvének teljesebb megvalósulása érdekében bevezetni a miniszterelnöki cikluskorlátozást.

„A miniszterelnök újraválaszthatóságának korlátozása nem tekinthető azonos súlyú alkotmányossági kérdésnek azzal, hogy a miniszterelnöknek egyébként büntetlen előéletű és passzív választójoggal rendelkező személynek kell lennie”⁸⁹ Továbbá a Kúria amellet foglalt állást, miszerint a kormányzati politika irányának implicit befolyásolásához vezet a ciklusismétlés korlátozása. Ehhez a két gondolathoz a következő ellenérveket sorakoztathatjuk fel: 1. A korábbi szabályozás a miniszterelnök funkció-meghatározását törvényben állapította meg, s hatályos Alaptörvényünk emelte alkotmányos rangra azt. Tehát elvileg lehetőség nyílt volna az új Alaptörvény meghozatalát megelőzően a ciklusismétlés korlátozására törvény által, ami azt is jelentené, hogy vagy 2012 előtt nem parlamentáris kormányformája volt Magyarországnak, vagy azt, hogy a parlamentarizmusnak nem szükségképpen komponense a miniszterelnöki ciklusok számának korlátozása. Ezek a logikai levezetések azonban ellentétesek az indoklással. A kormányzati politika irányának implicit befolyásolásának elvi tételét szintén megdőnti az Alaptörvény és a törvény közti szintkülönbségből fakadó érvelés. A parlament ugyanis nem választhat meg bárkit miniszterelnöknek, ennek törvényben meghatározott kritériumai a passzív választójog és a büntetlen előélet.⁹⁰

⁸¹ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 6.

⁸² Végzés I. Indokolás [18].

⁸³ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 8.

⁸⁴ Végzés I. Indokolás [20].

⁸⁵ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 7.

⁸⁶ Végzés I. Indokolás [21].

⁸⁷ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 8.

⁸⁸ Erdős (2017) i.m. 8.

⁸⁹ Végzés I. Indokolás [27].

⁹⁰ ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4. 9.

Közjogi mítosznak nevezi Szente Zoltán azokat a szabályokat, amelyek ugyan az alkotmányban megtalálhatóak, azonban a gyakorlatban egyáltalán nem vagy kevéssé érvényesülhetnek, vagy csupán bizonyos „szofisztikus” értelmezés útján.⁹¹ Álláspontom szerint ahhoz, hogy a hatalommegosztás elve ne kerüljön át a „közjogi mítoszok” körébe, érdemes a változó világhoz igazítani azokat a szabályokat, amelyek ezen államszervezési elv és demokrácia-biztosíték garanciáiként funkcionálnak. Mivel egy adott személy hatalomban való bebetonozódásának, avagy az időtlen hatalomgyakorlásnak, a – George Masontól származó kifejezéssel⁹² „választási monarchiának”⁹³ a megelőzése is a hatalommegosztás része – sőt perszonális dimenziójának lényege –, a hatalommegosztás középpontjában álló kormányfő személyére vonatkozó korlátozás is ilyen garanciaként kezelendő. Az ezzel ellentétes alaptörvény-értelmezés, jogalkotás és joggyakorlat ellentétes az európai államok többségének releváns alkotmányjogi alapkövével, a hatalommegosztás elvének örökségével és modern kori felfogásával. Amennyiben a hatalommegosztás komponensei közül az eddig boncolgatott temporális és perszonális dimenziók nem érvényesülnek, úgy csupán a hatalommegosztás elve is közjogi mítosszá lesz.

ÖSSZEGZÉS

A Kúria döntésének kritikájával, az ellenérvek felsorakoztatásával kimutatható, hogy a miniszterelnöki ciklusismétlés akár törvényi szinten is bevezethető lenne, akadályának feloldása elvi szinten lehetséges. Még kevesebb elvi – és kétharmados kormánytöbbség mellett gyakorlati – akadálya lenne az Alaptörvény ilyen célú módosításának. Ez utóbbi csak politikai elhatározás kérdése, hiszen az Alaptörvény módosításait tartalmilag az Alkotmánybíróság sem ellenőrzi, azoknak csupán formai kontrolljára jogosult. De ha csak elméleti szinten vizsgálnánk meg egy, a miniszterelnöki ciklusismétlést korlátozó alaptörvényi normát, nem lehetne rajta közjogtudományi szempontból kifogást találni.

Arra már fentebb rámutattam, hogy a kormányfői ciklusmaximalizálás hatalommegosztás magasabb szintű megvalósulását szolgálná, s arra is, hogy – az egyébként már prezidencializálódott – a parlamentáris kormányforma módosításával sem járna. Feltéve, de nem megengedve, hogy a kormányforma módosulna, az nem kötné az alkotmányozó kezét, hiszen semmilyen – akár nemzetközi, akár más elméleti – kötelezettség, elvárás nem vonatkozik arra, hogy egy állam valamely kormányformát a legtisztább formájában honosítson meg. Ha így lenne, akkor nem jöhetett volna létre a francia félprezidencializmus, vagy a német kancellárdemokrácia sem.

Mivel a prezidencializálódás az elnöki rendszerekhez teszi hasonlatossá a parlamentáris rendszereket, ezért az amerikai modellhez hasonlóan a ciklusismétlés problémájának megoldásaként egyszeri újraválaszthatóság lenne javasolt. Így a kormányfői hatalomgyakorlás nem lenne túl rövid, azonban egy esélyt biztosíthat a rátermett, tehetséges vezetők számára a relatív hosszú, akár két Országgyűlési cikluson átívelő kormányzásra és tehetségük kibontakoztatására. Ezt a következő megszövegezéssel lehetne szabályozni: „A miniszterelnököt e tisztségre legfeljebb egy alkalommal lehet újraválasztani.”

A kormányfői ciklusismétlés hagyományának lebontása útjában tehát aligha áll akadály. Egyetlen korlátja a politikai szándék, hiszen megalapozott érvek szólnak a kormányfői ciklusmaximalizálás mellett. A múlt velünk élő maradványaként értékelhető a kormányfői ciklusismétlés korlátlansága, ennek levetkőzésére csupán a parlamentáris kormányforma ezen hagyományától való elszakadás vezethet, s mutathat a hatalommegosztás tényleges, jelenkori realitásokhoz igazított biztosításának irányába.

FORRÁSJEGYZÉK

Szakirodalmi források

[1.] BALOGH Norbert: *Prezidencializálódás a politikában*, in *Diskurzus*, 2016/1. 6. évf. 1. sz.

⁹¹ SZENTE Zoltán: *A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza*, in *Közjogi Szemle*, 2019/1. 7.

⁹²BUCKLEY, F. H. METZGER, Gillian: *Twenty-Second Amendment*. (<https://constitutioncenter.org/the-constitution/amendments/amendment-xxii/interpretations/149>, letöltés dátuma: 2024. október 4.) (é. n.)

⁹³DILLEY, Nicholas J.: *Amendment XXII – Term Limits for the Presidency*. (<https://reagan.blogs.archives.gov/2022/10/11/constitutional-amendments-series-amendment-xxii-term-limits-for-the-presidency/>, letöltés ideje: 2024. október 15.)

- [2.] BUCKLEY, F. H. METZGER, Gillian: *Twenty-Second Amendment*. (<https://constitutioncenter.org/the-constitution/amendments/amendment-xxii/interpretations/149>, letöltés dátuma: 2024. október 4.)
- [3.] CSERVÁK Csaba: *Milyen a magyar kormányzati rendszer? – A kormányforma fejlődése és problémái*, in.: *Jogelméleti Szemle*, 2001/4.
- [4.] CSINK Lóránt: *Az államfő jogállása I.*, Budapest, Pázmány Press, 2013.
- [5.] DILLEY, Nicholas J.: *Amendment XXII – Term Limits for the Presidency*. (<https://reagan.blogs.archives.gov/2022/10/11/constitutional-amendments-series-amendment-xxii-term-limits-for-the-presidency/>, letöltés ideje: 2024. október 15.)
- [6.] ERDŐS Csaba: *Parlamentari autonómia*, Budapest, Gondolat, 2016.
- [7.] ERDŐS Csaba: *A Kúria két határozata a miniszterelnöki ciklusok számának maximalizálására irányuló népszavazási kezdeményezésekről*, in: *Jogesetek Magyarázata*, 2017/4.
- [8.] ERDŐS Csaba: *A hatalommegosztás*, in: *Gárdos-Orosz Fruzsina – Halász Iván (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. Alapfogalmak*. Budapest, Dialóg-Campus, 2019.
- [9.] ERDŐS Csaba – SZABÓ Zsolt: *Parallels and differences between Hungarian, Slovakian, Romanian and Serbian constitutional courts and legislations*, in: *Erdős Csaba – Szabó Zsolt (szerk.): Törvényhozás és alkotmánybíráskodás a Kárpát-medencében*. Budapest, Gondolat, 2020.
- [10.] GALLAI Sándor – MOLNÁR Balázs: *Átalakítás alatt zavartalanul? A második Orbán-kormány szerkezete*, in: *Boda Zsolt – Körösenyi András (szerk.): Van irány? Trendek a magyar politikában*. Budapest, Új Mandátum, 2012.
- [11.] G. KARÁCSONY Gergely: *A köztársasági elnök*, in: *Smuk Péter (szerk.): Alkotmányjog II. Államszervezet*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014.
- [12.] HACK Péter: *Az ügyészség*, in: *Jakab András – Gajduschek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota*, Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2016.
- [13.] HALÁSZ Iván: *Összehasonlító kormányzástan*. Budapest, NKE, 2016.
- [14.] KUKORELLI István – ERDŐS Csaba: *Az Alkotmánybíróság*, in: *Smuk Péter (szerk.): Alkotmányjog II. Államszervezet*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014.
- [15.] MANDÁK Fanni: *A magyar kormányzati struktúra reformja a második Orbán-kormány idején*, in: *Verebélyi Imre (szerk.): Az állam és jog alapvető értékei a változó világban*. Győr, SZE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012.
- [16.] PETRÉTEI József: *Hatalommegosztás*, in: *Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (<http://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyjog-hatalommegosztas>, letöltés ideje: 2024. október 25.), 2018.
- [17.] PETRÉTEI József – TILK Péter – VERESS Emőd: *A kormányzati rendszerekről*, in: *Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea (szerk.): Európai kormányformák rendszertana*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2007.
- [18.] POGUNTKE, Thomas – Webb, Paul (szerk.): *The presidentialization of politics: a comparative study of modern democracies*, Oxford, Oxford University Press, 2005.
- [19.] SALGÓ Nóra: *A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben*, in: *Comparative Law Working Papers*, 2019/1.
- [20.] SÁRI János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme, avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*. Budapest, Osiris, 1995.
- [21.] SARTORI, Giovanni: *Összehasonlító alkotmánymérnökség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.
- [22.] STEFFANI, Winfried Steffani: *Parlamentarische und presidentielle Demokratie: strukturelle Aspekte westlicher Demokratien*, Opladen, Westdeutsche Verlag, 1979.
- [23.] STUMPF István: *A kormány alkotmányos jogállása*, in: *Új Magyar Közigazgatás*, 2015/2.
- [24.] STUMPF István: *Alkotmányos hatalomgyakorlás és alkotmányos identitás*, Budapest, Gondolat, 2020.
- [25.] Stumpf István: *Kormányzás, hatalommegosztás, prezidencializálódás*, in: *Máltai Tanulmányok*, 2021/2.
- [26.] SZENTE Zoltán: *A 2011. évi Alaptörvény és a történelmi alkotmány összekapcsolásának mítosza*, in: *Közjogi Szemle*, 2019/1.
- [27.] SZENTE Zoltán: *Érvelés és értelmezés az alkotmányjogban*, Budapest-Pécs, Dialóg-Campus, 2013.
- [28.] TAKÁCS Albert: *Hatalommegosztás*, in: *Halász Iván (szerk.): Alkotmányjog*. Budapest, Dialóg-Campus, 2018.
- [29.] TÓTH László: *A végrehajtó hatalom prezidencializálódásának egyes aspektusai a II. és III. Orbán-kormányok esetében*, in: *Parlamentari Szemle*, 2017/2.

Jogforrások

- [1.] Magyarország Alaptörvénye
- [2.] 2006. évi LVII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
- [3.] 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
- [4.] 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
- [5.] 2011. évi CLXXI. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról
- [6.] 2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról
- [7.] 2011. évi CXI. törvény az alapvető jogok biztosáról
- [8.] 2011. évi LXVI. törvény az Állami Számvevőszékről
- [9.] 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről
- [10.] 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról
- [11.] Knk.IV.37.393/2017/3.
- [12.] Knk.IV.37.394/2017/3.

Egyéb források

- [1.] *CDL-AD(2012)020*: Velencei Bizottság: CDL-AD(2012)020 – Vélemény a bíróságokról szóló, a CDL-AD(2012)001 számú vélemény elfogadása után módosított magyar sarkalatos törvényekről (https://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velencei_Bizottsag_CDL-AD_2012_020_Modositott_birosagi_torvenyek_HUN.pdf, letöltés ideje: 2024. szeptember 29.)

A JOGVÁLASZTÁS ALKALMAZÁSÁNAK ELŐNYEI ÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEI

ABSZTRAKT

A szerződő felek közötti konfliktusok megnyugtató rendezésének érdekében a jogválasztás intézménye honosodott meg a joggyakorlatban, amellyel az esetleges vitás kérdések rendezése kiszámíthatóvá válik. Azonban ez a jogi eszköz a szerződések megkötésekor olykor problémás is lehet, s ahelyett, hogy a szerződéskötést meggyorsítaná, egyszerűsítene, akadályokat gördíthet a konszenzus elé. Mivel a jogválasztás a szerződés lehetséges, annak eshetőlegesen meghatározó eleme, és a szerződések rendkívül fontos szerepet játszanak a kül- és belkereskedelemben egyaránt, az áru és a tőke szabad áramlásában pedig kulcsfontosságúak, ezért vizsgáljuk meg a külgazdasági forgalom lebonyolításának érdekében kötött szerződéseket a jogválasztás vonatkozásában. A szerződő felek akarati autonómiájának kiteljesülése rejlik a jogválasztás lehetőségében, ennek tekintetében dolgozatunkban a jogválasztás gyakorlatban előforduló lehetséges előnyeit és hátrányait boncolgatjuk. Ezzel együtt hangsúlyt fektetünk arra is, hogy az alapfogalmakat magyarázzuk.

Kulcsszavak: jogválasztás, felek akarati autonómiája, nemzetközi elem, szerződés

BEVEZETÉS

Kutatási kérdéseinket a jogválasztás előnyeinek és hátrányainak feltérképezése céljából a következőképpen tesszük fel:

Első és kiinduló kérdésünk az, hogy érdemes-e egyáltalán jogválasztással élni, ugyanis a szerződések megkötésekor is önmagában vita származhat a szerződés megkötésének időpontjában abból, hogy a szerződő felek melyik jogot válasszák. Melyik lehet a célravezetőbb, az állami jog kikötése a szerződésekben, vagy hivatkozzanak a felek nemzetközi egyezményre? Tehát hivatkozzanak -e a szerződő felek nemzetközi egyezményekre vagy szerződésekre a szerződések szövegében? Ebből adódó probléma lehet például a szerződés szövegének fordítása a szerződő felek nyelvére, és a nyelvi változatok eltéréséből fakadó más-más értelmezés és értelmezési lehetőség. Egy – egy problémára érdemes lehet -e más-más jogot kikötni? (Pl. szerződés érvénytelenségére az egyik állam joga, szerződésszerű teljesítésre és szerződésszegésből eredő kárigényekre a másik állam joga legyen az irányadó.)

A Ptk. kikötéséből következik-e a felek azon szándéka, hogy magyar jogot alkalmaznak? (Ha például azt írom a szerződésbe, hogy a Ptk. szabályai, akkor az magában foglalja-e a teljes magyar nemzeti háttérjogot vagy nem? Időbeli bontás is előfordulhat azzal kapcsolatban, hogy a felek melyik jogot kívánják alkalmazni. Milyen előnyök és hátrányok származhatnak ebből?

Ezen kérdések megválaszolásának sikeressége érdekében a jogválasztás mellett és az ellen szóló érveket keressük és vonjuk le belőlük a konklúziót. Mindenekelőtt, hogy a kutatási kérdéseket megválaszolhassuk, rá kell térnünk a jogválasztással kapcsolatos alapfogalmak magyarázatára.

A nemzetközi kollíziós magánjog adott tényálláshoz nem rendel közvetlenül jogkövetkezményt, hanem alapvetően meghatározza, hogy mely állam jogát kell alkalmazni, ha a jogvitában külföldi elem van. Tehát a nemzetközi elemet tartalmazó magánjogi jogviszonyokban felmerülő kollíziót rendező normaanyagot foglalja magában.⁹⁴ Témánk vonatkozásában, ha a szerződő felek nem élnek a jogválasztás lehetőségével, úgy ezen rendezőelveket és normaanyagot kell megfelelően alkalmazni a jogviták eldöntése során.

A fentiekben és később vizsgálódásunk során az adott jogok és jogrendszerek kollíziójáról beszélünk bővebben, de ezen túl meg kell említenünk az adott jogrendszerben felmerülő belső kollíziókat, vagyis a területközi (interterritoriális és személyközi - interperszonális) ütközéseket⁹⁵. Interterritoriális kollízióról

⁹⁴DRASKOVICH Edina: *A nemzetközi magánjog fogalma és forrásai*

https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_8_nemzetkozi_maganjog.pdf/d9dfa383-eba1-4ec1-a8eb-36c842182608 (letöltés dátuma: 2024. 09. 19.)

⁹⁵ SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről, In: *Jogtudományi Közlöny*, 2018/11. 449-451. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4264373> (2024.10.26)

általában föderációkban (pl. Kanada, USA, Ausztria, Svájc) vagy nem föderatív államokban (pl. Kínai Népköztársaság vagy Spanyolország⁹⁶) beszélünk, ezeket „több jogrendszerrel rendelkező államoknak” nevezzük. Ezen országok autonóm államokkal vagy tartományokkal (pl. kantonokkal) rendelkeznek, amelyeknek saját joguk van. Így felmerülnek jogi ütközések a párhuzamos jogalkotás mellett, amelyet saját kollíziós szabályokkal igyekeznek kiküszöbölni. Hasonló a magyar önkormányzatok rendeletalkotási jogával, viszont a különbség, hogy a hazai önkormányzatoknak többségében származékos (végrehajtási) jogalkotási (van eredeti is, olyan élethelyzetekben, amelyet törvény nem szabályoz) köre van, amely automatikusan megakadályozza a kollíziót a hierarchia felsőbb joganyagával. Másik belső ütközés a személyközi kollízió. Ezek általában egy országban megoszló törzsi, vallási különbségek, amelyek kihatnak a magánjog több szegletére. Itt felmerülő problémákra is vannak saját kollíziós szabályaik. De nem kell messzire menni. Az EU tagállamaiban a jogharmonizációval is felmerülnek interterritoriális és interperszonális ütközések, főként a családjog körében.

A jogválasztás tulajdonképpen a felek autonómiáját jelenti az alkalmazandó jog megválasztásával kapcsolatban.⁹⁷ Más megközelítésben a külgazdasági forgalom megvalósítására szolgáló szerződések speciális és lényeges tartalmi eleme a felek rendelkezése arról, hogy valamely állam jogának rendelik alá szerződésüket.⁹⁸ Ebből következik, hogy a szerződő felek bármely állam jogát szabadon választhatják meg. A szerződő felek csak állami jogot választhatnak, ugyanakkor lehetőségük nyílik arra, hogy szerződésükben nemzetközi egyezmények alkalmazását is kikössék. Magyarországon a Róma I. rendelet és az Nmjt. is a kollíziós jogi jogválasztás elméletét preferálja. Ez azt tükrözi, hogy a szerződő felek által választott jogot a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályaitól függetlenül kell alkalmazni.⁹⁹ A szerződő felek által választott jogot kell alkalmazni a szerződésre (néhány kivételtől eltekintve), ezt a fogalmat *lex cause*-nak nevezzük.¹⁰⁰

A belföldi tényállás szabályozási formáját a Róma I. rendeletben találhatjuk meg. Olyan tényállások tartoznak e körbe, amelyek az Európai Unióban kizárólag egy vagy több tagállam jogához kapcsolódnak. Ha nem tagállami jogot választanak a felek ebben az esetben, úgy a választott joggal szemben a közösségi jog kógens szabályai érvényesülnek.¹⁰¹ A tisztán belföldi tényállások esetében a belföldi jogrendszer kógens szabályai érvényesülnek, amennyiben a belföldi fórum jogához kapcsolódik valamennyi tényállási elem.¹⁰²

A szerződő felek jogválasztás esetében rendelkezhetnek szerződésükben a „külföldi elemekről” is. A nemzetközi magánjogi tényállások feltétlenül tartalmazzanak olyan elemet, amely túlmutat egyetlen jogrendszer határain. A tényállás egyes külföldi jogrendszerhez kapcsolódó elemeit nevezzük „külföldi elemeknek.” Az ilyen „külföldi elemeknek” érdemi, releváns külföldi elemnek kell lenniük, ez azt jelenti, hogy a nemzetközi magánjogi tényállással érdemi kapcsolatban kell állnia a külföldi elemnek. A szerződő feleknek lehetőségük nyílik arra, hogy egyes külföldi mozzanatokat releváns külföldi elemmé emeljének a jogválasztás eszközével. Azonban amennyiben tisztán belföldi tényállásról beszélünk, úgy a felek nem alkothatnak szabadon külföldi elemeket, hanem a belföldi jogrendszer kógens szabályai érvényesülnek.¹⁰³

A hallgatóságos jogválasztás alapján, „ha a jogválasztás nem kifejezett, annak a szerződés rendelkezéseiből vagy az ügy körülményeiből egyértelműen megállapíthatónak kell lennie.”¹⁰⁴ Ebből az következik, hogy a jogválasztás nem csak kifejezett, hanem hallgatóságos is lehet, ha a szerződés rendelkezéseiből ez egyértelműen kitűnik vagy az eset körülményeiből ez egyértelműen következik. Erre példa lehet, ha visszatérő utalásokkal egy állam jogára vagy egy adott jogrendszerre irányadó általános szerződési feltételeket alkalmaznak, vagy kizárólagos joghatóságot ruháznak egy állam több bíróságára a szerződésből fakadó eshetőleges viták eldöntésére.¹⁰⁵

⁹⁶ uo.

⁹⁷ NAGY Csongor István: *Nemzetközi magánjog*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2017. 128.

⁹⁸ PALÁSTI Gábor: Speciális jogválasztási modellek - az önszabályozó szerződés. in. *Gazdaság és Jog*, 2006/2., 7-10. o.)

⁹⁹ NAGY: *i.m.* 128.-129.

¹⁰⁰ Uo. 128.

¹⁰¹ BURIÁN László: A jogrendszerek versenye és a nemzetközi magánjog. in. *Iustum Aequum Salutare XII*. 2016. 3. 51-62, 61.-62.) https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/04_BurianL_IAS_2016_3.pdf (2024.10.26)

¹⁰² VÉKÁS Lajos: A „külföldi elem” a nemzetközi magánjogi tényállásban in. *Jogtudományi Közöny*, 2019/10., 377-386. o.) 386.

¹⁰³ uo.

¹⁰⁴ KIRÁLY Miklós: *Jogválasztás a nemzetközi magánjogban a szerződések tekintetében*. <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/jogvalasztas-a-nemzetkozi-maganjogban-a-szerzodesek-tekinteteben/> (letöltés dátuma: 2024. 09.19.)

¹⁰⁵ Uo.

A *renvoi* kifejezés azt jelenti, hogy a bíróság valamilyen normaanyagra tesz utalást, azaz ennek a normaanyagnak a kollíziós szabályai lesznek alkalmazandóak az ügyre. Két fajtáját különböztethetjük meg, a továbbutalást és a visszautalást. A továbbutalás értelmében a bíróság egy harmadik jog kollíziós szabályait alkalmazza az adott ügy megoldására, a visszautalás tükrében pedig arról beszélhetünk, hogy a bíróság a fórum jogára, azaz a *lex fori* kollíziós szabályaira utal vissza. Főszabály szerint a *renvoi* mindkét formája kizárt, tehát sem a továbbutalásra, sem a visszautalásra nincs mód.¹⁰⁶

A szerződés feldarabolása, azaz a *dépeçage* fogalma úgy határozható meg, hogy „a felek a szerződés egyes elkülöníthető részeit, vagy egyes időben vagy térben elkülöníthető szerződéses cselekményeket egymástól az alkalmazandó jog meghatározása céljából szétválasztanak.”¹⁰⁷ Tulajdonképpen arról beszélhetünk, hogy egy jog alkalmazandó a szerződésre és egy másik jog egyes részproblémákra.¹⁰⁸ A magyar nemzetközi magánjogi törvény kifejezetten megengedi a *dépeçage* alkalmazását, tehát, ha a felek célszerűnek tartják, mintegy „felszabdalhatják” jogviszonyukat.¹⁰⁹ A *tronc commune* fogalma szintén fontos témánk vonatkozásában. Ebben az esetben a szerződő felek szerződésükre több jogot választanak a szerződés feldarabolása, részekre bontása nélkül. Az alkalmazandó jog így a szerződő felek jogrendszereinek azonos szabályai lesznek, a felek jogrendszereinek közös tartománya. Ebben a vonatkozásban tehát több jog alkalmazandó a szerződés egészére, és azoknak közös szabályai lesznek irányadóak a felek jogviszonyára.¹¹⁰

1. A JOGVÁLASZTÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK FORRÁSAI HAZÁNKBAN

Magyarország az Európai Unió tagállama. A többi tagállammal való érintkezés megkönnyítése érdekében létrejött egy nagyjából egységes jog a nemzetközi magánjogban. Viszont továbbra is felmerülnek kérdések és kollíziók a tagállamok és az uniós jogszabályok alkalmazása terén, így a bíróságoknak és a jogalkalmazóknak körültekintőnek kell lenniük és számos joganyagot megismerve tudnak megfelelő döntést hozni az ügyekben. Magyarországnak is van saját nemzetközi magánjogról szóló törvénye (2017. évi XXVIII. Törvény, továbbiakban Nmjtvt. vagy Kódex) amelyet akkor alkalmazunk, ha az ügyben a másik fél vagy felek nem Európai tagállamok honpolgárai (Nmjtvt. 2.§.). Más esetben a Brüsszel I. a rendeletet (joghatóság tekintetében) és a Róma I, II. rendeleteket alkalmazzuk, de csak akkor, ha a felek nem kötöttek ki a szerződésben alkalmazandó jogot, mert az prioritást élvez, ha megfelel a törvényi feltételeknek. Ezekről is vannak eltérések, ezeket később megemlítjük.

Az Nmjtvt. alapján a bíróság hivatalból állapítja meg az alkalmazandó jogot, amelyhez segítségül szolgálhat több forrás is (pl. igazságügyi miniszter, szakvélemények). Ha nem tudja ésszerű határidőn belül megállapítani, hogy mely jogot kell alkalmazni pl. az ügy bonyolultsága miatt, akkor a magyar jogot kell használni vagy, ha a magyar jog kizárt, akkor az ügghöz legközelebb álló jogot kell applikálni.

A Róma I. rendelet hatálya a szerződéses kötelezettségekre vonatkozik a polgári és kereskedelmi ügyekben. Kiemelendő a családi joggal kapcsolatos; személy állapoti; házassági vagyoni jogi; váltók, csekkekkel kapcsolatos, társasági jogi ügyek, amelyek szerződésen alapulnak. Kizárt az adó-, vám-, és közigazgatási ügyek. A Róma II. rendeletet viszont a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra kell alkalmazni. Itt is kizárt az adó-, vám-, és közigazgatási ügyek. Kiemelten a szerződésen kívüli károkozással, termékfelelősséggel, tisztességtelen versennyel, jogalap nélküli gazdagodással, környezeti károkkal kapcsolatos ügyeket soroljuk ide.

Az egyezmények olyan megállapodások kettő vagy több állam között, amely ratifikálásával az egyezmény hatálya alá vetik magukat és annak szabályait betartják. Ilyen egyezmény például a Bécsi Vételi Egyezmény is. A szerződésben a felek kiköthetik, hogy nem egy állam joga, hanem egyezmény szabályai alapján járnak el. A bíróságnak itt csak azt kell vizsgálnia, hogy a felek állama ratifikálta – e, és az egyezményt az adott ügyben alkalmazni lehet-e. A ratifikált egyezményt át kell ültetni az ország belső jogába is, így pl. a

¹⁰⁶ ERDŐS István: *A nemzetközi magánjog újraszabályozása*, 2018. elérhető: <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-nemzetkozi-maganjog-ujraszabalyozasa/> (letöltés dátuma: 2024.10.12.)

¹⁰⁷ PALÁSTI Gábor: *Dépeçage és tronc commune a nemzetközi magánjogban in. Jogtudományi Közöny*, 2006/3., 83-90. o.) 84.

¹⁰⁸ CZIGLER Dezső Tamás: *Az európai nemzetközi (kollíziós) magánjog és családi jog főbb kérdései*, PhD. értekezés, Győr, 2011. 178.

¹⁰⁹ KIRÁLY Miklós: *Jogválasztás* <https://jogaszvilag.hu/szakma/jogvalasztas/> (letöltés dátuma: 2024. 09.19.)

¹¹⁰ PALÁSTI: *i.m.* 87.

Bécsi Vételi Egyezmény is megtalálható a magyar jogban. Erre tökéletes példa a 01 95 0015/1997¹¹¹ ügyszámú eset, amelyben a bíróság nem találta szükségesnek a Bécsi Vételi Egyezmény és a Svájci jog vizsgálatát az ügy kérdésében, mivel ugyanazt a választ kapták. Az egyezményben is vannak kizárt ügykörök, ilyen a C/8157/1992 számú Svájci ügyben felsoroltak is: részvények, részesedések, értékpapírok, pénz értékesítése¹¹².

2. JOGVÁLASZTÁS: MEGOLDÁS VAGY TÉVÚT?

A jogválasztás a fenti fogalmakból ítélve egyfajta *essentialia negotii*, azaz eshetőleges tartalmi eleme a szerződő felek között megkötött szerződéseknek. Tehát nincsenek kötelezve a felek arra, hogy a jogválasztás eszközével éljenek, ez csupán lehetőségként kínálkozik a felek számára. A szerződési szabadság elvének színes palettáját szélesíti ez a lehetőség, hiszen a felek nemcsak arról dönthetnek, hogy kivel szerződjenek, hanem arról is, hogy melyik állam joga vagy nemzetközi egyezmény alapján kívánják megválasztani a szerződésükre alkalmazandó joganyagot. A korlátlan jogválasztás szabadságával jellemezhető a szerződő felek magánautonómiája. Mivel szabad megállapodásuk tárgyaként meghatározhatják az alkalmazandó jogot, és nemcsak saját állami jogukat állapíthatják meg, hanem bármely államét, ezért a szerződés megkötéséből eredő viták is redukálódnak, hiszen nemcsak az egyik, vagy másik fél állami jogát választhatják a felek, hanem bármely más "semleges" állam jogát alkalmazhatják. A jogválasztást tekinthetjük egy versenynek is, amelyben a jogrendszerek küzdenek azért, hogy a felek „őket” válasszák¹¹³. A „jogrendszerek ezért reagálnak egymás jogára”¹¹⁴, hiszen a jogalkotó államnak is az az érdeke, hogy a kereskedelemben a világgözösség ne féljen az országban mással szerződni, vagy éppen bizonyos ügykörben ne, vagy korlátozva legyen erre lehetősége. Tehát tulajdonképpen arra a kérdésre, hogy egyáltalában véve érdemes -e a jogválasztás lehetőségével élni, egyértelmű válasz, hogy igen, mert a felek közötti konszenzus legtisztább formája rejlik ezen megoldás mögött. S ha a felek nem tudnak megegyezni, akkor sem teremt kötelezettséget a törvény vagy más egyezmény arra, hogy a felek a jogválasztás eszközét alkalmazzák. „Ennek értelmében, a szerződés nem a felekre a jog erejénél fogva rótt, hanem a felek döntése által autonóm módon létrehozott kötelezettség.”¹¹⁵

A jobbiztonság és az előreláthatóság követelményeinek is eleget tesz a jogválasztás szabadsága a szerződési jogban, hiszen a jogválasztás hiányában alkalmazandó kollíziós szabályok bonyolultabbá teszik az ügy megítélését. A konkrét helyzethez és az ügy körülményeihez igazított, felek által választott jog azonban megkönnyítheti a jogvita eldöntését és egyértelműsíti a felek szándékát is. Az alkalmazandó jog előzetes megállapítása a jogválasztás hiányában több nehézségbe is ütközhet. A jogválasztás segítségével azonban az értelmezési nehézségek és a kollíziós szabályok alkalmazásából fakadó bizonytalanságok kiküszöbölhetőek. Továbbá az üggyel kapcsolatos és nem kapcsolatos jog megválasztása is az előreláthatóság követelményének érvényesülését segíti elő.¹¹⁶

A kifejezett jogválasztással elkerülhető az is, hogy a szerződő felek rossz jog alapján jóhiszeműen járjanak el. Ez azt jelenti, hogy a felek vagy a bíróságok önhibájukon kívül, nem a felek által választott jog alapján járnak el. Hallgatólagos, vagy implicit jogválasztás esetén fordulhat elő ez a probléma. A Pf.21948/2009/6. számú ügy ennek kiváló példája. Ebben az ügyben magyar állampolgárok kötöttek házassági vagyoni szerződést, miután Svájcban összeházasodtak. Magyar bíróságnak kellett ezután elbírálnia a Svájcban kötött házasság alapján megkötött házassági vagyoni szerződést. A bíróság azt állapította meg tévesen, hogy magyar jog alkalmazandó az ügyben, mivel mindkét fél magyar állampolgár, azonban a felek a svájci jog alapján megítélendő különvagyoni rendszert (*Gütertrennung*) választották és szerződésüket közjegyző által hitelesítették. A magyar jog alapján, mivel szerződésük a Családjogi törvény szabályaitól eltérő, konkrét rendelkezést nem tartalmaz, ezért a megállapodás nem minősül házassági vagyoni szerződésnek. A bíróság azonban tévesen járt el, mivel nem vette figyelembe a felek hallgatólagos jogválasztását, hiszen házassági vagyoni szerződésüket a svájci jog alapján kötötték meg és implicit módon a svájci jogot, azon belül pedig a különvagyoni rendszert választották, és a svájci szabályozás szerint ez már

¹¹¹ UN CLOUT jogeset: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v99/892/77/pdf/v9989277.pdf> 7. oldal - Tribunal Cantonal du Vaud; 01 95 0015

¹¹² Uo. 8. oldal

¹¹³ SZALAI Ákos: Jogok piaca és versenye in. *Iustum Aequum Salutare XII*. 2016. 3; 195–220.) 195. oldal https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/13_Szalai_IAS_2016_3_0901.pdf

¹¹⁴ uo.

¹¹⁵ NAGY Csongor István: Jogválasztás az új nemzetközi magánjogi törvényben, In. *Jogtudományi Közöny*, 2019/5., 189-196. o.) 190.

¹¹⁶ Uo. 191.

önmagában házassági szerződésnek minősül.¹¹⁷ A felek által kedvezőtlen, eredeti konszenzusuk ellenében járt el a bíróság, mert a felek jóhiszeműen a rossz jog alapján jártak el. Tehát ebben az esetben is kifejezetten megkönnyítette volna az eljárást, ha a felek az explicit jogválasztás eszközével éltek volna. Példák sora támasztja továbbá alá a rossz jog alapján történő eljárás nehézségeit.¹¹⁸ A nemzetközi magánjogi ügyek gördülékeny, hatékony és kiszámítható elintézését növeli a jogválasztás lehetőségének biztosítása az Nmjtvenben.¹¹⁹ A szabad jogválasztás elvéből kiindulva, mely a kötelmi jog magánjogi aspektusaira vonatkozik, főszabály szerint nincs akadálya a szerződésekre bármely állam jogát alkalmazni a szerződő felek konszenzusának megfelelően, ami a felek magánautonómiájának tesz eleget és elősegíti a szerződések értelmezését és az abból fakadó jogviták megoldását is.

A direkt jogválasztással szembe helyezkedő indirekt jogválasztás hátrányai is kiküszöbölhetőek a konszenzusos jogválasztással. Az indirekt jogválasztást, más néven, találóan forum shopping – nak is nevezhetjük. A felperes ugyanis jogválasztás hiányában az alternatív kollíziós normák alapján saját belátása szerint választja meg az ügyben eljáró fórumot, és egy adott állam jogát, ezzel együtt pedig kijátssza a direkt jogválasztásból adódó előnyöket saját javára.¹²⁰ A forum shopping kerülhető el a konszenzusos jogválasztással, amely mindkét fél érdekeit szolgálja.

Arra, hogy egyáltalában érdemes-e jogválasztással élni, kevés negatív példa mutatkozik. Az ÍH 2024.106 Ítéletablai határozat szól a fedezetelvonó szerződésről és ennek értelmében a megválasztott jog alkalmazhatóságának kizárásáról. Ugyanis ebben az ügyben az egyik alperes tartozásának megfizetését fedezetelvonó szerződéssel akarta a felperes terhére ellehetetleníteni. Az alperesek az orosz vagy a német jogot kívánták megválasztani szerződésükre, azonban fedezetelvonó jellegéből adódóan a bíróság kizárta a jogválasztás ezen lehetőségét, amely kedvező lett volna az alperesek számára, hiszen így a felperes jogos követelését átruházta volna az egyik alperes a másik alperes részére, így felperes nem nyerhetett volna kielégítést követelésének. Tehát a jogválasztás fedezetelvonásra történő alkalmazása kifejezetten tiltott az Ítéletablai határozat rendelkezése alapján.¹²¹ Ebből a példából láthatjuk azt, hogy a joggal való visszaélés tilalmába ütköző jogválasztás kifejezetten tiltott, véleményünk szerint helyesen.

A jogválasztás és a csalárd kapcsolat viszonyát szintén érdemes boncolgatni, hiszen fontos megválaszolnó kérdés az, hogy a jogválasztás szabadsága lehet – e visszaélésszerű, vagy a jogválasztás szabadságának olyan korlátai lelhetőek fel, amelyek a csalárd kapcsolat fogalma alá esnek? E helyütt el kell különítenünk a jóhiszemű és a rosszhiszemű jogválasztást egymástól. A jóhiszeműség vizsgálata tulajdonképpen a csalás hiányának vizsgálata. A jóhiszemű jogválasztás fogalmi körébe tartozik a kényelemből, üzleti megfontolásból vagy észszerűségből tett jogválasztás. A rosszhiszemű jogválasztás ezzel szöges ellentétben az erkölcsileg teljességgel elfogadhatatlan jogválasztást jelenti.¹²² Így a jogválasztás egyik lényeges feltétele a csalás hiánya, más szemszögből a jogválasztás jóhiszeműségének fennállta. A csalárd kapcsolat jelentése az, hogy a felek anélkül, hogy a tényállás tartalmazna lényeges külföldi elemet, releváns nemzetközi elemet visznek a szerződésbe, és a belföldi tényállást, s ezáltal a belföldi jogot, azaz a *lex fori* elvét játsszák ki a szerződő felek, jogszerűtlenül.¹²³ „A magyar jogalanyok a magyar jogrendszer hatálya alatt állnak. Külföldi jogot a nemzetközi magánjogról szóló törvény alapján is csak akkor lehet alkalmazni, ha a jogviszonyban külföldi személy, vagyontárgy vagy jog szerepel.”¹²⁴ Tehát mind az explicit, mind az implicit jogválasztás esetében felfigyelhetünk arra, hogy amennyiben nincs releváns nemzetközi elem, és a felek a belföldi tényállás alapján megítélendő helyzetet kívánják jogszerűtlenül elkerülni, úgy ennek kizárására is van szabályozás, s ebben az esetben nem élhetnek jogválasztással a felek.

A hallgatóságos jogválasztásnak azonban árnyaltabb oldalai is vannak. Mi minősül tulajdonképpen hallgatóságos jogválasztásnak? A bevezetőben ugyan leírtuk a hallgatóságos jogválasztás jelentését, azonban érdemes kitérni egy ezzel kapcsolatos releváns bírósági határozatra. BH 2020.9.267 számú bírósági határozat szerint nem minősül hallgatóságos jogválasztásnak önmagában az, hogy a felek milyen nyelven, milyen államban vagy, hogy a felek olyan jogi kifejezéseket alkalmaztak a szerződésben, amelyek egyébként több

¹¹⁷ Pf.21948/2009/6. számú ügy

¹¹⁸ NAGY: *i.m.* 193.

¹¹⁹ Uo. 196.

¹²⁰ BURIÁN: *i.m.* elérhető: https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/04_BurianL_IAS_2016_3.pdf (2024.10.26)

¹²¹ ÍH 2024.106 Ítéletablai határozat

¹²² PALÁSTI Gábor: Jogválasztás és csalárd kapcsolat in. *Jogtudományi Közlemény*, 2005/11., 463-470. o.) 465. <https://szakikadatbazis.hu/doc/5884657> (2024.10.26)

¹²³ Uo. 468.

¹²⁴ PALÁSTI: *i.m.* 468. <https://szakikadatbazis.hu/doc/5884657> (2024.10.26)

állam polgári joga szerint hasonlóan értelmezendők. Ebből kifolyólag megállapíthatjuk, hogy a hallgatóság jogválasztásból eredő nehézségek is könnyedén kiküszöbölhetőek, hiszen ez a kiegészítő szabály kereteket szab a hallgatóság jogválasztás esetleges kiterjesztő értelmezésének. A hallgatóság jogválasztás is kizárólag a szerződő felek akaratából érvényesülhet, hiszen amennyiben bármelyik fél akarata ezzel szembehelyezkedik, úgy már nem beszélhetünk jogválasztásról sem. Az ügy körülményeiből történő megítélés pedig jelentheti azt, hogy a szerződő felek korábban már kötöttek azonos tartalmú szerződéseket és azokban azonos tartalommal határozták meg a megállapítani kívánt jogokat és kötelezettségeket, erre a szerződésre pedig a felek utalást tesznek.¹²⁵

Mikor beszélhetünk hallgatóság jogválasztásról? A szerződés megkötésekor kell megtörténnie a hallgatóság jogválasztásnak vagy a szerződés megkötését követően is lehetőség nyílik az implicit jogválasztásra? BH 2020.3.72 számú bírósági határozat rámutat arra, hogy a hallgatóság jogválasztás teljes mértékben a szerződő felek akaratától függ, tehát a szerződés megkötésekor és azt követően is van lehetőség implicit jogválasztásra, akár a jogvita kialakulása után is. Ezek a rendelkezések egyértelművé teszik a hallgatóság jogválasztás értelmezési korlátait és behatárolhatóvá teszik azt. Tehát, amennyiben a felek például ráutaló magatartással a szerződés megkötését követően, a szerződés rendelkezéseivel összhangban hallgatóság megállapodás útján járnak el, úgy jogszerű lesz a szerződés teljesítésével kapcsolatos eljárásuk, és ezt a metódust is hallgatóság jogválasztásként kell értékelnünk.¹²⁶

A fentiekben megállapítottak fényében ráeszmélhetünk arra, hogy a jogválasztásnak mind az explicit és mind az implicit formája üdvözlendő jelenség, hiszen a kifejezett jogválasztás egyértelműen leegyszerűsíti a szerződésből eredő konfliktusok megoldását, az implicit jogválasztás pedig a nemzetközi egyezmények és a bírósági gyakorlat által kimunkált szabályok és korlátok között szintén megkönnyíti a jogviták eldöntését. Ezek a szabályok az értelmezésből eredő nehézségeket is kiküszöbölhetővé teszik.

Jogválasztás hiányában pedig melyik jogot kell alkalmaznunk? Többféle elv született az alkalmazandó jog könnyebb behatárolása érdekében. Egyik a jellemző szolgáltatás elve, amelyet Szabó Sarolta tanulmányában¹²⁷ gyönyörűen felvázolt, miszerint a joggyakorlatban már van annyi tapasztalat, hogy a bíróság könnyen megállapítja, hogy egy bankszámlával kapcsolatos jogvitán alkalmazandó jog a számlát vezető bankfiók telephelyének országa. A probléma a bonyolultabb, többrésztvevős vagy nem gyakorta alkalmazott szerződésekben lapul, ilyen pl. a disztribúciós, vagyis értékesítési, forgalmazási és az engedélyezési ügyek.¹²⁸ A disztribúciós ügyekben a jellemző szolgáltatás általában eltér és nem a forgalmazás vagy értékesítés, hanem az áru az értékesítőhöz, a disztribútorhoz történő szállítása és az áru gyártása a fő szolgáltatás a szerződésben, így a bíróság [2001] EWCA Civ. 352. számú ügyben is ezt tekinti jellemzőnek¹²⁹. Viszont ez nem precedens, mivel a francia bíróságok általában más-más fél tevékenységét tekintik jellemzőnek.

A jogválasztás „megállapíthatóságának hiányában *ultima ratioként* a legszorosabb kapcsolat elvét alkalmazzuk”¹³⁰. Itt jelenik meg a kitérítő klauzula (*escape clause*) intézménye. Ami azt jelenti, hogyha az ügy kapcsolata túl erős egy adott ország jogához, akkor ezen ország jogát kell alkalmazni. Amennyiben az ügyben megjelenik egy kizárólagos tényező pl. egy ingatlan jelző, ingatlan bérleti, ingatlannyilvántartás, de akár bármely nyilvántartási ügy, melyek szempontjából akár a rendeletek, akár a magyar polgári perrendtartásról szóló törvényünk kimondja, hogy ezen ügyekben a magyar (vagy az az állam, ahol nyilván van tartva) jog alkalmazandó. Így olyan szoros kapcsolat jön létre, hogy annak ellenére, hogy a szerződés ésszerűen másik jog alá kellene, hogy tartozzon, a magyar jogot fogja a bíróság alkalmazni. Viszont az se mindegy, hogy milyen tényezőkben hivatgatja magához az ügyet egy ország joga. Szabó példájának kielemezéséből kikövetkeztethetjük, hogy nem elég szoros a kapcsolat a szerződés nyelvének, pénznemének és a teljesítés helyének összessége, egy országra utalása a Róma I. 4. cikke alapján.

Felmerülhet még kérdésként, hogy a jogválasztás hiánya a gyakorlatban kinek okozhat kárt? Természetesen elsősorban a peres feleknek. Elvégre az eljárás a jogválasztáson történő vitázás miatt elhúzódik, amellyel az ügyvédi, tolmácsi, fordítói és egyéb eljárási költségekkel is drágul. Másik szenvedő alanya a

¹²⁵ BH 2020.9.267 számú bírósági határozat

¹²⁶ BH 2020.3.72 számú bírósági határozat

¹²⁷ SZABÓ Sarolta: A Római Egyezmény egyes rendelkezéseinek megjelenése a tagállami bíróságok gyakorlatában in. *Jogtudományi Közlöny*, 2009/3., 139-145. o.) <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1128120> (2024.10.25) 139-142.

¹²⁸ Uo. 142-143.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ SZABÓ: *i.m.* 143-144.

bíróság, amelynek le kell fordítania a külföldi jogszabályt és azt úgy kell értelmeznie, mintha azt egy abban jártas külföldi kollégája tenné, hiszen határozatot kell hoznia az ügyben.

3. ÁLLAMI JOG VS. NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK

A Róma I. rendelet (és némi eltérésekkel a korábbi, a Róma I. rendelet elődje, a Római Egyezmény) alapján a szerződő felek csak állami jogot választhatnak a kollíziós jogi jogválasztás elvének megfelelően, továbbá olyan nemzetközi egyezményt nem köthetnek ki szerződésükben, amelyet az adott állam nem ratifikált vagy nem lehetne egyébként az adott ügyben alkalmazni, továbbá nem választhatják a *lex mercatoriat* vagy "a jog általános elveit"¹³¹.

A 2005. évi joghatósági megállapodásokról szóló egyezmény¹³² elfogadása után a Hágai Alapelvek¹³³ (továbbiakban: Alapelvek) kidolgozásának érdekében tervezet született. Az Alapelvek rendelkezéseit a nemzetközi kereskedelmi szerződések tekintetében történő jogválasztás szabályozására tervezték. Az Alapelveknek azért is releváns a létjogosultságuk, mivel a nemzetközi magánjog értelmezésének segédeszközüül szolgálhatnak. Lehetőséget biztosítanak továbbá arra is, hogy az állami jog helyett önmagában véve közvetlenül az Alapelvek kerüljenek alkalmazásra a bíróságok előtt.¹³⁴ Az Alapelvek szakszerű és modern szabályozása miatt érdemes behatóbban vizsgálat alá vonni azokat. Újító erejű szabályokkal hozakodik elő ugyanis az egyezmény. Vegyük például a *renvoi* szabályozását, ami főszabály szerint kizárt a hatályos magánjogi kódexünk szerint, azonban az Alapelvek megengedik a *renvoi* alkalmazhatóságát. A szerződő felek akaratától teszik függővé azt, hogy a fórum bírósága a visszautalást vagy akár a továbbutalást alkalmazhassa. Tehát ez a szabályozás a felek kifejezett rendelkezéseikhez igazodik, a *renvoi* magánjogi szabályozás általi kizárása e helyütt teljes mértékben a szerződő felek akaratától függ¹³⁵, ami kiszélesíti a felek szerződési autonómiáját. A Hágai Alapelvek¹³⁶ szabályozzák a nem állami jog választását. A nem állami jog választásának azonban meghatározott feltételeket szab az egyezmény: a választott szabályrendszernek nemzetközi, szupranacionális vagy regionális szinten általánosan elfogadottnak, semlegesnek és kiegyensúlyozottnak kell lennie, és a fórum joga az ilyen jogválasztást nem zárhatja ki. Az Alapelvek Kommentárjában¹³⁷ olyan rendelkezéseket találhatunk, miszerint, amennyiben az Alapelvek, mint egyezmény hatálya alá nem esik egy adott jogviszony, akkor ebben az esetben más egyezmény ill. nemzetközi szerződés alkalmazható kapcsoló normaanyagként. A Kommentár kihangsúlyozza, hogy hégazpótló szabályokat szükséges kijelölni, hiszen a nem állami jog választása esetében nem feltétlenül egyértelmű, hogy a fórum az irányadó rendelkezéseket a választott jog által nem szabályozott kérdésekre honnan pótolja. Vegyük például a Bécsi Vételi Egyezményt, amelyben nem szabályozott a szerződés érvénytelensége. Ugyan a Bécsi Vételi Egyezmény alkalmaz rendelkezéseket a joghézagok kitöltésére, azonban, ha ezen Egyezmény nem egy állam állam jogának részeként érvényesül, akkor ezek a rendelkezések nem alkalmazhatóak teljeskörűen. Tehát a joghézagok kitöltése problémákat szül, hiszen nem mindegy, milyen jog alapján és milyen rendelkezések mentén történik az, s a fórumnak kell ebben a kérdésben döntenie, vagy a szerződő feleknek.¹³⁸ A Róma I. rendelet tisztán választ ad erre a kérdésre, hiszen anyagi jogi jogválasztásként kezeli a nem állami jog választását, ami azt jelenti, hogy a feleknek külön ki kell kötniük a nemzetközi szerződés/egyezmény választását a szerződésükben, a kollíziós jogválasztás ebben az esetben tehát nem megengedett, csak az állami

¹³¹ CSÖNDES Mónika – NEMESSÁNYI Zoltán: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig in. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/5., 239-250. o.) 246.

¹³² 2005. június 30 - i egyezmény a joghatósági megállapodásokról, elérhető: <https://assets.hcch.net/docs/87e13d0b-3d21-4e5a-9685-329eb8e56880.pdf> (letöltés dátuma: 2024.09.10.)

¹³³ The Draft Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts, Revised Prel. Doc. No 6 of July 2014, elérhető: http://www.hcch.net/upload/wop/gap2014pd06rev_en.pdf (letöltés dátuma: 2024.09.10.)

¹³⁴ BÓKA János: Akarati autonómia határok nélkül? A jogválasztásról szóló Hágai Alapelvek tanulságai a magyar kodifikáció számára in. *Magyar Jog*, 2017/7-8., 425-430. o.) 425-426. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2367028> (2024.10.26)

¹³⁵ Uo. 426.-427. elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2367028> (2024.10.26)

¹³⁶ The Draft Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts, Revised Prel. Doc. No 6 of July 2014, elérhető: http://www.hcch.net/upload/wop/gap2014pd06rev_en.pdf (letöltés dátuma: 2024.09.10.)

¹³⁷ Uo. 14.

¹³⁸ BÓKA: *i.m.* 428.-429. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2367028> (2024.10.26)

jog választása esetében van erre lehetőség.¹³⁹ Az állami jog megválasztása mellett tehát van arra lehetőség, hogy a felek szerződésükbe inkorporálják a nemzetközi egyezményeket, azonban ezeket önmagukban, kollíziós jogválasztás útján nem választhatják meg a felek. Bóka János tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy megfontolandó lehet az a megoldás, miszerint a nemzetközi kereskedelmi szerződések körében nemzetközi egyezmény hatálya alatt álló szerződés esetében a szerződő felek kollíziós jogválasztásának tárgya lehessen ilyen nemzetközi egyezmény, ezzel erősítve a jogválasztás szabadságát és a szerződési autonómiát. Ugyanis ebben az esetben a felek maguk köthetnék ki a hézagpótló szabályokat, a jogalkotónak pedig, amennyiben a felek nem kötik ki ezen szabályokat, úgy ennek megfelelő kapcsoló szabályokról kell rendelkeznie.¹⁴⁰

Véleményünk szerint azért lehet járható út ez a megoldás, mivel a szerződő felek számára ezáltal egy újabb semleges út nyílna meg arra nézve, melyik egyezményt válasszák és nem kell adott esetben egy állam jogrendszeréhez alkalmazkodnia a nemzetközi egyezménynek, hanem az önállóan, a szerződő felek által meghatározott hézagpótló szabályokkal működhetne és csak végsősoron léphetnének hatályba a kapcsoló szabályok abban az esetben, ha a felek a szerződéssel kapcsolatos releváns hézagpótló szabályokról nem rendelkeznek.

Fontos továbbá kiemelni az Alapelvek korszakalkotó *novum* - át, melynek értelmében az általános szerződési feltételek közötti ütközések elkerülését irányozza elő. Az Alapelvek rendelkezései szerint a felek által megállapodott, szándékolt jogválasztás alapján szükséges a jogválasztás létrejöttét és érvényességét vizsgálni. Az általános szerződési feltételek esetében merül fel leggyakrabban a jogválasztás problémája. Az eltérő jogválasztás problémát nem jelent abban az esetben, ha a felek általános szerződési feltételei eltérő jogokat határoznak meg, de mindkét jog alapján ugyanaz az általános szerződési feltétel érvényesül. (*first shot, last shot* jogrendszerekben) A *tronc commune* jogintézménye fog ennek alapján érvényesülni a gyakorlatban, ami abban nyilvánul meg, hogy mindkét választott jog szerint érvényesülő általános szerződési feltételben foglalt jogválasztás lesz az irányadó az Alapelvek alapján. A *knock out* szabály pedig akkor jut érvényre, ha vagy egyik általános szerződési feltétel sem érvényesülhet az ellenkező szerződési feltételekből fakadóan, vagy eltérő általános szerződési feltétel érvényesül. Az Alapelvek alapján ebben a helyzetben érvénytelen a jogválasztás. A felek feltehető, szándékolt jogválasztásának tekintetében üdvözlendő jelenség az Alapelvek szabályozása, hiszen amennyiben a jogválasztás az észszerűsége alapján, úgy a felek szándékolt akaratának megfelelően kerülhet sor a jogválasztásra.¹⁴¹

Megállapíthatjuk, hogy az Alapelvek szabályozásának megoldásai korszakalkotók. Ugyanis a hézagpótló szabályok bevezetése a nemzetközi egyezményeket is könnyűszerrel a jogválasztás szempontjából közvetlenül megválaszthatóvá teszi, s nemcsak szerződéses kikötésként és ahhoz kapcsolódó állami joggal lehetne őket megválasztani, hanem a megfelelő kapcsoló szabályok felek általi meghatározásával önállóan választhatóak lehetnének, és ezáltal a bimbózó akaratú autonómia teljességgel felvirágozhatna.

A nemzetközi egyezményekkel kapcsolatban felmerülhet az a probléma, hogy különböző értelmezési lehetőségekkel találkozhatnak szembe a szerződő felek, vagy az eljáró bíróságok. Hiszen a nyelvek sokrétűségéből adódó eltérések eltérő értelmezési lehetőségeket is rejtenek magukban. Egy tanulmány szerint a Róma I. rendelet értelmezése túlnyomó többségben nem okozott nehézséget az ügyben eljáró bíróságoknak. Ez számszerűen 61 ügy a 76-ból, amelyekben nem fordultak elő különösebb értelmezési nehézségek. Ez több mint az ügyek 80 % - a.¹⁴² Ez azonban nem jelenti azt, hogy a többi nemzetközi egyezmény is ilyen egyértelműen értelmezhető. Az értelmezés nehézsége természetesen függ attól, hogy mennyire egyértelműen és világosan fogalmaztak az adott egyezményben, továbbá az egyezményeket magyarázó kommentárok kifejezőségétől (ha vannak ilyen kommentárok az adott egyezmény tekintetében). Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a felek a szerződést azonosan értelmezik, eltérő anyanyelvükből adódóan. A megfelelő, precíz fordítás tehát egyenértékű az egyezmény megalkotásával, hiszen a jogviták ezáltal megelőzhetőek.

„A különböző jogok sokféle nyelven jutnak kifejezésre, különbözők a technikai megoldásaik, és olyan társadalmak számára készültek, amelyeknek igen változó a szerkezetük, hitük és erkölcsük; e sokféleség önmagában is megnehezíti a kielégítő összefoglalás kimunkálását korlátozott terjedelemben. Mégsem éreztük,

¹³⁹KIRÁLY Miklós: *Jogválasztás a nemzetközi magánjogban a szerződések tekintetében*

<https://jogaszvilag.hu/vilagijogasz/jogvalasztas-a-nemzetkozi-maganjogban-a-szerzodesek-tekinteteben/> (letöltés dátuma: 2024. 09.19.)

¹⁴⁰ BÓKA: *i.m.* 429.

¹⁴¹ Uo. 429.-430.

¹⁴² NAGY Csongor István: *EU choice – of – law rules before hungarian courts: contractual and non – contractual obligations*, elérhető: <https://real.mtak.hu/155789/1/SSRN-id4146881.pdf> (letöltés dátuma: 2024. 09.19.) 102.-103.

hogy le kellene mondanunk erről a tervről.”¹⁴³ A Bécsi Vételi Egyezmény¹⁴⁴ (továbbiakban Egyezmény) ennek a tervnek az eredményeként született meg. Az Egyezmény rögzíti saját értelmezési módszerét: „Az Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy elősegítsék az egyezmény egységes alkalmazását, valamint a jóhiszeműség érvényesítését a nemzetközi kereskedelemben.”¹⁴⁵ Az Egyezményt ennek értelmében egységesen kell értelmeznie az egyes államoknak, melynek érdekében az Egyezmény speciális, sajátos fogalmakat és kifejezéseket használ: Pl.: *”reasonable”, ”Nachfrist” stb.* Az egységes értelmezésnek egyik fontos feltétele az, hogy szöveghű, tartalmában precíz és a hiteles szövegnek megfelelő legyen.¹⁴⁶ Ezekkel az egységesítő szabályokkal könnyedén kiküszöbölhetőek az eltérő anyanyelvekből fakadó nehézségek az Egyezmény értelmezése során.

3.2. Joghatóság vs. jogválasztás

A joghatóság kijelölése egyet jelent a jogválasztással? Jogosan merülhet fel bennünk ez a kérdés, hiszen a fent már részletezett hallgatolagos jogválasztásnak minősülhetne az is, hogy a felek megállapodnak abban, hogy magyarországi bíróság értékelje a jogvitájukat a *Qui elegit iudex, eligit ius* római jogi fogalom alapján. Mindenki számára egyértelmű, hogy a magyar bíróság a magyar jogot alkalmazza rendszerint és ezen gondolatmenetből pedig levezethető, hogy jogot választunk, ha kijelöljük ezen fórumot. Választ a Róma I. rendelet (12) preambulumbekzdése adja, miszerint kellő bizonyossággal megállapítható-e az, hogy a felek megállapodásukban kizárólagos joghatósággal ruháztak fel egy állami bíróságot. Ezen gondolatmenetet a Giuliano-Lagarde jelentés is alátámasztja, amelyre Szabó Sarolta világít rá, miszerint egy fórum kiválasztása megmutatja azt, hogy a felek szándéka az adott fórum jogának alkalmazására is kiterjed¹⁴⁷. Így, ha a megállapodásban kikötötték a magyar bíróságot és abból egyértelműen kitűnik a magyar kapcsolódás a szerződés tárgyához, akkor lehet hallgatolagos jogválasztásnak tekinteni, ha nincs más olyan tényező, amely ez ellen szólna. Tehát önmagában nem értékelhető hallgatolagos jogválasztásnak a joghatóság kijelölése (BH 2020.3.72), hanem észszerűen ki kell, hogy tűnjön az eset körülményeiből. A Marubeni Hong Kong and South China Ltd. v Mongol kormány perében megválasztottak egy semleges fórumot a jogvitájuk eldöntésére, amelyet a bíróság hallgatolagos jogválasztásnak értékelt a Mongol kormány tiltakozása ellenére. Úgy gondoljuk, ebben az ügyben az angol jognak semmi keresnivalója nem volt, de a felek ezt nem vitatták. Az, hogy egy állam és egy cég közötti ügyet egy, a vitában semleges fórumhoz utalják, az szerintünk a felek közötti vita zökkenőmentes, részrehajlásmentes (pl. osztrák bíróság más szemmel nézi az osztrák hitelező és a magyar adós közti ügyet) előmozdítása érdekében nem rossz példa. De úgy gondoljuk pl. az angol jog túlságosan eltérhet az ázsiai jogoktól és inkább az ázsiai joganyaghoz kapcsolódik jobban az ügy, mintsem egy európai joghoz.

Szólnunk kell a fentiek fényében a választottbíráskodás lehetőségéről, hiszen a joghatóság és jogválasztás területein belül található meg ezt a jogintézményt. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás lehetőséget ad a szerződő feleknek arra, hogy a felek jogvitájuk esetére saját államuktól eltérő, “semleges” bíróságot válasszanak meg. Ennek tükrében a feleknek lehetőségük nyílik arra, hogy kivonják az eljárást egy adott állam joga alól. A 20. században erre növekvő tendencia mutatkozott, amelyet az alkalmazott jog denacionalizálásnak, is nevezhetünk.¹⁴⁸ Amennyiben a felek választottbírárság elé kívánják utalni ügyük elintézését, úgy szükségük van egy ún. választottbírársági szerződésre. Ennek kikényszeríthetőségére a következő feltételeknek konjunktívan kell érvényesülniük: 1. a felek egyértelmű jognyilatkozata, amelyben kijelentik, hogy jogvitájukat választottbírárság elé kívánják utalni; 2. -az írásbeli forma; 3. a felek jogképessége 4. a vita tárgya választottbírárság elé vihető legyen.¹⁴⁹ Mivel szerződéses

¹⁴³ DAVID René: *A jelenkor nagy jogrendszerei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 24.

¹⁴⁴ Bécsi Vételi Egyezmény, 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről, elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98700020.tvr> (letöltés dátuma: 2024.10.12.)

¹⁴⁵ uo. 7. Cikk (1.) bekezdés

¹⁴⁶ SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca – Az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, Doktori Értekezés, Budapest, 2009. 24.-26. Elérhető: https://jak.ppkc.hu/storage/tiny_mce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5

¹⁴⁷ SZABÓ Sarolta: *A Római Egyezmény egyes rendelkezéseinek megjelenése a tagállami bíróságok gyakorlatában in. Jogtudományi Közlöny*, 2009/3., 139-145. o.) <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1128120>

¹⁴⁸ CSEHI Zoltán: *Tanulmányok nemzetközi magánjogról és nemzetközi választottbíráskodásról*, Gondolat, Budapest, 2022. 282.-283.

¹⁴⁹ TÍMÁR Kinga: *Az anyagi jog és az eljárási jog határán - a választottbírárság szerződés kikényszeríthetőség és annak kollíziós jogi vonatkozásai*. PHD Disszertáció, Budapest, 2021. <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer->

konszenzusról beszélünk, ezért a felek határozzák meg szerződési autonómiájukból fakadóan, hogy milyen jog alapján jár el a nemzetközi kereskedelmi választottbíróóság. Jogválasztás hiányában a megválasztott bíróság jogosult megválasztani az eljárás alapjául szolgáló jogot. Fontos leszögezni, hogy a szerződésre alkalmazott anyagi jog önmagában nem jelenti az eljárási jog megjelölését is.¹⁵⁰ E helyütt fontos hivatkoznunk az UNCITRAL Modelltörvényére¹⁵¹, amely alapvetően meghatározza a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás szabályait. A választottbíráskodás ezen formájában a felek akarati autonómiája nagyon széles. Nemcsak az állami bíróságok hatásköre alól szerződhetnek ki a felek, hanem meghatározhatják a jogvita érdemére, a választottbíróesági szerződésre és a választottbíróóság eljárására alkalmazandó jogot, ezek akár teljességgel el is térhetnek egymástól. Ezzel együtt meghatározzák a választottbíróóság hatáskörét, és annak terjedelmét. Releváns mozzanat az is, hogy megválaszthatják az eljáró bíróság összetételét is. A megválasztott választottbíróóság helye szerinti állami bíróság azonban kontrolltevékenységet lát el, ami azt jelenti, hogy a felek autonómiája a *lex loci arbitri* elvén és a külső bíróságok kontrollján nem terjedhet túl.¹⁵²

Láthatjuk tehát, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíróesági szerződés esetében nagyfokú autonómia illeti meg a feleket, azonban természetesen bizonyos korlátok között, valamely állam ellenőrző tevékenysége kiterjed a megválasztott választottbíróeságra. A választottbíróesági szerződés tekintetében le kell szögezünk azt, hogy rendkívül szoros a kapcsolódás a felek magánautonómiája és a választottbíróesági határozat kikényszeríthetősége között. Ugyanakkor a választottbíróeságok nem működnek a helyet adó állam bíróságának kontrollja, egyfajta "minőségellenőrzése" nélkül, arra nézve, hogy a választottbíróesági szerződés, tovább vezetve a gondolatmenetet, a választottbíróesági határozat kikényszeríthető - e.¹⁵³ Bán Dániel az akarati autonómia határainak átlépéséről ír tanulmányában. A Pechstein ügy¹⁵⁴ kapcsán a magánautonómia korlátait áttörve megvonták a felperestől tisztességes eljáráshoz való jogát. Nem tartottak nyilvános tárgyalást az ügy tárgyában, amikor az kifejezetten indokolt lett volna, így tulajdonképpen a tisztességes eljáráshoz való jogot, mint alapjogot szorították háttérbe és a jogválasztás szabadsága is több ízben csorbát szenvedett, hiszen az esetek többségében elutasították a felperes, az eljáró bíróság határozata ellen irányuló perorvoslatait. Tehát tulajdonképpen az állam bírósága jelölte ki a választottbíróeság hatáskörét, ami egyébként a felek szabad jogválasztásával teljesen ellentétes. A választottbíráskodás talajáról, így a különbíróságok szintjére csúszott át az ügy a szerző szerint.¹⁵⁵ Véleményünk szerint, a szerzővel egyetértve, szükséges a magánautonómia határait tiszteletben tartania a választottbíróeságnak, és az alapjogkorlátozás nem jöhet szóba úgy, hogy a választottbíróeság hatáskörét alapvetően a szerződő feleknek kell kijelölnie és nem a *lex loci arbitri* szerinti bíróságnak.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Már az elméleti megközelítésből is kitűnik a jogválasztás előnyös volta. A rengeteg előny mellett aligha találunk hátrányos elemeket. Paradox módon azonban a jogválasztás adta előnyöket nem használják ki a szerződő felek az esetek nagy többségében. Későbbi empirikus elemzéseinkből is kimutatható, hogy a jogválasztás adta lehetőséggel sokan nem élnek, pedig az kiszámíthatóságot, a felek akarati autonómiájának kiteljesülését és a jogalkalmazók munkájának leegyszerűsödését eredményezné a gyakorlatban.

[master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/64337/t%C3%A9zisek/2024/10/26/1026_PDF-A_Tim%C3%A1r%20Kinga.pdf?sequence=4&isAllowed=y](https://www.elte.hu/master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/64337/t%C3%A9zisek/2024/10/26/1026_PDF-A_Tim%C3%A1r%20Kinga.pdf?sequence=4&isAllowed=y) (2024.10.26)

¹⁵⁰ CSEHI: *i.m.* 284.

¹⁵¹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/06-54671_ebook.pdf (letöltés dátuma: 2024. 10. 12.)

¹⁵² TÍMÁR: *i.m.* 14.-15.

¹⁵³ BÁN Dániel: Tisztességtelen szerződésekkel a tisztességes sportért? - Bizonytalankodások a nevezési formanyomtatványba foglalt választottbíróesági kikötés körül in. *Európai Jog*, 2021/5., 6.-7. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8612519> (2024.10.26)

¹⁵⁴ Mutu & Pechstein v Switzerland (2 October 2018, nos 40575/10 et 67474/10)

¹⁵⁵ BÁN Dániel: Alapjogi aggályok a Nemzetközi Sportdöntőbíróeság körül, in. *Sportjog*, 2023/2-3., 1-6. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3233326> (2024.10.26)

További cikkeink szólnak az empirikus kutatásról és a következtetések komplex meghatározásáról, amelyek a jogválasztás alkalmazásának serkentését és ennek hiányából esetlegesen eredő jogviták csökkentését szorgalmazzák.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] BÁN Dániel: Alapjogi aggályok a Nemzetközi Sportdöntőbíróság körül, in *Sportjog*, 2023/2-3. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3233326> (2024.10.26)
- [2.] BÁN Dániel: Tiszteletlen szerződésekkel a tisztességes sportért? - Bizonytalankodások a nevezési formanyomtatványba foglalt választottbírói kikötés körül, in *Európai Jog*, 2021/5. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8612519> (2024.10.26)
- [3.] BÓKA János: Akarati autonómia határok nélkül? A jogválasztásról szóló Hágai Alapelvek tanulságai a magyar kodifikáció számára, in *Magyar Jog*, 2017/7-8. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2367028> (2024.10.26)
- [4.] BURIÁN László: A jogrendszerek versenye és a nemzetközi magánjog, in. *Iustum Aequum Salutare XII.* 2016. 3. https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/04_BurianL_IAS_2016_3.pdf (2024.10.26)
- [5.] RENÉ, David: *A jelenkor nagy jogrendszerei* 1977, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [6.] DRASKOVICH Edina: *A nemzetközi magánjog fogalma és forrásai* https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_8_nemzetkozi_maganjog.pdf/d9dfa383-eba1-4ec1-a8eb-36c842182608 (letöltés dátuma: 2024. 09. 19.)
- [7.] MUTU & PECHSTEIN v *Switzerland* 2018. október 2, nos 40575/10 et 67474/10.
- [8.] CSEHI Zoltán: *Tanulmányok nemzetközi magánjogról és nemzetközi választottbíráskodásról*, 2022, Gondolat, Budapest.
- [9.] TÍMÁR Kinga: *Az anyagi jog és az eljárási jog határán - a választottbírói szerződés kikényszeríthetőség és annak kollíziós jogi vonatkozásai*, 2021, PhD. dolgozat, ELTE Budapest, témavezető: Dr. Varga István PhD tanszékvezető https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/64337/t%C3%A9zisz%C3%BCzet_magyar_PDF-A_Tim%C3%A9r%20Kinga.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- [10.] SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca*, Doktori Értekezés, Budapest, 2009. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5>
- [11.] SZABÓ Sarolta: A Római Egyezmény egyes rendelkezéseinek megjelenése a tagállami bíróságok gyakorlatában, in *Jogtudományi Közöny*, 2009/3. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1128120> (2024.10.26)
- [12.] SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről, in *Jogtudományi Közöny*, 2018/11. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4264373> (2024.10.26)
- [13.] NAGY Csongor István: *Eu Choice-Of-Law Rules Before Hungarian Courts: Contractual And Non-Contractual Obligations* <https://real.mtak.hu/155789/1/SSRN-id4146881.pdf> (letöltés dátuma: 2024. 09.19.)
- [14.] NAGY Csongor István: Jogválasztás az új nemzetközi magánjogi törvényben, in *Jogtudományi Közöny*, 2019/5. szám
- [15.] NAGY Csongor István: *Nemzetközi magánjog*, 2017, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [16.] KIRÁLY Miklós: *Jogválasztás a nemzetközi magánjogban a szerződések tekintetében* <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/jogvalasztas-a-nemzetkozi-maganjogban-a-szerzodesek-tekinteteben/> (2024.10.26)
- [17.] KIRÁLY Miklós: *Jogválasztás* <https://jogaszvilag.hu/szakma/jogvalasztas/> (2024.10.26)
- [18.] THE DRAFT HAGUE PRINCIPLES on Choice of Law in International Commercial Contracts, Revised Prel. Doc. No 6 of July 2014, elérhető: http://www.hcch.net/upload/wop/gap2014pd06rev_en.pdf (letöltés dátuma: 2024.09.10.)
- [19.] CSÖNDES Mónika- NEMESSÁNYI Zoltán: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig, in *Jogtudományi Közöny*, 2008/5. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7419853> (2024.10.26)
- [20.] BH 2020.3.72
- [21.] BH 2020.9.267

- [22.]PALÁSTI Gábor: Dépeçage és tronc commune a nemzetközi magánjogban, in *Jogtudományi Közlöny*, 2006/3. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3969748> (2024.10.26)
- [23.]PALÁSTI Gábor: Jogválasztás és család kapcsolás, in *Jogtudományi Közlöny*, 2005/11. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5884657> (2024.10.26)
- [24.]PALÁSTI Gábor: Speciális jogválasztási modellek - az önszabályozó szerződés, in *Gazdaság és Jog*, 2006/2. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6955223> (2024.10.26)
- [25.]Pf.21948/2009/6
- [26.]ÍH 2024.106
- [27.]BURIÁN László: A jogrendszerek versenye és a nemzetközi magánjog, in *Iustum Aequum Salutare* XII. 2016. 3. https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/04_BurianL_IAS_2016_3.pdf (2024.10.26)
- [28.]SZALAI Ákos: Jogok piaca és versenye, in *Iustum Aequum Salutare*, XII. 2016 https://ias.jak.ppke.hu/20163sz/13_Szalai_IAS_2016_3_0901.pdf (2024.10.26)
- [29.]UNCITRAL CLOUT jogeset tára
- [30.]CZIGLER Dezső Tamás: *Az európai nemzetközi (kollíziós) magánjog és családi jog főbb kérdései*, 2011, Ph.D. értekezés, Győr.
- [31.]ERDŐS István: *A nemzetközi magánjog újraszabályozása*, 2018. elérhető: <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-nemzetkozi-maganjog-ujraszabalyozasa/> (letöltés dátuma: 2024.10.12.)
- [32.]VÉKÁS Lajos: A "külföldi elem" a nemzetközi magánjogi tényállásban, in *Jogtudományi Közlöny*, 2019/10. szám <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2913352> (2024.10.26)

JÁGER ESZTER

A SZAVAK SÚLYA A DIGITÁLIS TÉRBE – AZ INTERNETES AGRESSZIÓ ÉS A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGÁNAK HATÁRAI

Absztrakt

A digitalizáció térnyerésével a közéleti diskurzus elsődleges színterévé az online tér vált, azonban az internet anonimitása és következmények nélkülisége miatt megszorodott a félelemkeltő, gyűlölködő és mások emberi méltóságát sértő hozzászólások száma. A társadalmi változásokra reagálva a jogalkotó bevezette az internetes agresszió büntetőjogi tényállását, melynek dogmatikai elemzése és a véleménynyilvánítás szabadságával való kapcsolata áll a jelen dolgozat fókuszában. A téma vizsgálatához 430 fő bevonásával végzett empirikus jogtudat-kutatásom igazolta, hogy a hiányos jogismeret akadályozhatja a jogalkotói célok megvalósulását. A dogmatikai és alapjogi kérdések vizsgálata rávilágított a chilling effect, vagyis a büntetőjogi szankció visszatartó hatásnak a veszélyére.

Kulcsszavak: internetes agresszió, véleménynyilvánítás szabadsága, jogtudat, büntetőjog dogmatika

BEVEZETÉS

Manuel Castells Az információ kora című trilógiájában az „információs társadalom” fogalmával írja le a modern világ technológiai forradalma által létrehozott új társadalmi viszonyrendszert.¹⁵⁶ Ebben az információs társadalomban a kommunikáció tér- és időbeli korlátjai feloldódtak, és a szociális, gazdasági és politikai interakciók nagy része áthelyeződött a kibertérbe. Jelentősen megnövekedett az interneten a félelemkeltő és gyűlölködő hozzászólások száma, aminek az oka elsődlegesen a digitális tér anonimitása. Csökkenti az egyének gátlásait, aminek hatására meggondolatlanul mernek mások emberi méltóságát sértő módon megnyilvánulni. Marcus Rogers, a kiberpszichológia ismert kutatója fogalmazta meg a „rugalmas erkölcs” elméletét, miszerint az emberek erkölcsi az online térben fellazulnak, mivel az internet egyfajta pszichológiai távolságot teremt a tetteik és a következmények között. Tovább erősíti az agresszív megnyilvánulások terjedését a csoport-, illetve tömegjelenség, hiszen az internet lehetővé teszi, hogy az azonos érdeklődésű és véleménnyel rendelkező emberek virtuális közösséget alkossanak, amelyben a sértő, uszító megnyilvánulások elfogadottá válhatnak.

1. AZ INTERNETES AGRESSZIÓ, MINT TÁRSADALMI JELENSÉG ÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK JOGI KERETEI

Az agresszív beszéd nem csupán nyelvészeti kérdés, hanem egy társadalmi jelenség. Az agresszió online platformokon való megjelenésének vizsgálata interdiszciplináris, komplex kutatási területet alkot, szorosan kötődik a szociológia, a nyelvészet, a pszichológia és a jogtudomány határterületeihez.¹⁵⁷

Borbás Gabriella Dóra nyelvészként a verbális agresszió megjelenési formáinak rendkívül részletes klasszifikációját dolgozta ki, amelyek közül az internetes agresszió körében szabályozott magatartásokat elsősorban a félelemkeltő és az álcázott agresszió¹⁵⁸ kategóriákba tudjuk besorolni. Bozsik Tamara az online verbális agresszió kevésbé nyilvánvaló megjelenési formái közül a közösségi médiában gyakran megjelenő implikaturákat vizsgálja politikai témájú kommenteken keresztül, és megállapítja, hogy „online térben a nyelvhasználók a névtelenség és arctalanság mögé bújva különféle módokon viselkednek, akár úgy is, ahogy

¹⁵⁶ CASTELLS, Manuel: *The Information Age*, I-III., 1996, London, Blackwell.

¹⁵⁷ BATÁR Levente: *Diskurzusok elemzése nyelvi agresszió szempontjából*, Doktori disszertáció, kézirat, 2009, Pécsi Tudományegyetem BTK, <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/543ab416-caff-4a51-9ae7-6bbf7dbdf1a/content> (2026. 01. 10.) 29.

¹⁵⁸ BORBÁS Gabriella Dóra: *A verbális agresszió kevésbé nyilvánvaló esetei és leleplezésük*, 2006, ELTE BTK, https://epa.oszk.hu/03400/03462/00020/pdf/EPA03462_tarsadalmi_2020_02_025-098.pdf, 74-77. és 85-88.

szemtől szemben nem tennék.”¹⁵⁹ A tanulmány hangsúlyozza, hogy az agresszió megítélése szubjektív, a beszélő sértő szándéka ellenére a hallgató viszont nem feltétlen tekinti sérelmesnek a közlést, vagy fordítva, a beszélőnek nem állt szándékában a hallgató megsértése, azonban a másik fél számára sértő volt.¹⁶⁰ A szándék vizsgálatával összefüggésben az internetes agresszió büntetőjogi megítélése során is számos jogértelmezési nehézség merül fel.

Csemáné Váradi Erika az online térben az agresszió terjedésének társadalmi okaiként határozza meg - elsősorban a fiatal korosztály vonatkozásában- az új technológiáktól való erős pszichés függést, a következmények nélküliséget, a társadalmi kommunikáció általános erőszakosabbá válása miatti tolerancia kialakulását és az anonimitás lehetőségét.¹⁶¹ Különösen veszélyes az online platformok által lehetővé tett nagy nyilvánosság miatti potenciális rohamos információáramlás, és az agresszív felhasználói magatartás mintáinak terjedése, ezért az internetes kommunikáció nem maradhat szabályozatlanul.

A társadalmi változásokra reagálva a jogalkotó elfogadta a 2024. évi LXXVIII. törvényt az internetes agresszió visszaszorításáról, és 2025. január 1-jétől beillesztette a Büntető Törvénykönyvbe (a továbbiakban: Btk.)¹⁶² az internetes agresszió új büntetőjogi tényállását, amelynek célja, hogy a közösségi és online platformokon megjelenő káros és jogellenes tartalmakkal szemben hatékony fellépést biztosítson.

2. ADDIG TART A SZÓLÁSSZABADSÁG, AHOL KEZDŐDIK A BÜNTETŐJOG?

A szólásszabadság és a sajtószabadság a legfontosabb alapjogok közé tartoznak, jelentőségük több szempontból is kiemelkedő: biztosítja a gondolatok, eszmék szabad áramlását és lehetőséget biztosítanak a demokratikus közbeszéd formálására.

Az Alkotmánybíróság sokat idézett 30/1992. (V. 26.) AB határozata kiemelt alkotmányos alapjogként tekint a szólásszabadságra, tulajdonképpen a kommunikációs jogok anyajogaként definiálja.¹⁶³ Szerepe azért kitüntetett, mert nem csupán egyéni jog, hanem kollektív társadalmi érdek, mivel lehetővé teszi, hogy a nép érdemben vehessen részt a társadalmi és politikai folyamatokban. A véleménynyilvánítás szabadsága az alkotmánybírósági gyakorlat szerint kettős igazolással rendelkezik: individuális alapon a személyiség nélkülözhetetlen eleme, kollektív jogként pedig közösségi célokat szolgál.¹⁶⁴

Az emberi méltóságnak a büntetőjog eszközeivel, azaz szabadságelvonással járó büntetés kilátásba helyezésével történő védelme, annak *ultima ratio* jellegéből adódóan csak azokban a legkirívóbb internetes kommentekben közölt véleményekkel szemben nyújthat védelmet, amikor a vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem közvetlen veszélye fenyeget. Ennek oka egyrészt az egyén szabad véleménynyilvánításhoz való jogának érvényesülése, másrészt a büntetőjogi szankció visszatartó hatása.¹⁶⁵ Az úgynevezett chilling effect, azaz visszatartó hatás megfogalmazására *Lamont v. Postmaster General* ügyben került sor 1965-ben.¹⁶⁶ Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a polgároknak joga van szabadon hozzáférni a politikai, ideológiai szempontból kényes tartalmú információkhoz is, és ezen jog gyakorlásának a korlátozása visszatartó hatással van az információk és eszmék társadalomban való szabad áramlására. Véleményem szerint az internetes agresszió vonatkozásában a chilling effect jelentheti a legnagyobb kockázatot, ugyanis a szólás- és sajtószabadság büntetőjog eszközeivel történő korlátozásának a társadalom tagjaira nézve is megfélemlítő hatása lehet, továbbá elrettentheti és öncenzúrára kényszerítheti a közélet formálásában részt vevő állampolgárokat a gondolataik nyilvános megosztásától. A kritikus vagy vitás, közéletre vonatkozó

¹⁵⁹ BOZSIK Tamara: *Az implikátúra mint az agresszió eszköze Facebook-kommentekben*, 2025, in Jelentés és Nyelvhasználat, 2025/1. szám, 23–40. 24.

¹⁶⁰ Uo. 25.

¹⁶¹ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: *Az égetéstől az online agresszióig – interdiszciplináris kitekintés*, 2023, in NAGY Zoltán (szerk.) *Az összehasonlító jog eszközével a gyűlölet ellen: Az online gyűlöletbeszéd, zaklatás és megfélemlítés nemzetközi szabályozása*. Budapest, Magyarország: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 555 p. pp. 57.

¹⁶² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

¹⁶³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

¹⁶⁴ GYULAY Dániel: *Becsület csorbitásának vizsgálata a tényállásszerű és jogellenességet nélkülöző cselekmények körében: Különös tekintettel az alkotmányos követelmények érvényesülésére*, 2023, (Doktori értekezés) Budapest, Médiatudományi Intézet, https://publikacio.ppk.hu/id/eprint/1851/1/Gyulay_Daniel_Becsulet_csorbitasanak_vizsgalata.pdf (2026. 01. 05.)

¹⁶⁵ 3122/2014. (IV. 24.) AB határozat Indokolás [30]

¹⁶⁶ *Lamont v. Postmaster General*, 381 U.S. 301 (1965)

véleményeiket inkább nem posztolják, ami hosszútávon veszélyezteti a közélet sokszínűségét, a közügyek szabad megvitatásának kultúráját és a demokrácia alapértékeit.

Az egyedi esetek megítélésénél a szemantikai értelmezés fogja a legnagyobb nehézséget okozni, hiszen az internetes agresszió vétsége egy kizárólag szándékosan elkövethető deliktum, azonban a szándék valóságának a megítélése egy kontextus nélküli, adott esetben néhány szavas komment esetében számos kérdést vet fel, amit a kérdőíves jogtudat-kutatásom eredményei is mutatni fognak. A kommentelők gyakran nyilvánulnak meg indulatosan az interneten, azonban a hétköznapi felhasználói tapasztalatunk többnyire az, hogy a „Megöllek!” vagy „Menj a pokolba!” kifejezések mögött ritkán van az interneten valós ölési szándék. Az értelmezési kérdést tovább nehezíti az online kommunikáció új formáiként megjelent és széles körben elterjedt hangulatjelek, matricák, gifek, mémek, amelyek egy korábban ismeretlen probléma elé állítják az eljáró bíróságokat.

3. JOGTUDAT-KUTATÁS AZ INTERNETES AGRESSZIÓ TÉMÁJÁBAN

3.1. A kutatás célja és hipotézise

Empirikus jogtudat-kutatást készítettem 430 kitöltő bevonásával az internetes agresszió vétségének új büntetőjogi tényállásával kapcsolatban. A vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy a laikus társadalom tagjai milyen mértékben ismerik az új szabályozást, illetve hogyan viszonyulnak hozzá, vagyis hogyan alakul a jogismeretük és a jogi attitűdjük.

A kutatásom hipotézise, hogy az átlagemberek a népi jogtudat szintjén töredékes tudással rendelkeznek a jogi normákról, ezért a válaszadók többsége nem lesz tisztában az új szabályozással, és ez akadályát képezheti a jogalkotó által célzott hatás elérésének. Azok a válaszadók, akik megismerték a szabályozást, azoknak az előzetes feltételezésem szerint a jogi attitűdje ambivalens lesz. Egyrészt szükségesnek fogják tartani, hogy valamilyen módon szabályozva legyen az internetes kommunikáció, hiszen a társas kapcsolataink és a közügyek szabad megvitatásának a helyszíne egyre inkább jellemző, hogy a digitális térbe helyeződik át. Ahogy személyesen sem lehet következmények nélkül megnyilvánulni, úgy az interneten se lehessen annak arctalansága és anonimitása miatt következmények nélkül tartalmat közzétenni. Másrészt azonban felmerül majd véleményem szerint a szabályozás legnagyobb kockázata az ún. chilling effect, azaz az öncenzúra és a szabad vélemények elfojtásának veszélye.

3.2. A jogismeret

Az általános demográfiai adatok vizsgálatát követően, a válaszadók jogismeretének felmérése érdekében vizsgáltam, hogy hallottak-e már az internetes agresszió új büntetőjogi tényállásáról. A kapott eredmények alapján a kitöltők közel fele (48%) rendelkezik ismeretekkel az új szabályozásról, ami nem meglepő, hiszen H. Szilágyi István is több tudományos munkájában rögzítette, hogy az empirikus kutatások alapján a laikusok alacsony szintű jogismerettel rendelkeznek.¹⁶⁷ A hiányos jogismerettel rendelkezők körében a kutatásom alapján legnagyobb arányban a fiatalabb generáció tagjai állnak, ami véleményem szerint azzal függhet össze, hogy a szabályozásról történő tömegkommunikáció nem elsősorban az internetes médiumokon keresztül történik, és nem a fiatal korcsoportot célozza, annak ellenére, hogy az ő digitális jelenlétük a legnagyobb. Ezzel szemben a hagyományos médiumokat nagyobb arányban fogyasztó idősebb korosztály tagjai szélesebb körű ismeretekkel rendelkeznek, ami összefüggésben állhat azzal, hogy ők érzékenyebben reagálnak az eldurvult online közbeszéd problémájára. Összefoglalva a jogismeretre vonatkozó adatokat megállapítható, hogy -mint jogalkotói cél- az online kommunikáció civilizáltabbá tétele csak a társadalom szélesebb körű tájékoztatásával, a jogismeret növelésével és a felhasználói tudatosság erősítésével érhető el.

3.3. Jogi attitűd

A kitöltők több mint kétharmada (70,9%) szerint nem, vagy éppen a formában nem alkalmas a szabályozás a megszorított félelemkeltő és gyűlölködő megnyilvánulások visszaszorítására. A válaszadók leginkább azt tekintették a célzott hatás elérését akadályozó oknak, hogy korlátozhatja az embereket a véleményük szabad kifejtésében, növeli a cenzúrát és elbizonytalanítja őket, hogy mit tehetnek közzé az internetes platformokon.

Véleményem szerint, mivel a jogalkotó elsődleges eszköze a jogkövető magatartás előmozdításához a szankcionálás, a jogellenesnek minősülő tartalmakkal szembeni fellépés, ezért az internetes agresszió

¹⁶⁷ H. SZILÁGYI István: *Kísérlet a magyar jogtudat-kutatások elméleti és módszertani kérdéseinek áttekintésére*, 2020 in MTA LAW WORKING PAPERS, 2020/12. szám, 1-24., 22.

vonatkozásában a chilling effect jelentheti a legnagyobb kockázatot. A dolgozat korábbi részeiben már részletesen kitértem a Lamont v. Postmaster General ügyben 1965-ben megfogalmazott¹⁶⁸ visszatartó hatás veszélyeire, azonban a jogtudat-kutatás körében is érdemes rávilágítani a kapott adatokkal összefüggésben, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a büntetőjog eszközeivel történő korlátozása elrettentheti és öncenzúrára kényszerítheti a közélet formálásában részt vevő állampolgárokat a gondolataik nyilvános kifejezésétől.

3.4. Szituációs kérdések

A kutatás utolsó szakaszában a kitöltőknek az internetről gyűjtött, valódi elméleti és gyakorlati kérdéseket felvető olvasói hozzászólásokról kellett eldöntenie, hogy személyes megítélésük szerint az egyes kommentek megvalósíthatják-e az internetes agresszió vétségét.

Az alábbi komment egy fiatal előadópárossal készített videós interjú alá érkezett az Instagram közösségi oldalon: „Ezt a csávót úgy megkövezném.” A kövezés egy középkori büntetési vagy kínzási módszer volt, ezért azt gondolhatnánk, hogy alapvetően tényállásszerű a kijelentés. Mégis nagyobb arányban voltak azok a válaszok, amelyek szerint szabad véleménynyilvánítás körébe tartozik. A társadalmi normák kontrollja és visszatartó ereje a képernyő túloldalán kevésbé érvényesül, ezért könnyebben mernek indulatosan megnyilvánulni az emberek. A szándék valódiságának megítélése egy kontextus nélküli, néhány szavas indulatos komment esetében nem egyszerű, ahogy ez a válaszok megoszlásán is látszik. A dolgozatban részletes foglalkoztam a tényállás vonatkozásában azzal, hogy az eljáró bíróságok számára a szemantikai értelmezés és a szándék valódiságának megítélése fogja a legnagyobb kihívást jelenteni az internetes agresszióval kapcsolatos ügyekben. Egy példával megvilágítva, hétköznapi beszélgetéseink során is gyakran használjuk azt a kifejezést, hogy „ne kövezz meg érte”, tehát a megkövezés eredeti jelentése is átalakulni látszik a magyar szóhasználatban. Álláspontom szerint a vizsgált komment vonatkozásában a szándék valódiságára nem lehet egyértelműen következtetni, ezért nem alkalmas a büntetőjogi felelősség megállapítására.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A jogtudat-kutatásom egyik legfontosabb következtetése, hogy a társadalom tagjainak hiányos a jogismerete, és a szituációs kérdések vonatkozásában a válaszadók nem tudnak egyértelműen következtetni egy néhány szavas, kontextus nélküli komment esetén a szándék valódiságára. Véleményem szerint ez tekinthető az internetes agresszióval kapcsolatos ügyek tekintetében a legfontosabb elméleti és gyakorlati aggálynak, és a bíróságokra fog hárulni az a feladat, hogy kialakítsák az ezekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatot.

Az Indokolás szerint a bűncselekmény megvalósulhat az érintett személyek és a köz sérelmének a valós veszélyétől függetlenül is. Valós veszély hiánya nélkül is megvalósítható bűncselekmény esetén a kijelentések mögött meghúzódó szándék valódiságát is mérlegelni kell. A szándék kialakulása - bármennyire is bűnös tartalommal telített - a büntetőjog számára önmagában közömbös, azonban az előkészületi stádiumot szükségszerűen megelőző szakasz.

A "szándék" fordulat nem azonos a *Büntető Törvénykönyv* szerint szándékosság fogalmával, hanem a kifejezés tartalmára vonatkozik, azaz a közlésnek kell az erőszakos cselekményre -halált okozó vagy különös kegyetlen büntetendő cselekményre- irányuló szándékot vagy kívánságot kifejezni. A szándék és a kívánság kifejeződéseként értékelhető a használ vagy tesz közzé fordulat, azonban minden ügyben egyedileg vizsgálendő az elkövető szándéka, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás során ne csorbuljon a közügyek szabad megvitatásához fűződő társadalmi érdek.

Az online fenyegetések megítélése kérdésében az első jelentős döntés az Amerikai Legfelsőbb Bíróság *United States v. Elonis* ügyben hozott határozata volt.¹⁶⁹ *Anthony Elonis felelősségét* a Facebookon posztolt olyan rap stílusú dalszövegek miatt állapították meg, mint hogy a felesége „fejét egy karóra tűzve” szeretné látni, vagy hogy úgy akar „nevet szerezni magának”, hogy lemészárol egy óvodai osztályt, illetve arról fantáziált, hogy megöl egy FBI-ügynököt. Elonis megtámadta az ítéletet, arra hivatkozással, hogy a bíróság és az esküdtszék nem vizsgálta megfelelően a zenei önkifejezéseként használt művészi kifejezéseiben rejlő szándék komolyságát. A Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte az ítéletet, és megállapította, hogy a

¹⁶⁸ Lamont v. Postmaster General, 381 U.S. 301 (1965)

¹⁶⁹ Elonis v. United States, 575 U.S. 723 (2015)

büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges minden esetben az elkövetési magatartás mögött meghúzódó szándék meglétének a vizsgálata.

Önmagában nem elegendő tehát, hogy az online térben tett megnyilvánulás más személyekben félelmet kelthet, hanem az elkövető tudatának át kell fognia a közlés fenyegető jellegét. A bűncselekmény fogalmát képező társadalomra veszélyesség kritériumának a meglétéhez szükséges, hogy a cselekmény valamilyen jog által védett érdeket sértsen vagy veszélyeztessen. A szándékosság irányából közelítve pedig elengedhetetlen, hogy az elkövető tudata átfogja a védett jogtárgy megsértését vagy veszélyeztetését.¹⁷⁰ Az internetes agresszió vonatkozásában az elkövető tudatának át kell fognia, hogy erőszakos, a tényállásban meghatározott bűncselekményre utaló kifejezéseket használ, és ez a kijelentés egy beazonosítható személy, vagy személyek csoportjára irányul. Ebből következően a jogsérelem bekövetkezése vagy valamely jog által védett érdek veszélyeztetése szükséges az elkövető büntethetőségéhez. Tehát a generális, például „Nagy bajba fogsz kerülni!” jellegű kijelentések nem tekinthetők tényállásszerűnek, függetlenül attól, hogy egyesek esetlegesen ezt fenyegetésként értelmezik. Az interneten jellemző meggondolatlan és felelőtlen megnyilvánulások mögött meghúzódó, valós sértő vagy veszélyeztető szándék hiányában a bűncselekmény fogalom alapját képező társadalomra veszélyesség nem állapítható meg, és az ilyen magatartásokkal szemben a büntetőjog *ultima ratio* eszközei nem vehetőek igénybe. Amennyiben csupán azt vizsgálnánk, hogy valakiben az internetes hozzászólás félelmet kelthetett, akkor az alkalmas lenne a visszatartó hatás kiváltására. Önmagában egy közügyek körébe tartozó, provokatív, azonban alkotmányos védelmet élvező megnyilvánulásnak a büntetőjogi szankciórendszerrel történő korlátozása elrettentheti a társadalom tagjait a gondolataik nyilvános kifejezésétől.

Az internetes agresszió tényállásának Btk.-ba történő beillesztése mögött meghúzódó jogpolitikai cél - az Indokolás szerint- elsődlegesen az volt, hogy a legdurvább, közösségi együttélési normákkal, közerkölcscsel összeegyeztethetetlen kommunikáció esetén a közvetlenül érintett sértett szubjektív felfogásától vagy a kijelentésről való tudomásától függetlenül is biztosítható legyen a büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége. Ezzel ellentétben a 2025. évi XLIX. törvény 96. §-a kiegészítette az internetes agresszió tényállását egy harmadik bekezdéssel, ami szerint a bűncselekmény kizárólag magánindítványra büntetendő. Véleményem szerint az indokolás és a 2025. szeptember 1-től hatályos módosítás ellentmondást hordoz. Magánindítványra büntetendő cselekmények esetén a sértett nyilatkozata, amelyben kéri az elkövető büntetőjogi felelősségének megállapítását, feltétele az eljárás lefolytatásának. A szabályozás eredeti koncepciójához képest a magánindítványhoz kötéssel a felelősségre vonás lehetősége lényegesen szűkült. A deliktum közérdekvédelmi funkciója ezzel részben kiüresedett, hiszen az egyént ért sérelem esetén más tényállás is biztosít megfelelő eszközöket. Véleményem szerint a zaklatás tényállásának az „aki abból a célből, hogy mást megfélemlítsen...” fordulata a digitális térben elkövetett internetes agresszió körében szabályozott magatartások esetén is alkalmazható. Gáspár Zsoltnak az új tényállás indokoltságával kapcsolatban tett megállapításai is ezt támasztják alá.¹⁷¹ Szükséges lehet a jogalkotó általi megfontolása, hogy az internetes agresszió önálló tényállásként történő fenntartása abban az esetben lehet indokolt, ha a közösségvédelmi funkciót is szolgálja, hiszen az egyéneket ért sérelem esetén más tényállások is (pl. becsületsértés, zaklatás, rágalmozás, emberölés előkészülete) biztosítanak megfelelő fellépési lehetőséget.

Az internetes agresszióval kapcsolatos dogmatikai kérdések körében vizsgáltam a tényállás sui generis előkészületi bűncselekményi jellegét¹⁷², továbbá a halált okozó vagy különös kegyetlenséggel elkövetett alaphűncselekmények előkészületi fordulatai és az internetes agresszió elhatárolásának egyes lehetséges aspektusait. Az internetes agresszió elkövetési magatartása akkor tényállásszerű, ha a szándék vagy kívánság kifejezése büntetendő cselekményre irányul. Álláspontom szerint büntetendő cselekményre irányuló szándék vagy kívánság kifejezése esetén elsődlegesen az előkészületi fordulatok megállapításának lehet helye, hiszen a halált okozó vagy különös kegyetlenséggel elkövetett büntetendő cselekményre irányuló szándék vagy kívánság nagy nyilvánosság előtt történő kifejezésével a cselekmény előkészületi stádiumba lép a vonatkozó joggyakorlat alapján.

Veszélyezteti a büntetőjog szubszidiaritását az a tendencia, hogy minden társadalmi problémát egy újabb tényállással és a kriminalizáció eszközével kezel a jog. A büntetendőség expanziója a magyar büntetőjogban már a rendszerváltás óta megfigyelhető jelenség, sőt Irk Ferenc már 1995-ben így fogalmazott:

¹⁷⁰ LÁSZLÓ Balázs: *A tudományos bűncselekmény-fogalom létjogosultsága, különös tekintettel a társadalomra veszélyesség kritériumára*, 2024, in *Büntetőjogi Szemle* 13: 2 pp. 34-41., 40.

¹⁷¹ GÁSPÁR Zsolt: *Az internetes agresszió büntetőjogi megítélése*. 2025, in *Belügyi Szemle*, 73(12), 2499-2511., 2054.

¹⁷² GÁL Andor: *A sui generis előkészületi bűncselekmények egyes dogmatikai kérdéseiről*. in HACK, Péter; KOÓS NÉ, MOHÁCSI Barbara (szerk.) *Emberek őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*, 1. kötet, 2024, Budapest, Magyarország: ELTE Eötvös Kiadó, 198 p. pp. 97-104.,

"komolyan el kellene gondolkoznunk azon, hogy mit ért az utóbbi néhány év - büntetőjogot is érintő - »jogalkotási dühe«. A számtalan, csak kodifikált, ám eszköz híján ki nem kényszerített paragrafus fel kell hívja a figyelmünket, hogy e szabályok nem csekély része tulajdonképpen az állam pótcselekvése; annak bizonyítási szándéka, hogy a maga részéről mindent megtesz polgárai védelmére."¹⁷³ Bartkó Róbert és Szomora Zsolt részletesen vizsgálja 2023-as tanulmányában a XXI. század kriminalizációs folyamatait, és számokban konkretizálja az elmúlt évtizedekben megalkotott új büntetőjogi tényállásokat, és az elfogadás mögött meghúzódó jogpolitikai indokokat.¹⁷⁴ Megfigyelhető ez alapján az a jogalkotási irány - ami véleményem szerint az internetes agresszió vonatkozásában is aggodalomra ad okot - hogy az erősen absztrahált védett jogtárgyak és tág alkalmazási kereteket biztosító tényállások végletekig kiszélesítik a büntetőjogi fenyegetettséget. A kriminálpolitikát jelentősen meghatározó punitivitás és szimbolikus büntető-jogalkotás a társadalmi problémákra gyakran a kriminalizáción keresztül kínál megoldást. Az Alkotmánybíróság 18/2000. (IV.6.) határozatában meghatározta a bűncselekményre nyilvánítás feltételeinek jogalkotóval szembeni elvárásait a rémhírterjesztés véleménynyilvánítási szabadságot szükségtelenül és aránytalanul korlátozó kriminalizálásával összefüggésben: „A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekményre nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alkotmányos alapjog büntetőjogi korlátozását.”¹⁷⁵ A büntetőjogi tényállások szimbolikus tartalmának tehát lehet pozitív jelentése is, azonban a gyakorlati alkalmazásra irányuló szándék vagy lehetőség hiánya és a szigorú büntetőjogi fellépés megkövetelésének a tendenciája a büntetőjogi legalitás érvényét ássa alá.

4.1. *De lege ferenda* javaslatok

A dolgozat ezen részében az internetes agresszió büntetőjogi tényállásával kapcsolatos módosító javaslataimat szeretném összefoglalni, tekintettel a dogmatikai és alapjogi kérdések vizsgálata körében tett megállapításaimra, valamint a jogtudat-kutatás eredményére.

Párhuzamosan a digitalizáció térnyerésével vált az interneten a félelemkeltő és gyűlölködő kommunikáció jelentős társadalmi anomáliává. A jogtudat-kutatásom tartalmazott arra vonatkozóan kérdést, hogy mennyire jellemzőek az interneten a közösségi együttélési normákkal összeegyeztethetetlen megnyilvánulások. Közel a válaszadók 75 százaléka tapasztal az internetes jelenléte során olyan kommenteket, ami alapján megállapítható, hogy valódi társadalmi problémát jelent az online közbeszéd eldurvulása. Adekvát megoldásként véleményem szerint azonban nem a büntetőjog eszközeit célszerű választani, hanem a dolgozatom nemzetközi kitekintés fejezetében bemutatott szabályozási modelleket célszerűbb mintaként felhasználni. Az európai jogalkotási hagyományokhoz kapcsolódó német NetzDG és az osztrák Kommunikációs platformokról szóló törvény szabályozási megoldásai a magyar jogalkotás számára olyan példát jelenthetnek, amelyek nem a büntetőjog végső eszközeivel, hanem a tartalom- és platformszabályozáson keresztül biztosítanak hatékony, gyors és átlátható fellépési lehetőséget a káros internetes tartalmakkal szemben. A helyes szabályozási eszköz megválasztásához kiemelt társadalmi érdek fűződik, mert a jogellenes tartalmak elérhetetlenné tétele tekinthető a legfontosabb célnak. Ezen túlmenően a büntetőjog a jogrendszer szankciós zárköveként a legvégső esetben igénybe vehető eszköz, amikor már más jogágak nem nyújtanak elegendő segítséget, azonban az internetes kontextus nélküli, anonim és felelőtlen kommentek esetén a cselekmény társadalomra veszélyessége elenyésző.¹⁷⁶

Amennyiben a jogalkotó indokoltnak tartja az internetes agresszió önálló bűncselekményként történő fenntartását, az alábbi módosító javaslataimat szeretném *de lege ferenda* jelleggel a jövőbeni jogi szabályozás számára megfogalmazni. A 2025. január 1-jén hatályba lépő rendelkezés az Indokolása szerint a bűncselekmény írásbeli vagy szóbeli szöveges kommunikáció használatával és közzétételével követhető el, azonban vizuális, képi megjelenítéssel, szimbólumokkal nem. Az indokolásban meghatározott ilyen jellegű megkötés aggályos álláspontom szerint, hiszen a digitalizáció rohamos fejlődése hatására az internetes kommunikáció messze túlmutat a puszta szöveges tartalmakon. A mindennapi online párbeszéd részévé váltak a hangulatjelek, mémek, emberek és mesterséges intelligencia által szerkesztett képek és videók, amelyek gyakran hordozhatnak rejtett gyűlölködő megnyilvánulásokat. Amennyiben azonban a szabályozás *csak a nyelvi kódokban megjelenő közlésekre fókuszál*, akkor az olyan képi tartalmak, amelyek *egyértelmű fenyegető szándékot hordoznak*, a büntetőjog látókörén kívül maradnak.

¹⁷³ IRK Ferenc: *Súlypontok a kriminálpolitikában*, 1995, in Kriminológiai Közlemények. 1995/52. szám, 131-132.

¹⁷⁴ BARTKÓ Róbert - SZOMORA Zsolt: *A XXI. század kriminalizációs hatásainak normatív értékelése a hazai Btk. különös részi rendszerében*, 2023, in JÁP, 2023/2. szám, 3-15., 3-5.

¹⁷⁵ 18/2000. (IV.6.) AB határozat Indokolás III. 4. bek.

¹⁷⁶ GÁSPÁR i.m. 2501.

Az Indokolása szerint a deliktum nem követhető elzárt csoportokban, hiszen ezekben az esetekben a nagy nyilvánosság előtt történő elkövetés kizárt. A joggyakorlat elemzése¹⁷⁷ során azonban több határozatot is találtam, amelyekben az eljáró bíróságok a nagy nyilvánosság követelményének és a zárt csoportokban az összefüggéseit vizsgálták. Erre tekintettel az állapítható meg, hogy hiába zárt egy online csoport, ha nem csupán ténylegesen néhány tagja van, akkor széles körben lehetőséget biztosít az információk áramlására. Ráadásul egy ilyen közösségi média csoportban mindig fennáll a lehetőség, hogy egy adminisztrátor engedélyezi a belépést, vagy a korábban zárt csoport státuszát nyilvánossá teszi.

A kutatás során vizsgáltam, hogy a tényállás a hatályos formájában nem tartalmaz olyan tényállási elemet, ami a mögöttes szándék komolyságának a bíróságok általi mérlegelést lehetővé tenné. Álláspontom szerint azonban nem a rágalmazás és becsületsértés tényállások tekintetében megfogalmazott becsület csorbítására való alkalmasság objektív, tárgyi oldali tényállási elem, hanem az alanyi oldali esetleges ismérvek közé tartozó célzat tényállási elemként történő meghatározása jelenthet megfelelő eszközt a meggondolatlan kommentek és a tényállásszerű magatartások közötti különbségtételhez. A célzat megjeleníti azt, amiért az elkövető a szándékos bűncselekményt végrehajtja, aminek a realizálása érdekében kifejti a magatartást. A Kúria hivatali vesztegetés miatt folyamatban lévő ügyben állapította meg, hogy a célzat törvényi értékelésének alapja a bűnelkövetői szándék társadalomra veszélyességének konkretizálása.¹⁷⁸ Az interneten a meggondolatlan, felelőtlen indulatos megnyilvánulások mögött meghúzódó, valós sértő vagy veszélyeztető szándék hiányában a bűncselekmény fogalom alapját képező társadalomra veszélyesség nem állapítható meg, és az ilyen magatartásokkal szemben a büntetőjog *ultima ratio* eszközei nem vehetőek igénybe. Eklatáns példa a célzat önálló tényállási elemként történő meghatározására a zaklatás „Aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen” fordulata. Véleményem szerint az internetes agresszió tényállásában indokolt lenne a zaklatáshoz hasonlóan a megfélemlítési célzat szerepeltetése, ami a szándék valódiságának a bíróságok általi mérlegelését szélesebb körben tenné lehetővé, biztosítva a szándék valódiságára való megalapozott következtetést, és hogy kizárólag a társadalomra veszélyes magatartások nyerjenek büntetőjogi értékelést. A jogértelmezési kérdések megválaszolását is segítené a zaklatással kapcsolatos ügyekben kialakult megfélemlítési célzat vizsgálatának kiforrott bírósági gyakorlata.¹⁷⁹

Figyelemmel arra, hogy a tényállás nem tesz különbséget a saját gondolatok aktív megosztása, kifejezése, és a mások által közzétett tartalommal kapcsolatos reakciók (például megosztás, kedvelés) között, ezért indokolt lehet véleményem szerint a tényállás jövőbeni pontosítása, annak érdekében, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásra ténylegesen csak olyan magatartások esetében kerüljön sor, amelyek társadalomra veszélyessége miatt indokolt a büntetőjogi beavatkozás. A jelenlegi szabályozás alapján elkövetési magatartásnak minősül a mások által megosztott tartalom közzététele, azaz azok a felhasználók is elkövetik a bűncselekményt, akik nem saját maguk hoznak létre ilyen jogsértő tartalmakat csupán megosztják azt akár kritika, figyelemfelhívás vagy esetleg kontextus nélkül. A megosztás és egyéb reakciók kérdését illetően a szabályozás pontosítása vagy a bírói gyakorlat értelmezése előmozdítaná a jogbiztonság követelmények érvényesülését, a felhasználók számára is eligazodást nyújthatna, és a közügyek szabad megvitatásához fűződő jog csorbulásának a veszélyét kiküszöbölné. Az egyértelmű és kiszámítható szabályozás pedig a társadalom tagjainak a kutatási eredményeimből kitűnő félelmét csökkenthetné, hogy korlátozhatja az interneten a vélemények szabad megosztását, és az öncenzúra formájában megjelenő chilling effect jelenséget is minimalizálhatná.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A kriminalizálással a jogalkotó alapvető célja az online közbeszéd pozitív irányú formálása, az interneten a félelemlkeltő és gyűlölködő hozzászólások számának a csökkentése és az emberi méltóság védelme volt. A tényállással összefüggésben azonban számos, a dolgozatban bemutatott elméleti és gyakorlati értelmezési kérdés merül fel, ami lehetőséget ad a visszaélésekre, ezzel veszélyeztetve a jogbiztonság követelményét. Emellett az új tényállás más alapjogoknak, különös tekintettel a véleménynyilvánításhoz fűződő jognak és a közügyek szabad megvitatásához fűződő jognak a korlátozását eredményezheti.

A legnagyobb kockázatot az internetes agresszió vonatkozásában a chilling effect jelentheti, ugyanis a szólás- és sajtószabadság büntetőjog végső eszközeivel történő korlátozásának a társadalom tagjaira nézve megfélemlítő hatása lehet, továbbá elrettentheti és öncenzúrára kényszerítheti a közélet formálásában részt

¹⁷⁷ Kúria Bfv.III.1.492/2021/8. Indokolás [44], PKKB 6. B. 22.978/2016/5. szám

¹⁷⁸ Kúria Bfv.III.1.492/2021/8. Indokolás [44]

¹⁷⁹ Bfv.II.208/2019/7. Indokolás [8], Bhar.I.946/2022/10. [79-88], BH 2011.303.

vevő állampolgárokat a gondolataik nyilvános megosztásától. A jogbiztonság követelményének érvényesülése és a társadalom tagjai jogkövető magatartásának elősegítése érdekében megfontolandó a bemutatott javaslatokon keresztül a jogi szabályozás módosítása.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] BARTKÓ Róbert - SZOMORA Zsolt: *A XXI. század kriminalizációs hatásainak normatív értékelése a hazai Btk. különös részi rendszerében*, 2023, in JÁP, 2023/2. szám, 3-15., 3-5.
- [2.] BATÁR Levente: *Diskurzusok elemzése nyelvi agresszió szempontjából*, Doktori disszertáció, kézirat, 2009, Pécsi Tudományegyetem BTK, <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/543ab416-caff-4a51-9ae7-6bbf7dbdf1a/content> 29. (letöltés dátuma: 2026. 01. 10.)
- [3.] BORBÁS Gabriella Dóra: *A verbális agresszió kevésbé nyilvánvaló esetei és leleplezésük*, 2006, ELTE BTK, https://epa.oszk.hu/03400/03462/00020/pdf/EPA03462_tarsadalmi_2020_02_025-098.pdf, 74-77. és 85-88. (letöltés dátuma: 2025. 12. 15.)
- [4.] BOZSIK Tamara: *Az implikátúra mint az agresszió eszköze Facebook-kommentekben*, 2025, in Jelentés és Nyelvhasználat, 2025/1. szám, 23–40. 24.
- [5.] CSEMÁNÉ VÁRADI Erika: *Az égetéstől az online agresszióig – interdiszciplináris kitekintés*, 2023, in NAGY Zoltán (szerk.) *Az összehasonlító jog eszközeivel a gyűlölet ellen: Az online gyűlöletbeszéd, zaklatás és megfélemlítés nemzetközi szabályozása*. Budapest, Magyarország: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 555 p. pp. 57.
- [6.] GÁL Andor: *A sui generis előkészületi bűncselekmények egyes dogmatikai kérdéseiről*. in HACK, Péter; KOÓSNÉ, MOHÁCSI Barbara (szerk.) *Emberök őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*, 1. kötet, 2024, Budapest, Magyarország: ELTE Eötvös Kiadó, 198 p. pp. 97-104.,
- [7.] GÁSPÁR Zsolt: *Az internetes agresszió büntetőjogi megítélése*. 2025, in Belügyi Szemle, 73(12), 2499-2511., 2054.
- [8.] GYULAY Dániel: *Beccsület csorbitásának vizsgálata a tényállásszerű és jogellenességet nélkülöző cselekmények körében: Különös tekintettel az alkotmányos követelmények érvényesülésére*, 2023, (Doktori értekezés) Budapest, Médiatudományi Intézet, https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1851/1/Gyulay_Daniel_Beccsulet_csorbitasanak_vizsgalata.pdf (2026. 01. 05.)
- [9.] H. SZILÁGYI István: *Kísérlet a magyar jogtudat-kutatások elméleti és módszertani kérdéseinek áttekintésére*, 2020 in MTA LAW WORKING PAPERS, 2020/12. szám, 1-24., 22.
IRK Ferenc: *Súlypontok a kriminálpolitikában*, 1995, In: *Kriminológiai Közlemények*. 1995/52. szám, 131-132.
- [10.] LÁSZLÓ Balázs: *A tudományos bűncselekmény-fogalom létjogosultsága, különös tekintettel a társadalomra veszélyesség kritériumára*, 2024, in *Büntetőjogi Szemle* 13: 2 pp. 34-41., 40.
- [11.] CASTELLS, Manuel: *The Information Age*, I-III., 1996, London, Blackwell.

A BLOKKLÁNCRENSZER ÉS NEMZETKÖZI JOGI KERETRENDSZERÉNEK RÖVID VIZSGÁLATA

Absztrakt

A dolgozat bemutatja kriptovaluták alapvető jellemzőit, jelentőségét és felhasználási lehetőségeit, miközben részletesen ismerteti a blokklánc-rendszerek szerepét és napjainkban betöltött funkcióit. A kutatás során elemzésre kerül különböző, fejlődő és fejlett országok megoldásai is. Megvizsgálja Szingapúr innovatív rendszerét, valamint összehasonlítja az Európai Unió és az Egyesült Államok szabályozási törekvéseit. Mindezek mellett a dolgozat vizsgálja a kriptovaluták aktuális társadalmi és politikai szerepét, például az amerikai politikában történő térnyerésüket.

kulcsszavak: blokklánc-technológia, kriptovaluták, pénzügyi rendszer, nemzetközi magánjog

BEVEZETÉS

A blokklánc-technológia az egyik legizgalmasabb és leggyorsabban fejlődő innováció napjainkban, amely forradalmasíthatja nemcsak a pénzügyi szektort, hanem számos más iparágat is. A rendszer működése és gazdasági szerepe a laikusok számára továbbra is gyakran átláthatatlan. De vajon milyen hatása van a pénzügyi rendszerre a világ különböző régióiban? A dolgozat erre a kérdésre keresi a választ, egy-egy ország/régió bemutatásával, mint például az Európai Unió, vagy egy olyan nagyhatalom, mint az USA – ahol a blokklánc-rendszer és a kriptovaluták szabályozásának folyamatos változásai láthatóak –, illetve Szingapúr, mely a mai világ technológiai nagyhatalmaival könnyedén felveszi a versenyt.

Ennek megfelelően a dolgozat először a blokklánc-rendszer működésének alapjaiba nyújt betekintést, hogy megmutassa, ez a technológia nem csupán a kriptoeszközökről szól, hanem számtalan más területen is előnyökkel bír. Ezt követően részletesebben elemzésre kerül a blokklánc és a kriptoeszközök globális szabályozásának dinamikája.

1. FOGALMI ELHATÁROLÁS

A blokklánc egy decentralizált adatbázis, vagy egy megosztott főkönyv, amely hitelt érdemlően, visszamenőleg és megváltoztathatatlan módon bizonyítja a teljesített tranzakciókat.¹⁸⁰ Fontos jellemzője, hogy mindezt bármilyen közvetítő személy vagy szerv nélkül teszi, a peer-to-peer protokollnak köszönhetően, ahol a felhasználók a számítógépeik által létrehozott hálózat egyenrangú csomópontjain keresztül kommunikálnak.¹⁸¹ Segítségével vagyontmozgásokat, szerződéseket, bármilyen adatot nyilvántarthatunk kriptográfiai¹⁸² módszerrel, amely mindenki számára hozzáférhető és ellenőrizhető, ezzel is megerősítve bizalmunkat ismeretlen harmadik személyek irányában.¹⁸³

Egy blokklánchoz bárki csatlakozhat, ezt követően pedig tranzakciókat is végezhet, akár anonim módon. Sajátossága, hogy a tranzakciók hitelesítését is a felhasználók végzik, azáltal, hogy a tranzakciókat blokkokba foglalva hozzáadják a főkönyvként működő blokklánchoz.¹⁸⁴ Minden blokk rendelkezik egy fejrészrel, és tartalmazza a megelőző blokk fejrészét, ezáltal láncot alakítva, amit végigkövetve megismerhető a legelső tranzakciót tartalmazó blokk.¹⁸⁵

¹⁸⁰ KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A blokklánc-technológia nemzetközi kereskedelmi jogi összefüggései. *Külgazdaság*, 2019/63., 20.

¹⁸¹ Uo. 20.

¹⁸² Az információ védelme, majd átalakítása és továbbítása oly módon, hogy az csak a kívánt személy számára legyen érthető. Részletesebben: GLAVANITS JUDIT – KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége. *Jog – Állam – Politika*, 2018/3. 176.

¹⁸³ Uo. 174.

¹⁸⁴ KIRÁLY: *i. m.* 20.

¹⁸⁵ SIK ZOLTÁN NÁDOR: A blockchain filozófiája, avagy a fennálló társadalmi rendek felülvizsgálatának kényszere. *Új Magyar Közigazgatás*; 2017/4. 40.

A blokklánc működéséhez szükséges egyfajta konszenzusmechanizmus, ami által a számítógépeken egységes a blokklánc adattartalma. Az legnépszerűbb, a „Proof of Work Protocol” (PoW), amelyet a Bitcoin rendszere is használ. Ennek keretében a bányászok egy bonyolult matematikai feladvány megoldásáért versenyeznek. Aki elsőként oldja meg, az hitelesíti az adott blokkot, megkapja érte a jutalmat, és a blokk véglegesen bekerül a láncba.¹⁸⁶ Ezzel szemben a Proof of Stake (PoS) mechanizmusban nem számítási teljesítmény, hanem a résztvevők által zálogba helyezett tokenek aránya dönti el, hogy ki hozhat létre új blokkot, ezzel kevésbé támadható protokoll.¹⁸⁷ A harmadik modell a Delegated Proof of Stake (DPoS), ahol kevesebb a döntéshozó, így egyszerűbb és gyorsabb a kommunikáció a kulcsszereplők között.¹⁸⁸

A blokklánc-technológiával számos iparág forradalmasítását, hatékonyságának növelését lehet végrehajtani, hiszen a blokkokban bármilyen adat tárolható. Például az egészségügy terén eredményesebben segíti a nyilvántartások titkosítását. Az egészségügyi adatok megosztásához is hozzájárul, azzal, hogy egy páciens nyilvántartott adatait összekapcsolja. Ezáltal elérhetővé teszi számára, így ellenőrizni tudja, hogy ki fér hozzá az adataihoz, illetve, azt is, hogy milyen új tranzakciót kapcsolnak hozzá.¹⁸⁹

A blokklánc technológia által kínált előnyök a fejlődő országok számára hangsúlyosabbak, mivel egy fejlett országhoz képest sokkal kiszolgáltatottabbak a csalásokkal vagy a korrupcióval szemben. A tranzakciók rögzítése egy elosztott főkönyvben a kormányok számára új lehetőség, mivel ez javítja az átláthatóságot és megelőzi a csalásokat.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a közigazgatás terén is hasznos e technológia alkalmazása. Jelentős mértékben segíti a dokumentumok hitelesítését, egységes digitális tárolását, illetve a hivatalok közötti kapcsolattartást és az információk továbbítását is.¹⁹⁰

A mai modern társadalomban számos országban kihasználják a blokkláncok adta előnyöket. Észtországban lehetőség van az adóbevallás digitális beküldésére,¹⁹¹ Grúziában és Kazahsztánban a földtulajdonnyilvántartásra használják¹⁹², Svédországot pedig a blokklánc-technológia úttörő országának is nevezik, mivel ingatlanok, különösen földterületek elszámolására¹⁹³, és már az oktatásban is alkalmazzák.¹⁹⁴ Továbbá használatba került már elektronikus szavazás végrehajtásában, logisztikai, ellátási láncok eszközeként is.¹⁹⁵

Alkalmazási terület	Országok	Alkalmazás fókuszja
Orvosi és egészségügyi ellátás	Kína, USA, Svájc, Fülöp-szigetek, Japán, Brazília stb.	Ellátási lánc, IoT, stb.
Pénzügyi alkalmazások	A világ számos országa	Kriptovaluták a vagyonkezelésben stb.
Kritikus infrastruktúra	Dél-Korea	Vagyonkezelés, optimalizálás, stb.
„Blokklánc város”	Malajzia	Kriptovaluták az adatkezelésben
Vagyonkezelés	Grúzia, Svédország, Svájc	Földhivatal, ingatlanügyek, stb.
Oktatás	Japán, Málta	Tanúsítványkezelés
Adatkezelés	Fülöp-szigetek, Ausztrália	Felhő adatkezelés

1. sz. ábra: A blokklánc-rendszer alkalmazási területei a világban
(Forrás: ANTAL-MOLNÁR 2021. 196)

¹⁸⁶ SÍK: i. m. 40.

¹⁸⁷ GALASSO, Joseph: The Crypto Revolution: A Comparative Analysis of Crypto Regulation in the United States and the European Union. In: *Touro Law*, Vol. 39. (2024), No. 4, Article 12.4.

¹⁸⁸ Uo. 5-6.

¹⁸⁹ ANTAL-MOLNÁR Nikolett: A blokklánc technológia, és annak lehetséges alkalmazása az egészségügyben és a közigazgatásban. In: *Kripto eszközök világa a jog és gazdaság szemszögéből*. Szerk.: Bujtár Zsolt, et al., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 194.

¹⁹⁰ Uo. 194.

¹⁹¹ Uo. 196.

¹⁹² AKHMETBEKL, Yerlan – ŠPAČEK, David: Opportunities and Barriers of Using Blockchain in Public Administration: The Case of Real Estate Registration in Kazakhstan. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*. Vol. XIV. (2022) No. 2. 46-49.

¹⁹³ Uo. 42.

¹⁹⁴ ANTAL-MOLNÁR: i. m. 196.

¹⁹⁵ Alapjogokért Központ: *A blokklánc-technológia és a kriptovaluták működésének vizsgálata, különös tekintettel a szerződések érvényességére és a pénzkibocsátás állami monopóliumára*. 2020. 22. (elérhető: https://alapjogokert.hu/uploads/articles/pdf/original/07_blokklanc_200501-31.pdf?version=20220316164842; a továbbiakban: Alapjogokért Központ)

Láthatjuk, hogy a blokklánc-technológia rengeteg lehetőséget hordoz magában, a következőkben viszont a dolgozat a kriptovalutákkal kapcsolatos lehetőségeket fogja vizsgálni. Ezzel összhangban adekvát kérdésként merül fel, hogy mi is a kriptovaluta, és honnan jött?

A kriptovaluta – a kriptoeszközök nagy csoportján belül – a pénzügyeink kezelését megkönnyítő, általános célú csereeszközként használt, bármilyen központi banktól függetlenített eszköz, melynek egy mechanizmus, a kriptográfia és a fenti blokklánc-technológia biztosítja a működését. Maga a kriptovaluta fogalom először 1998-ban jelent meg, miszerint „olyan digitális vagy virtuális valuta, amely védelemként kriptográfiát használ”.¹⁹⁶

Az első jelentősebb kriptovaluta a 2008-as gazdasági válság után megjelent Bitcoin volt¹⁹⁷, ami a dolgozat írásakor már piacvezető, a világ kriptopiacának a felét kitevő axiomatikus kriptovalutává vált.¹⁹⁸ Ez 2024 áprilisában nagyjából 52,3 százalékos részesedést jelentett, míg a maradék 47,7 százalékba tartozott bele az összes többi kriptovaluta, amelyet altcoinnak (alternatív érmének) hívnak.¹⁹⁹

Az eredeti kriptovaluta alternatívái először 2011-ben jelentek meg, mint például a Litecoin és a Namecoin, majd 2014 után, az Ethereum nevű altcoin tette népszerűbbé ezt a csoportot. További különbségtételt lehet tenni a kriptovaluták felhasználási célja szerint is. Így vannak olyanok, amelyet befektetési eszközként használnak – mint például a bitcoin –, valamint azok, amelyek elsősorban tranzakciós célokat segítenek elő.²⁰⁰

Másik elkülönítés az érmék és a tokenek alapján történhet. Az érmék saját blokkláncon futnak, és fizetési eszköznek számítanak. A tokenek azonban csak egy értéket vagy hasznosságot képviselnek, és léteznek közöttük többféle fajta, mint, az érték-tokenek (value token), az alkalmazási (utility) tokenek, és a biztonsági (security) tokenek. Külön típus a stablecoin (stabil kriptopénz) amely olyan kriptovaluta, aminek árfolyama egy másik eszköz értékéhez van kötve, a dolgozat írásakor kiemelt figyelmet élveznek, részletesebben azonban egy későbbi fejezetben lesz róla szó.

Léteznek még mémérmék is, melyek népszerűségüket a közösségi médián keresztül nyerik el, az első ilyen például a Dogecoin volt. Sajátosságuk, hogy ötvözik a pénzügyi spekulációt a humorral, mémekkel és a közösségi interakcióval, értékük kulturális narratívákból, közösségi média trendekből vagy befolyásos személyek támogatásából ered.²⁰¹

2025 januárjában az USA elnöke – vagy legalábbis hozzá köthető – létrehozott egy \$STRUMP nevű mémérmét.²⁰² Ennek az esetnek a példájával bemutatható a mémérmék spekulatív és performatív jellege. A token márkázása/elnevezése mélyen összefonódik Trump politikai személyiségével, ezzel létrehozva egy egyedi metszéspontot a politika, a kultúra és a spekulatív piacok között. A mémérmét piaci kapitalizációja néhány órán belül meghaladta a 12 milliárd dollárt, majd a következő napokban 50 százalékot zuhant. Ez a példátlan emelkedés és visszaesés jól tükrözi a mémérmék volatilitását, valamint azt, hogy értékük inkább érzelmi és kulturális kapcsolatokon alapul, mintsem gazdasági megfontolásokon. A kritikusok szerint a \$STRUMP nevű token bevezetése egyszerű pénzszerzési akció, amely aláássa a digitális eszközök hitelességét és összeférhetetlenségi kérdéseket vet fel. Mivel Trump ügyintézői a tokenkészlet jelentős részét ellenőrzik, felmerült némi aggály a piac manipulációjával és személyes anyagi hasznoszerzéssel kapcsolatban, ami szigorúbb szabályozásra ösztönözheti a döntéshozókat azzal kapcsolatban, hogy a választott tisztviselők hogyan vehetnek részt ezen eszközök piacán.²⁰³

A titkosítás, anonimitás, és a pénzügyi felügyeleti rendszer kikerülése mellett népszerűségüket az is erősíti, hogy a kriptovalutákat különféle célokra, számos területen lehet használni, mint például fizetési módként árukért és szolgáltatásokért, befektetési eszközként, vagy akár okosszerződések és decentralizált alkalmazások alapjaként.²⁰⁴

¹⁹⁶ GALASSO: *i. m.* 2.

¹⁹⁷ Uo. 2.

¹⁹⁸ VARGA Norbert, BIRHER Nándor, KNOLL-CSETE Edit: A kriptovaluták szabályozása – jogi kihívások és kockázatok. *Humán Innovációs szemle*, 5.

¹⁹⁹ Uo. 5-6.

²⁰⁰ Uo. 7.

²⁰¹ KRAUSE, David: *The \$TRUMP Meme Coin: A Cryptocurrency Revolution or a Political Gimmick?* 2. o. (elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5109409>, letöltve: 2025. 03. 17)

²⁰² Bővebben: <https://www.forbes.com/sites/tylerroush/2025/01/19/donald-trump-launches-trump-meme-coin-token-exceeds-12-billion-market-cap/>, letöltve 2025. 03. 25

Lásd továbbá: <https://gettrumpmemes.com/>, letöltve: 2025. 03. 25

²⁰³ KRAUSE: *i. m.* 3-6.

²⁰⁴ Uo. 5.

A Bitcoin a legelterjedtebb, és az első olyan digitális pénzügyi eszköz, amely a blokklánc technológiát alkalmazta. Fontos, hogy a blokklánc és a Bitcoin nem szinonimái egymásnak, hanem a Bitcoin egy, a blokklánc technológiát felhasználó rendszer. A Bitcoin esetében a blokklánc rendszer a már említett „Proof-of-Work” technika alapján működik, s ahol egy-egy blokk megfejtéséért a csomópont tulajdonosa Bitcoin-t kap cserébe, így ösztönözve a versenyt.²⁰⁵ Ahhoz, hogy a bitcoint devizaváltásra használjuk, a Bitcoin-rendszeren végzett tranzakció kezdeményezéséhez a felhasználónak rendelkeznie kell egy ún. bitcoin-tárcával (bitcoin wallet) – melynek létrehozását egy erre kialakított applikáció segíti –, valamint a tárcához szükséges még egy privát és egy nyilvános kulcs (kulcspár) is.²⁰⁶

Kritikus szempont a kriptovaluták terén a bányászat, amely hatalmas mennyiségű, és kiemelkedő kapacitással rendelkező számítógépek használatát kívánja. Mindez tagadhatatlanul jelentős energiafogyasztással, ezzel együtt pedig káros környezeti hatással jár. Emellett a hálózat belső működési szempontjából is vet fel kockázatokat, hiszen a rendszer stabil működése és a kriptovaluta értékének megőrzése kapcsán senki nem vonható felelősségre.²⁰⁷ Fennáll a számítógépek elleni célzott kibertámadások veszélye, sőt, ez esetleg a kriptovaluták hirtelen történő megsemmisüléséhez, elértéktelenedéséhez is vezethet. A kriptovaluták pénzként történő felhasználása is kockázatos, hiszen a piaci árfolyamuk számos hatás miatt ingadozó lehet, mivel semmilyen pénzügyi felügyelő szerv nem szabályozza ezeket. A pénzmozgások követhetősége nem valósul meg, anonimitásából fakadóan pedig illegális pénzügyi ügyletek végrehajtására alkalmas rendszer, például a terrorszervezetek finanszírozása, vagy akár a pénzmosás bűncselekményének megvalósítása szempontjából.²⁰⁸

2. A KRIPTOVALUTÁK JOGI SZABÁLYOZOTTSÁGA

Láthatjuk, hogy a blokklánc-technológián alapuló rendszerek, és a kriptovaluták használata korán sem kockázatmentes. Azt sem szabad viszont figyelmen kívül hagyni, hogy mennyi lehetőség nyílik meg az országok, illetve magánszemélyek számára, melyeket racionálisan, felelősségteljesen is lehet használni. Hangsúlyos kérdés, hogy miként lehetne elfogadhatóan szabályozni a blokklánc-rendszerek működését, de az is felmerül, hogy ez szükséges-e egyáltalán. A szabályozás fajtáit az alábbiakban két fejezetre osztjuk, területi alapon.

Kezdve az Európai Unióval, ahol főleg az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1114 rendelete lesz fókuszban, amely megengedő és alkalmazkodó típusú, ezért is érdemes figyelmet fordítani rá.

Ezután az ázsiai régió kerül előtérbe, azon belül is kifejezetten Szingapúrra helyezve a hangsúlyt, mint az USA-hoz hasonló másik technológiai nagyhatalom. E tény meglepő lehet a technológia világában nem jártas személy számára, azonban lényeges, hogy Szingapúr kifejezetten pozitív példát mutat.

Fontos beszélni emellett Dél-Amerika területén való kriptoszabályozásról, kifejezetten kitérve El-Salvadorra. Ezen területről a különböző médiumokban sokat lehet hallani kriptobotrányok kapcsán.²⁰⁹ Úgy tűnik, hogy míg a világ egyik felén a kriptorendszerek működtetése tőzsdei és megtakarítási értelemben szárnyal, a másik végén az előnyeiket gazdasági csalásokra használják fel.

A második alfejezetben hosszabban bemutatásra kerül az USA szabályozása. Manapság a hírekben egyre több szó esik az Egyesült Államokban zajló kriptovaluta-fejleményekről, hiszen a politikai változások és a szabályozási bizonytalanság befolyásolja a kripto piacot. Jelentőséggel bír az USA tevékenysége e téren, hiszen a Bitcoin és más vezető kriptovaluták árfolyamának mozgásában nagy szerepe van az amerikai gazdaságnak.

2.1. Európai Unió

Az Európai Unió igyekszik lehetőségeihez mérten reagálni a legújabb tendenciákra, melyek szabályozásra szorulnak, nincs ez másképp a kriptoeszközök kapcsán sem. Az Európai Parlament és Tanács 2023. május 31.-én fogadta el a 2023/1114 rendeletét, amely a kriptoeszközök piacairól szól (a továbbiakban: MiCA²¹⁰). A

²⁰⁵ ANTAL-MOLNÁR: *i. m.* 191.

²⁰⁶ Alapjogokért Központ: *i. m.* 8.

²⁰⁷ Uo. 15-20.

²⁰⁸ Uo. 30.

²⁰⁹ El Salvador esetében: <https://kriptoakademia.com/2025/02/06/el-salvador-es-a-bitcoin-egy-meghiusult-szabadsagharc-tanulsagai>, letöltve: 2025. 02. 20.

²¹⁰ Angolul: *Markets in Crypto-assets*.

MiCA szabályozását igen hosszan lehet elemezni – mint azt számos kutatás meg is tette már korábban²¹¹ –, a jelen dolgozatnak viszont nem ez a célja. A továbbiakban a szabályozás pár, jellegadó pontját emeljük ki.

A MiCA az Európai Unió olyan szabályozása, amely a meglévő pénzügyi szolgáltatási jogszabályok hatálya alá nem tartozó kriptoeszközökre vonatkozó előírásokat tartalmazza. A stabil kriptopénzekre vonatkozó rendelkezések célja a stabil kriptopénzek és globális stabil kriptopénzek által jelentett kockázatok kezelése, valamint az elektronikus pénzről szóló irányelv alapján az e-pénzre vonatkozó szabályok meghatározása.²¹²

A MiCA célja a befektetők védelme, a pénzügyi stabilitás megőrzésének elősegítése, és a kriptoeszköz-ágazat vonzerejének növelése.²¹³ A kriptoeszköz-szolgáltatóknak szigorú szabályokat kell betartaniuk egyrészt a fogyasztók védelmének érdekében, másrészt pedig abban az esetben, amikor a lakossági befektetők kriptoeszközöket elveszítik, hiszen ekkor felelősségre vonhatóak lesznek.²¹⁴ A pénzmosás elleni küzdelem továbbá kiegészül a kriptopiaci rendelkezésekkel, ezzel összhangban az előírásoknak nem megfelelő kriptoeszköz-szolgáltatókról az Európai Bankhatóságnak (a továbbiakban: EBH) nyilvánosan elérhető nyilvántartást köteles vezetnie.²¹⁵

A Preambulum 18. cikke alapján kriptoeszközöket a rendelet három csoportra osztja:

- (1) elektronikuspénz-tokenek²¹⁶ (a továbbiakban: EMT-k),
- (2) eszközalapú tokenek²¹⁷ (a továbbiakban: ART-k),
- (3) azok a kriptoeszközök, melyek a kettő csoport közül egyikbe sem tartoznak.

A Preambulum 41. cikkének rendelkezése alapján ez EMT-k és az ART-k stabil kriptopénznek számítanak, lévén a rájuk vonatkozó szabályok alkalmazandóak esetükben.

Ezek a szabályok a stabil kriptopénzek kapcsán szintén a fogyasztókat hivatottak védeni, a kibocsátóit arra kötelezi, hogy előírt mértékben likvid tartalékot képezzenek.²¹⁸ Az EBH gondoskodik a felügyeletről, a monetáris szuverenitás megőrzése érdekében pedig a kibocsátás uniós jelenléthez kötött, nem európai valután alapuló eszközalapú tokenek fejlesztése pedig korlátozásra kerül.²¹⁹

Láthatjuk a fentiekből, hogy az EU a maga sajátos, holisztikus módján szabályozza a kriptovaluták rendszerét: fontos az egységesség, a monetáris szuverenitás megtartása és a fogyasztók védelme.

2.2. Szingapúr

Az ázsiai területre áttérve, külön kiemelendő Szingapúr, hiszen Európához vagy éppen az USA-hoz hasonlóan kifejezetten progresszív és modern blokklánc-szabályozási keretrendszereket hozott létre. A Monetary Authority of Singapore²²⁰ (a továbbiakban: MAS) az ország, de facto központi bankja, fő pénzügyi szabályozó és felügyelő hatósága, árfolyam-politika kialakításával szabályozza a gazdasági növekedést.²²¹ A MAS pénzügyi tárgyú törvények és szabályok kapcsán tanácsokat ad a városállam kormányának, emellett felügyeleti és végrehajtási feladata is van. Az elmúlt években irányelveiket kiterjesztették a kriptovaluták szabályozására is.²²²

²¹¹ MAIA, Guilherme; VIEIRA DOS SANTOS, João: *MiCA and DeFi ('Proposal for a Regulation on Market in Crypto-Assets' and 'Decentralised Finance')*. (elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3875355>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²¹² GARCÍA ALCORTA, José: *Regulating Stablecoins in the European Union. Asset-Referenced Tokens and E-Money Tokens*. In: *Pastor Sempere, Carmen (szerk.): Governance and Control of Data and Digital Economy in the European Single Market*. 148.

²¹³ Az Európai Unió Tanácsa: *Digitális pénzügyek: megállapodás a kriptoeszközök piacairól szóló európai rendeletről (MiCA)*. (elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/>, letöltve: 2025. 02. 22.)

²¹⁴ Az Európai Unió Tanácsa: *Digitális pénzügyek: megállapodás a kriptoeszközök piacairól szóló európai rendeletről (MiCA)*.

²¹⁵ Uo.

²¹⁶ Azaz angolul: *electronic money tokens*.

²¹⁷ Azaz angolul. *asset-referenced tokens*.

²¹⁸ Az Európai Unió Tanácsa: *Digitális pénzügyek megállapodás a kriptoeszközök piacairól szóló európai rendeletről (MiCA)*.

²¹⁹ Uo.

²²⁰ ford.: Szingapúri Monetáris Hatóság.

²²¹ What is The Monetary Authority of Singapore (a továbbiakban: MAS): <https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/regulatory-bodies/monetary-authority-singapore/>, letöltve: 2025. 02. 23.

²²² Uo.

Az MAS külön törvényi felhatalmazás alapján szabályozhatja és felügyelheti a városállam banki, tőkepiaci, biztosítási és fizetési ágazatait. Jogszabályalkotási hatáskörében hozhat ún. „útmutatásokat”²²³, melyek kötelező erővel bírnak, ennek két formája van az ún. „direktívák”²²⁴, melyek hatálya specifikus alanyokra terjed ki, és ún. „közlemények”²²⁵, melyek intézmények vagy személyek csoportjára (pl. hitelintézetek) vonatkozóan lesz hatályos.²²⁶ Jogi kötőerővel nem rendelkező irányelvekről, és szabályzatokról is határoznak. Meghatározza a monetáris politikát, és a korrupcióval és terrorizmus finanszírozásával is felveszi a harcot, ennek tükrében végzi tevékenységét.²²⁷

Elismerendő újdonság, hogy az MAS létrehozott egy „FinTech Regulatory Sandbox”-ot.²²⁸ Ennek a szabályozási tesztkörnyezetnek a jelentősége abban rejlik, hogy ösztönözte a blokklánc-alapú szolgáltatások, köztük az iSTOX tőkepiaci platform fejlesztését.²²⁹

Az MAS a blokklánc-rendszerek kapcsán számos irányelvet fogalmazott meg. Ezek az irányelvek láthatóan a blokklánc-rendszerek népszerűsítését szolgálják, melyek fókuszában a szabályozási megfelelés racionalizálása és a hatékony vállalati tranzakciók megkönnyítése állnak, továbbá az MAS ezeket kiegészítette kísérleti projektekkel is.²³⁰ Az egyik ilyen projekt neve az „Ubin projekt”. Ez a projekt a blokklánc-technológia használat vizsgálatát végzi a digitális értékpapírok kibocsátása, átruházása és elszámolása során. A projekt sikeres tesztjei bebizonyították, hogy a blokklánc képes az adminisztratív folyamatok racionalizálására és az értékpapír-tranzakciók költségeinek csökkentésére.²³¹

Ezen felül Szingapúr bevezette a fizetési szolgáltatásokról szóló törvényt²³² (a továbbiakban: PSA), amely szabályozza a kriptopénz-tőzsdéket és más fizetési szolgáltatásokat. A PSA biztosítja, hogy ezek a szervezetek betartják a pénzmosás elleni (AML) és a terrorizmus finanszírozása elleni (CTF) szigorú előírásokat, biztonságos és megfelelő környezetet biztosítva a blokklánc-alapú tranzakciók számára.²³³ Az elektronikus tranzakciók terén is támogatottak a blokklánc-alapú rendszerek: jogilag szabályozott blokklánc-alapú okosszerződések segítik az automatizált tranzakciókat ezen országban. Összességében elmondható, hogy a szingapúri kormány kiváló munkát végez arra irányulóan, hogy vonzó legyen a felhasználók számára a technológiai fejlődés.

2.3. El Salvador

A fejlődő országok esetében – mint az az alábbiakban bemutatásra kerül – általánosságban nem ez a tendencia érhető tetten. Egy másik megközelítést használnak: a technológiai fejlődést azzal kívánják elérni, hogy technológiai újításokat vezetnek be. Erre viszont a fejlődő gazdaságuk nincs felkészülve. Nézzük meg ezt két ország példáján bemutatva.

A világ egészén sokkal inkább elterjedt és használatos fizetőeszköz az ún. fiat valuta²³⁴, melynek előnye az alacsony előállítási költség, kényelmesebb, valamint a munkahelyteremtés és a bevételek ösztönzésének lehetősége is nagyobb.²³⁵ Ezzel szemben a kriptovaluták decentralizáltak és a volatilitás jellemzi őket. Előnye viszont az, hogy alacsonyabbak pénzáttalási költségek, nagyobb lehetőség van a pénzügyi integrációra és az

²²³ Azaz angolul: *Directions*.

²²⁴ Azaz angolul: *Directives*.

²²⁵ Azaz angolul: *Notices*.

²²⁶ MAS: <https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/regulatory-bodies/monetary-authority-singapore/>, letöltve: 2025. 02. 23.

²²⁷ Uo.

²²⁸ A „*Regulatory Sandbox*” egy olyan keretrendszer, amelyet a pénzügyi szektor szabályozója hozott létre annak érdekében, hogy a szabályozó felügyelete alatt, ellenőrzött környezetben lehetővé tegye a magánvállalkozások számára az innovációk kis léptékű, éles tesztelését. Forrás: JENIK, Ivo - LAUER, Kate: *Regulatory Sandboxes and Financial Inclusion*. 2017. 1.

²²⁹ MAS: <https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/regulatory-bodies/monetary-authority-singapore/>, letöltve: 2025. 02. 23.

²³⁰ CATEA, Roxana-Mihaela: *Blockchain in companies law*. In: *Challenges of the Knowledge Society*. Private Law. Bukarest, 2023. 127.

²³¹ Uo. 127.

²³² Azaz angolul: *Payment Services Act*.

²³³ CATEA: *i. m.* 127.

²³⁴ A fiat valuta olyan törvényes fizetőeszköz, amely mögött nem áll nyersanyag (nemesfém) fedezet. Részletesebben: <https://penzmesterek.hu/tudastar/0421-mi-a-fiat-valuta/>, letöltve: 2025. 03. 18.

²³⁵ ZHANG Xinyu Catherine: *A Rising New Standard for Currency: Economic Implications of Adopting Bitcoin in Developing Nations*. In: *Advances in Economics, Management and Political Sciences*, 158, 2025. 43.

infláció elleni védekezésben is segítséget nyújthat.²³⁶ Ez a fejlődő országok esetében ennek ellenére nem valósulhat meg, annak okán, hogy kevés olyan eset történt, amikor megfelelően használták volna a kriptovalutákat, továbbá az infrastruktúra sem támogató.²³⁷

El Salvador volt a világon az első ország, amely 2021-ben elfogadta törvényes fizetőeszközként a Bitcoin²³⁸, és a kormány létrehozta az ún. Chivo tárcát. Az volt az ország célja ezzel, hogy növelje a pénzügyi integrációt, munkahelyeket teremtsen, és csökkentse a tranzakciós költségeket az átutalások beáramlásának növelése érdekében.²³⁹ Ennek érdekében viszont a kormánynak egy versenyképes üzleti környezetet kellett volna teremtenie, ámbar a gazdasági növekedés fenntartását nem segítette a pénzáttalásoktól való túlzott függés. 2021-ben El Salvador elért egy gazdasági csúcsot, ezután viszont komoly visszaesés állt be a gazdaságban.²⁴⁰ Továbbá a mindennapi használatban sem terjedt el túlzott módon a Chivo tárca.²⁴¹

A Bitcoin instabilitása és a személyes adatok védelmével kapcsolatos aggályok a közbizalom válságát eredményezték, így általánosságban elmondható, hogy ha a kormányok nem tudnak hatékony bizalmat kialakítani, a politika végrehajtása korlátozott lesz. Szükséges a kormányok részéről a közbizalom megerősítése és a demokratikus részvétel biztosítása.²⁴²

Az évek alatt megfigyelhető volt El Salvadorban egy bizonyos fokú gazdasági növekedés a turizmus és a globális figyelem jóvoltából, viszont ez nem volt elég a gazdasági stabilizációhoz. Az IMF korábban kifejezte aggodalmait a Bitcoin, mint törvényes fizetőeszköz bevezetése iránt²⁴³, így amikor El-Salvador kormánya hitelezési kérelemmel fordult az IMF-hez, az IMF feltételeket határozott meg ezért cserébe. 2025 februárjában az IMF 1,4 milliárd dolláros hitelt engedélyezett és nyújtott El Salvadornak²⁴⁴, miután januárban El Salvador törvényhozó gyűlése megszavazta, hogy a „valuta” szó kikerüljön a törvényből.²⁴⁵ Ez végérvényesen azt eredményezi, hogy már nem rendelkezik törvényes fizetőeszköz erejével, mivel adót és állam által kiállított számlákat már nem lehet vele fizetni²⁴⁶, magán használatra viszont továbbra is alkalmas.²⁴⁷

2.4. Az Amerikai Egyesült Államok

Az USA kriptovalutákhoz való hozzáállásának változása, és ezen belül a politikai befolyásoltság jelentősége kimutatható abból a tényből is, hogy amíg a 2024-ben választást nyert amerikai elnök nevéhez saját memecoin köthető, addig az előtte hivatalban lévő adminisztráció egy regulatívabb elnöki végrehajtási rendeletet²⁴⁸ adott ki erről a témáról. Ebben a rendeletben óvatosságra intette a résztvevőket a digitális eszközök által okozható kockázatok miatt. Olyan veszélyeztetett területeket említett, mint például a nemzetbiztonság, klímaváltozás, emberi jogok érvényesítése, pénzügyi stabilitás és a fogyasztók védelme.²⁴⁹

Donald Trump amerikai elnök azonban az említett memecoin létrehozása mellett a kriptovaluták gazdasági előnyeit is figyelembe veszi, mondhatni egy kevésbé óvatos megközelítést alkalmaz elődjéhez képest. 2025 márciusában egy elnöki végrehajtási rendelettel²⁵⁰ létrehozta a „Stratégiai Bitcoin Tartalékalapot” és az „Egyesült Államok Digitális Eszközkezelését”. A Stratégiai Bitcoin lényege, hogy az amerikai

²³⁶ Uo. 43.

²³⁷ Uo. 44.

²³⁸ Ley Bitcoin (Decreto No. 57). Diario Oficial, 9 de junio de 2021. Asamblea Legislativa de El Salvador.

²³⁹ ZHANG: *i. m.* 45.

²⁴⁰ Uo. 46.

²⁴¹ *Bitcoin is no longer legal tender in El Salvador.* (elérhető: <https://dig.watch/updates/bitcoin-is-no-longer-legal-tender-in-el-salvador>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²⁴² ZHANG: *i. m.* 46.

²⁴³ ADRIAN, Tobias, WEEKS-BROWN, Rhoda: *Cryptoassets as National Currency? A Step Too Far.* (elérhető: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2021/07/26/blog-cryptoassets-as-national-currency-a-step-too-far>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²⁴⁴ International Monetary Fund Press Release No. 25/043. (elérhető: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/02/26/pr25043-el-salvador-imf-approves-new-40-month-us1-bn-eff-arr>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²⁴⁵ WIRTZ, Nick: *El Salvador Alters Bitcoin Policy.* (elérhető: <https://gfmag.com/economics-policy-regulation/el-salvador-drops-bitcoin-legal-tender/>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²⁴⁶ WIRTZ: *i. m.*

²⁴⁷ *Bitcoin is no longer legal tender in El Salvador.* (elérhető: <https://dig.watch/updates/bitcoin-is-no-longer-legal-tender-in-el-salvador>, letöltve: 2025. 03. 18.)

²⁴⁸ Exec. Order No. 14067, 87 Fed. Reg. 14143.

²⁴⁹ LAWRENCE, J. TRAUTMAN- Larry D. II Foster: The FTX Crypto Debacle: Largest Fraud since Madoff? *University of Memphis Law Review.* Vol. 54. (2023), No. 2. 305.

²⁵⁰ Exec. Order No. 14233, 90 Fed. Reg. 46.

pénzügyminisztérium által lefoglalt és jogszerűen elkobzott bitcoin gyűjti össze tartalékként, míg az Eszközkészlet olyan digitális eszközökből áll, amelyet – szintúgy – a Pénzügyminisztérium bűnügyi vagy polgári vagyonekhozjárás eljárás során szerzett meg. Az USA digitális eszközkészletét kizárólag az elkobzott eszközök tartalmazzák majd, aminek indoklása szerint az USA jelentős mennyiségű bitcoin birtokol, de eddig nem használta ki teljes mértékben annak egyedi értéktartó szerepét a globális pénzügyi rendszerben. Az állami tulajdonjoggal és felügyelettel a nemzet gazdasági erejét növeli, melynek végső célja, hogy az USA legyen a globális kriptovaluta-piac vezetője.²⁵¹

Trump kriptovaluta-politikájában szükséges megemlíteni hozzáállását a stabil kriptopénzek kapcsán. A jelenlegi amerikai elnök észrevehetően több figyelmet fektet a kriptók e fajtájába a CBDC-k helyett. Az "American Leadership in Digital Financial Technology" című elnöki rendelet²⁵² több pontban foglalkozik a stabil kriptopénzekkel. A rendelet létrehozta az „Elnöki Munkacsoportot a Digitális Eszközök Piacain”, amelynek feladata egy szövetségi szabályozási keret kidolgozása a digitális eszközök, beleértve a stabil kriptopénzek kibocsátására és működésére figyelemmel.²⁵³ A rendelet célul tűzi ki az amerikai dollár szuverenitásának védelmét és előmozdítását, többek között a törvényes és legitim, dollárhoz kötött stabil kriptopénz fejlesztésének és növekedésének támogatásával világszerte.²⁵⁴

Ez a rendelet több szempontból is rendkívüli. A piaci alapú megközelítéssel a magánszektorbeli innovációt részesíti előnyben a kormány által irányított megoldásokkal szemben. Fontos kiemelni, hogy a stabil kriptopénzek rugalmasságot és versenyt biztosítanak a fizetések terén, míg a CBDC központosítja az irányítást, visszafoghatja a magánszektor szerepét a pénzügyi szolgáltatásokban, ezzel fokozhatja a pénzügyi stabilitást. A stabil kriptopénzek kockázatokat hordoznak a fogyasztóvédelem, a szabályozói felügyelet és a rendszerszintű stabilitás terén. Ez a különbségtétel kulcsfontosságú az elnöki rendelet hatásának értékelésében. A stabil kriptopénzeket kibocsátó magáncégek profitérdekeltek, így hiányoznak azok a biztosítékok és elszámoltathatósági mechanizmusok, amelyeket egy CBDC-rendszer nyújt. Ha a digitális dollárok biztosítását magáncégek bízják, az likviditási válságokhoz és esetleges csalásokhoz vezethet. Egy CBDC javíthatná a pénzügyi befogadást, de felveti a kormányzati túlkapaszkodás lehetőségét is. Olyan országokban, ahol a bankrendszer gyenge, a stabil kriptopénzek lehetőséget nyújtanak a biztonságos megtakarításra és tranzakciókra, kikerülve a hagyományos, esetleg megbízhatatlan bankokat. Azok a jellemzők, amelyek miatt vonzóak a legitim tranzakciók számára – gyorsaság, bizonyos fokú anonimitás –, vonzóvá teszik őket pénzmosás, szankciók megkerülése és más illegális tevékenységek terén is. Lehetővé teszi, hogy bárki egyszerűen és biztonságosan küldjön pénzt a határokon túl, gyakran a hagyományos pénzáttalási szolgáltatók által felszámított díjak töredékéért. Ez valódi hatással lehet a gazdasági fejlődésre és a pénzügyi befogadásra.²⁵⁵

Megállapítható, hogy egy átfogó szabályozási keretrendszerre van szükség, amely kezeli az illegális pénzügyi tevékenységeket, a piaci manipulációt és a rendszerszintű instabilitás kockázatait e téren.²⁵⁶

Az elnöki rendelet pedig azt biztosítja, hogy az Egyesült Államok a digitális pénzügyek élvonalába kerüljön, és ne maradjon le olyan országok mögött, mint Kína. Ez vonzhatja a befektetéseket, erősítve az USA vezető szerepét a kriptovaluta és a blokklánc-fejlesztés terén.²⁵⁷

Az USA-ban további meghatározó jelenség volt az FTX összeomlása. A kriptomilliárdos státuszt mindössze négy év alatt elérő Sam Bankman-Fried által 2019-ben alapított FTX és a hozzá kapcsolódó vállalatok a kriptoeszközök kereskedelmére szolgáló tőzsdeként vagy piactérként indultak. Az Egyesült Államokban az FTX szövetségi szabályozás alatt álló tőzsdeüzemeltetőként működött, rendelkezve a Pénzügyminisztérium, valamint az Amerikai Határidős Árutőzsdei Kereskedelmi Bizottság (a továbbiakban: CFTC) engedélyével.²⁵⁸

Azonban 2022. november 11.-én az FTX Trading Ltd. és hozzávetőleg 130 kapcsolódó vállalat csődvédelmet kért, miután egy 2022 októberének végén kezdődő eseménysorozat számos problémát tárt fel a kriptotőzsdei platform működésében. Mindezek az ügyfelek bizalmának megrendüléséhez és tömeges pénz- és tőke kivonási hullámhoz vezettek, amelyet az FTX már nem tudott teljesíteni, így fizetéseképtelenné vált. Bár

²⁵¹ Részletesebben: <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/03/fact-sheet-president-donald-j-trump-establishes-the-strategic-bitcoin-reserve-and-u-s-digital-asset-stockpile/>, letöltve: 2025. 03. 18

²⁵² Exec. Order No. 14178, 90. Fed. Reg. 8647.

²⁵³ Exec. Order No. 14178. Sec. 4.

²⁵⁴ Exec. Order No. 14178. Sec 1. (a) (ii)

²⁵⁵ KRAUSE, David: A Roundtable Discussion on the Trump Administration's Policy on Private Stablecoins Over a U.S. CBDC (February 12, 2025). (elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5134818>, letöltve: 2025. 03. 19.)

²⁵⁶ Uo.

²⁵⁷ Uo.

²⁵⁸ LAWRENCE, J. TRAUTMAN: *i. m.* 310-311.

az FTX megpróbált megoldást találni, például sürgősségi likviditási forrást keresett, végül azonban kénytelen volt csődöt jelenteni.²⁵⁹ Az FTX összeomlása – amely a 2008-as globális pénzügyi válság óta az egyik legnagyobb vállalati/pénzügyi csőd volt – világossá tette a sürgető igényt egy globálisan összehangolt kriptoszabályozási megközelítésre.²⁶⁰

Ekkora világossá vált a piaci szereplők és a jogalkotó számára is, hogy az USA jogrendszerében a kriptovaluták szabályozása nem kielégítő, és az sem volt világos, hogy a kriptovaluták feletti hatáskör, illetve annak szabályozása melyik intézményt illeti meg.²⁶¹

Az USA kormányának szempontjából kiemelten fontos a kriptovaluták jogi helyzetének megfelelő felülvizsgálata, hiszen decentralizált piaci helyzetük miatt indokolt a befektetők és a tőketulajdonosok adekvát védelme.

Az amerikai intézmények között már maga a kriptovaluta fogalmának meghatározása körül – a dolgozat írásakor sem tisztázott – olyan akadályok merültek fel, amely hatásköri konfliktusok kialakulásához vezethet. Ez hátrányosan érinti az USA-t, hiszen ezek a nézeteltérések csökkenthetik az ország versenyképességét a nemzetközi piacokon, ezáltal akár a tőke külföldre áramlását serkentve.

A kriptovaluták szabályozására vonatkozó számos amerikai kísérlet közül kiemelkedő a 2020-ban, a jogalkotás egységesítésének reményében előterjesztett Cryptocurrency Act megnevezésű törvényjavaslat.²⁶² Ez az előterjesztés meghatározza, hogy mely szövetségi ügynökségek milyen formában jogosultak a digitális kriptoeszközök szabályozására. Ennek alapján a törvény három csoportba sorolja ezeket az eszközöket.

Az első csoport a kriptóértékpapírok (cryptosecurities), amelyet az Amerikai Értékpapír- és Tőzsd felügyelet (a továbbiakban: SEC) szabályoz. Minden olyan adósság- és részvénytípus ide tartozik, amelyek blokkláncra vagy decentralizált kriptográfiai főkönyvre épülnek.²⁶³

A második kategória pedig a kriptóárucikkek (cryptocommodities), amelyet az Amerikai Határidős Árutőzsde Felügyelet szabályoz és olyan gazdasági szolgáltatásokat foglalnak magukban, amelyek teljes vagy jelentős mértékben helyettesíthetők, és szintén egy blokkláncra vagy decentralizált kriptográfiai főkönyvre épülnek.²⁶⁴

Az utolsó csoport pedig a kriptovaluták (cryptocurrencies), amelyeket az USA Pénzügyminisztériuma szabályoz, és olyan digitális eszközöknek minősülnek, amelyek az amerikai valuta vagy annak szintetikus származékai és ugyanúgy blokkláncra vagy decentralizált kriptográfiai főkönyvre épülnek.²⁶⁵

Annak érdekében, hogy a kijelölt hatóságok hatásköre meghatározott legyen, a törvény további kiegészítésre szorult, végül el sem fogadták.²⁶⁶

Többek közt, ennek eredményeképp a SEC és a CFTC között merült fel hatásköri összeütközés. A két intézmény között nincsen egységes álláspont azzal kapcsolatban, hogy a kriptovalutákat melyik hatóság köteles szabályozni, valamint abban sincs egyhangúság, hogy mely kriptovaluták számítanak értékpapírnak, illetve árucikkeknek.

A CFTC elnöke szerint a „legtöbb” kriptovaluta – különösen az Ethereum és a stablecoinok – a hatályos jelenlegi amerikai szabályozás értelmében árucikkeknek minősülnek.²⁶⁷

Mindeközben a SEC szerint a kriptovaluta egy befektetési szerződés, amely értékpapírnak minősül. Evégett kiadtak egy olyan keretrendszert²⁶⁸ is, amely arra használható, hogy eldönthető legyen, miszerint egy adott digitális eszköz értékpapírnak minősül-e.²⁶⁹

²⁵⁹ ARNER, DOUGLAS W. and Zetsche, DIRK Andreas and Buckley, Ross P. and Kirkwood, JAMIESON, *The Financialization of Crypto: Lessons from FTX and the Crypto Winter of 2022-2023. University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper*. Vol. 19. (2023). 6-7.

²⁶⁰ ARNER, DOUGLAS, DIRK, JAMIESON: i. m. 6.

²⁶¹ GOFORTH, R. Carol: *Political Reality and Crypto Regulation. Chapman Law Review*, Vol. 26. (2023) No. 2, 3.

²⁶² *Crypto-Currency Act of 2020*, H.R. 6154, 116th Cong. Elérhető: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6154>

²⁶³ *Crypto-Currency Act of 2020*, H.R. 6154, 116th Cong. 2. § para. (1).

²⁶⁴ *Crypto-Currency Act of 2020*, H.R. 6154, 116th Cong. 2. § para. (3).

²⁶⁵ *Crypto-Currency Act of 2020*, H.R. 6154, 116th Cong. 2. § para. (2).

²⁶⁶ GALASSO: i. m. 8.

²⁶⁷ Uo. 8.

²⁶⁸ U.S. Securities and Exchange Commission: *Framework for 'Investment Contract' Analysis of Digital Assets*. April 3, 2019. (elérhető: <https://www.sec.gov/corpfin/framework-investment-contract-analysis-digital-assets> , letöltve: 2025. 03. 20.)

²⁶⁹ GALASSO: i. m. 9.

Ezzel szemben a CFTC értelmezése szerint az árucikk (commodity) kifejezés minden olyan szolgáltatásra, jogra és érdekeltségre vonatkozik, amelyben jelenleg vagy a jövőben határidős ügyleteket lehet kötni. Eszerint ebbe a beletartozik a bitcoin és más digitális valuta.²⁷⁰

Hozzátenném, hogy a SEC 2025 márciusában kiadott nyilatkozata²⁷¹ szerint a „PoW” alapú bányászati tevékenység – általában – nem minősül értékpapír tranzakciónak. Ez azért lényeges, hiszen a bitcoin és más „PoW” alapú kriptovaluták piac stabilitási és ez által befektetői szempontból kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek.

Megállapítható, hogy az USA a piaci ellenőrzést helyezi előtérbe, ahelyett, hogy egy olyan keretrendszer kidolgozását ösztönöznék, amely irányt mutat az iparág fejlődésének. A szabályozó szervei megosztják a felelősséget az alárendelt hatóságok között, miközben a szövetségi-állami jogalkotók saját, egymásnak ellentmondó javaslatokat nyújtanak be.²⁷² Maga a Cryptocurrency Act is csak mesterséges, csoportokat hozott létre, amelyek nem veszik figyelembe a kriptovaluták különböző kategóriát.²⁷³

Kiemelendő, hogy 2024. január 1-jén az SEC engedélyezte több tőzsdén kereskedett termék bevezetést ETF²⁷⁴ formájában, amely a SEC elnöke szerint a befektetők védelme érdekében történt. Azonban az SEC döntése nem változtatja meg az USA kriptovaluta-szabályozási struktúráját, mivel ez nem önálló döntés, hanem egy bírósági ítélet²⁷⁵ hatására történt.²⁷⁶

ÖSSZEGZÉS

A fentebb bemutatott elemzések alapján álláspontunk szerint megállapítható, hogy a kriptovaluták, és azok szabályozása kifejezetten sokrétű és országonként eltérő. Összességében, a kriptovaluta és a blokklánc-technológia egy olyan, pozitívan értékelhető gazdasági eszköz, illetve találmány, amely a pénzügyi rendszer fejlődéséhez hozzájárul és a folyamatos gazdasági fejlődésnek egy elhanyagolhatatlan szereplője.

Ugyanakkor a kriptovaluták jelentős kockázatokat is hordoznak, különösen volatilitásuk és alacsony likviditásuk miatt, például egy nagyobb adásvételnél jelentősebb áringadozást eredményezhet (lásd: FTX összeomlása). Ezen túlmenően a politikai tényezők erős befolyása is megfigyelhető, mely jelenséget az összes bemutatott országnál érzékelhetjük, és láthatjuk, hogy a folyamatosan változó politikai környezet és instabilitás is közvetlen, negatív hatást gyakorolhat rá. Nem elhanyagolható tényező továbbá a társadalmi bizalom és tájékozottság hiánya sem. A kriptovaluták mögöttes biztosítékai és garanciái álláspontunk szerint jelenleg nem nyújtanak elegendő stabilitást ahhoz, hogy széles körben megbízható, a hagyományos pénz általános alternatívájaként tekintsünk rájuk.

Ezzel szemben a CBDC-k tekintetében megállapítható, hogy ez a kriptovaluták biztonságosabb formáját képviselik. A blokklánc-alapú fejlődésben a CBDC-k fontos előfutárként szolgálhatnak, mivel megfelelő átmenetet biztosíthatnak a hagyományos pénzügyi rendszer és a blokklánc-technológia által kínált új megoldások között. Egy fokozatos generál-digitalizáció első lépéseként lehet felfogni ezen új kriptoeszközt.

A túlzott digitalizáció kockázataira tekintettel fokozatos, átgondolt bevezetés szükséges a bizalom, a tájékozottság és a szakmai párbeszéd együttes erősítésével. Hangsúlyos, hogy a digitalizációs átmenet csak akkor lehet fenntartható, ha nemzeti szinten átgondolt, és nemzetközi együttműködésre épül.

FORRÁSJEGYZÉK

Publikációk

²⁷⁰ Uo. 13.

²⁷¹ U.S. Securities and Exchange Commission: *Statement on Certain Proof-of-Work Mining Activities*. (elérhető: <https://www.sec.gov/newsroom/speeches-statements/statement-certain-proof-work-mining-activities-032025>, letöltve: 2025. 03. 25)

²⁷² GALASSO: *i. m.* 21.

²⁷³ Uo. 28.

²⁷⁴ Azaz Exchange Traded Fund, ami magyar fordításban tőzsdén kereskedhető alapokat jelent. Ez tulajdonképpen annyit jelent, hogy ezen eszközosztályba olyan befektetési alapok tartoznak, amelyekkel a tőzsdén részvényekhez hasonlóan kereskednek. Értéküket a mögöttes eszközök értéke határozza meg, amelyek lehetnek részvényekből, kötvényekből, árukból vagy más befektetési eszközökből - jelen esetben kriptovalutákból - álló portfóliók.

²⁷⁵ Grayscale investments, LLC v. SC, 2 F. th 23 D.C. Cir. 2023.

²⁷⁶ GALASSO: *i. m.* 26.

- [1.] AKHMETBEKL, Yerlan – ŠPAČEK, David: Opportunities and Barriers of Using Blockchain in Public Administration: The Case of Real Estate Registration in Kazakhstan. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*. Vol. XIV. (2022), No. 2.
- [2.] ANTAL-MOLNÁR Nikolett: *A blokklánc technológia, és annak lehetséges alkalmazása az egészségügyben és a közigazgatásban*. In: *Kriptoeszközök világa a jog és gazdaság szemszögéből*. Szerk.: BUJTÁR Zsolt, et al., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021.
- [3.] ARNER, DOUGLAS W. and Zetzsche, DIRK Andreas and Buckley, Ross P. and Kirkwood, JAMIESON, The Financialization of Crypto: Lessons from FTX and the Crypto Winter of 2022-2023. *University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper*. Vol. 19. (2023).
- [4.] CATEA, Roxana-Mihaela: *Blockchain in companies law*. In: *Challenges of the Knowledge Society*. Private Law. Bukarest, 2023.
- [5.] GALASSO, Joseph: The Crypto Revolution: A Comparative Analysis of Crypto Regulation in the United States and the European Union. In: *Touro Law*, Vol. 39. (2024), No. 4, Article 12.
- [6.] GARCÍA ALCORTA, José: *Regulating Stablecoins in the European Union. Asset-Referenced Tokens and E-Money Tokens*. In: *Pastor Sempere*, Carmen (szerk.): *Governance and Control of Data and Digital Economy in the European Single Market*.
- [7.] GLAVANITS Judit – KIRÁLY Péter Bálint: A blockchain–technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége. In: *Jog – Állam – Politika*, 2018/3.
- [8.] GOFORTH, R. Carol: Political Reality and Crypto Regulation. In: *Chapman Law Review*, Vol. 26. (2023) No. 2.
- [9.] JENIK, Ivo, LAUER, Kate: *Regulatory Sandboxes and Financial Inclusion*. 2017.
- [10.] KIRÁLY Péter Bálint: A blokklánc-technológia nemzetközi kereskedelmi jogi összefüggései. In: *Külgazdaság*, 2019/63.
- [11.] LAWRENCE, J. Trautman- Larry D. II Foster: The FTX Crypto Debacle: Largest Fraud since Madoff? *University of Memphis Law Review*. Vol. 54. (2023), No. 2.
- [12.] Sík Zoltán Nádor: A blockchain filozófiája, avagy a fennálló társadalmi rendek felülvizsgálatának kényszere. In: *Új Magyar Közigazgatás*; 2017/4.
- [13.] VARGA Norbert, BIRHER Nándor, KNOLL-CSETE Edit: A kriptovaluták szabályozása – jogi kihívások és kockázatok. In: *Humán Innovációs szemle*, 2024/I.
- [14.] ZHANG, Xinyu Catherine: *A Rising New Standard for Currency: Economic Implications of Adopting Bitcoin in Developing Nations*. In: *Advances in Economics, Management and Political Sciences*, 158, 2025.

Jogsabályi források

- [1.] Ley Bitcoin (Decreto No. 57). Diario Oficial, 9 de junio de 2021. Asamblea Legislativa de El Salvador.

Szabályzatok, eseti döntések

- [1.] Grayscale investments, LLC v. SC, 2 F. th 23 D.C. Cir. 2023.
- [2.] Exec. Order No. 14067, 87 Fed. Reg. 14143 (Mar. 9, 2022)
- [3.] Exec. Order No. 14178, 90. Fed. Reg. 8647 (January 23, 2025)
- [4.] Exec. Order No. 14233, 90 Fed. Reg. 46 (Mar. 11, 2025)

Internetes források

- [1.] \$Trump. (elérhető: <https://www.forbes.com/sites/tylerroush/2025/01/19/donald-trump-launches-trump-meme-coin-token-exceeds-12-billion-market-cap/>, letöltve: 2025. 03. 25)
- [2.] ADRIAN, Tobias, WEEKS-BROWN, Rhoda: *Cryptoassets as National Currency? A Step Too Far*. (elérhető: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2021/07/26/blog-cryptoassets-as-national-currency-a-step-too-far>, letöltve: 2025. 03. 18.)
- [3.] Bitcoin is no longer legal tender in El Salvador. (elérhető: <https://dig.watch/updates/bitcoin-is-no-longer-legal-tender-in-el-salvador>, letöltve: 2025. 03. 18.)
- [4.] El Salvador kripto botrány. (elérhető: <https://kriptoakademia.com/2025/02/06/el-salvador-es-a-bitcoin-egy-meghiusult-szabadsagharc-tanulsagai>, letöltve: 2025. 02. 20.)
- [5.] Fiat valuta. (elérhető: <https://penzmesterek.hu/tudastar/0421-mi-a-fiat-valuta/>, letöltve: 2025. 03. 18.)
- [6.] International Monetary Fund Press Release No. 25/043. (elérhető: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/02/26/pr25043-el-salvador-imf-approves-new-40-month-us1-bn-eff-arr>, letöltve: 2025. 03. 18.)

- [7.] MAIA, Guilherme; VIEIRA DOS SANTOS, João: *MiCA and DeFi ('Proposal for a Regulation on Market in Crypto-Assets' and 'Decentralised Finance')*. (elérhető: <https://ssrn.com/abstract=3875355>, letöltve: 2025. 03. 18.)
- [8.] The crypto president: (<https://gettrumpmemes.com/>, letöltve: 2025. 03. 25)
- [9.] What is The Monetary Authority of Singapore (MAS) (elérhető: <https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/regulatory-bodies/monetary-authority-singapore/>, letöltve: 2025. 02. 23.)
- [10.] WIRTZ, Nick: El Salvador Alters Bitcoin Policy. (elérhető: <https://gfmag.com/economics-policy-regulation/el-salvador-drops-bitcoin-legal-tender/>, letöltve: 2025. 03. 18.)

Egyéb források

- [1.] Alapjogokért Központ: A blokklánc-technológia és a kriptovaluták működésének vizsgálata, különös tekintettel a szerződések érvényességére és a pénzkibocsátás állami monopóliumára. 2020. (elérhető: https://alapjogokert.hu/uploads/articles/pdf/original/07_blokklanc_200501-31.pdf?version=20220316164842, letöltve: 2025. 03. 26.)
- [2.] Az Európai Unió Tanácsa: Digitális pénzügyek: megállapodás a kriptoeszközök piacairól szóló európai rendeletről (MiCA). (elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/06/30/digital-finance-agreement-reached-on-european-crypto-assets-regulation-mica/>, letöltve: 2025. 02. 22.)
- [3.] *Crypto-Currency Act of 2020*, H.R. 6154, 116th Cong. (elérhető: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6154>, letöltve: 2025. 03. 18)
- [4.] KRAUSE, David: *The \$TRUMP Meme Coin: A Cryptocurrency Revolution or a Political Gimmick?* (elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5109409>, letöltve: 2025. 03. 17)
- [5.] The White House fact sheet: <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/03/fact-sheet-president-donald-j-trump-establishes-the-strategic-bitcoin-reserve-and-u-s-digital-asset-stockpile/> (Letöltve: 2025. 03. 18)
- [6.] U.S. Securities and Exchange Commission: Framework for 'Investment Contract' Analysis of Digital Assets. April 3, 2019. (elérhető: <https://www.sec.gov/corpfin/framework-investment-contract-analysis-digital-assets>, letöltve: 2025. 03. 20.)
- [7.] U.S. Securities and Exchange Commission: Statement on Certain Proof-of-Work Mining Activities. (elérhető: <https://www.sec.gov/newsroom/speeches-statements/statement-certain-proof-work-mining-activities-032025>, letöltve: 2025. 03. 25)

LÉTEZETT–E A HOLTIG TARTÓ IGEN A 19. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON?

Absztrakt

Jelen tanulmány a 19. század végi magyar házassági jog szekularizációját és társadalmi összefüggéseit vizsgálja, kiemelt figyelmet fordítva az 1894. évi XXXI. törvénycikk jogalkalmazási gyakorlatára. A dolgozat arra keresi a választ, miként viszonyult a jogalkotás és a bírói gyakorlat a házasság felbonthatatlanságának dogmájához a dualizmus korában. A jogtörténeti elemzés különös figyelmet szentel a nők jogérvényesítési lehetőségeinek a bontóperek során, a vétkességi elv és a hűtlen elhagyás jogintézményének kontextusában. A téma elméleti kereteit egy korabeli bontóper levéltári forrásokon alapuló esettanulmánya egészíti ki, szemléltetve a jogi normák és a társadalmi valóság kölcsönhatását.

Kulcsszavak: 19. század, dualizmus, 1894. évi XXXI. törvénycikk, házassági jog, bontóper, női jogérvényesítés, vétkességi elv.

BEVEZETÉS

A 19. század végének Magyarországa alapvető társadalmi és jogi átalakulások színtere volt, ahol a modernizáció szele nemcsak a gazdaságot, hanem a magánélet legintimebb szféráit is megérintette. Dolgozatom szellemi alapvetéséül és mottójául Báró Eötvös József mélyenszántó gondolatát választottam: „Hol két szív egyszer elkezd válni egymástól, a szakadás, mint a jeges hasadékai, minden külső befolyás nélkül is idővel nagyobbá válik.”²⁷⁷ Ezt az idézetet nem pusztán irodalmi szépsége miatt emeltem ki, hanem azért, mert rendkívül érzékletes metaforát kínál a dolgozatom központi témájához. A házasság felbomlását egy feltartóztathatatlan természeti folyamathoz, a jég repedéséhez hasonlítom: ami egyszer elindult és elmélyült, azt külső kényszerrel vagy társadalmi nyomással aligha lehet már összeforrasztani. Ez a „jeges hasadék”, azaz az életközösség helyreállíthatatlan megromlása volt az a jelenség, amelyet a dualizmus korának jogalkotói – évszázados egyházi dominancia után – immár világi keretek között kényszerültek kezelni.

Tanulmányom elsődleges célja, hogy átfogó képet adjon a házassági kötelék felbontásának jogintézményéről a dualizmus kori Magyarországon, különös tekintettel az 1894. évi XXXI. törvénycikk – a házassági jogról bevezetésére és gyakorlati alkalmazására. A dolgozat központi kérdésfelvetése arra irányul, hogy a jogi normák és a társadalmi valóság hogyan viszonyultak a „holtig tartó igen” eszményéhez egy olyan korban, amikor az emberi kapcsolatok valósága gyakran szétfeszítette a dogmatikus kereteket. Nem csupán a száraz, normatív jogszabályi háttérrel kívánom ismertetni, hanem azt vizsgálom, hogyan érvényesültek ezek a szabályok a mindennapokban, és milyen konkrét lehetőségeket – vagy éppen korlátokat – jelentettek a házaspárok, és kiemelten a kiszolgáltatottabb helyzetben lévő női nem számára.

A dolgozat felépítése a deduktív logikát követve az általánostól halad a konkrétumok felé. A vizsgálódást egy alapos jogtörténeti áttekintéssel kezdem, bemutatva azt a folyamatot, ahogyan az állam átvette a házassági joghatóságot az egyháztól, és megteremtette a polgári kötelék felbomlását feltételrendszerét. Részletesen elemzem az abszolút és relatív bontóokok rendszerét, kitérve a jogalkotó által érvényesített szigorú vétkességi elvre, valamint azokra a joggyakorlatban kialakult „kiskapukra” – mint például a hűtlen elhagyás –, amelyek a merev törvényi keretek között is lehetővé tették a kötelék felbontását.

A jogszabályi környezet tisztázása után a fókusz a nők speciális helyzetére irányul. Elemzésemben feltárom, milyen jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek a nők a válóper során: a keresetindítás jogától kezdve a névviselés és a gyermekelhelyezés kérdésein át egészen az anyagi biztonságot jelentő tartásdíjig. Végezetül, hogy a jogtörténeti elméletet valós élettel töltssem meg, és elkerüljem a túlzott absztrakciót, egy konkrét esettanulmányt mutatok be. Bäusch Mária és Bogdány Ferenc levéltári forrásokon alapuló, fordulatokban gazdag válóperén keresztül demonstrálom, hogyan működött a bírói gépezet a valóságban. Ez az esettanulmány enged bepillantást abba, miként tudta egy asszony érvényesíteni jogait, és milyen áldozatot kellett hoznia a szabadságáért a 19. század végének magyar társadalmában.

²⁷⁷ EÖTVÖS József: A nővérek, in *Eötvös József összes munkái* 6, 1902, Budapest, 315.

1. 1894. ÉVI XXXI. ÉVI TÖRVÉNYCIKK A HÁZASSÁGI JOGRÓL S A KÖTELÉK MEGSZŰNÉSE

Tanulmányom elején szeretném a kötelék megszűnését ismertetni, melyet lehet tágabban, illetve szűkebben értelmezni. Házassági elválás alatt tágabb értelemben a házastársak közötti életközösség minden fajta formájának megszüntetését jelenti, mely a bíróság közbenjárásával történik. Ebbe a kontextusba a házassági elválás, magában foglalja az ágy- és asztaltól elválasztást is. Szűkebb értelemben azonban házassági elválás egy érvényesen megkötött házasság bírói felbontása, melynek folytán az arra törvény szerint jogosított fél új házasságra tehet szert. A házassági kötelék felbontásának csak ott van helye, ahol házasság jogérvényesen létrejött.²⁷⁸

A dualizmus kori (1867 – 1918) magyar magánjog fejlődésének egyik eredménye az 1894. évi XXXI. törvénycikk, a házassági jogról szóló törvény (a továbbiakban: Ht.). A norma 1895. október 1-én lépett hatályba.²⁷⁹ Ezen jogszabály az állam és az egyház kompetenciáinak elhatárolásával, a házasság intézményét kivonta az egyházi joghatóság alól, és ezzel megszüntette a kánonjogi normák világi jogban való érvényesülését. A törvény polgári jogi szerződésként határozta meg a házasságot, amely — törvényben rögzített feltételek fennállása esetén — felbonthatónak minősült, ezáltal a házasság jogilag szabályozott, világi természetű jogviszonyra vált.²⁸⁰

A korábban ismertettek alapján megállapítható, hogy az 1894. évi házassági törvény alapján a házasság az egyik fél halálával vagy bírói felbontással szűnhetett meg (73. §). A felbontás szükséges és egyben elégséges feltétele a jogerős bírói ítélet volt, így a felek kölcsönös megegyezésen alapuló elválása joghatály nélkülinek minősült. Ez a szabályozás megfelelt több korabeli európai jogrendszernek, így az osztrák (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (a továbbiakban: ABGB), a szász és a német birodalmi törvénykönyv javaslatának, de eltért a francia és belga modelltől, ahol a felbontás hatósági kijelentése is szükséges volt.²⁸¹

A Ht. elismerte a házasság felbonthatóságát, de csupán, mint végső eszközt, amennyiben a házastársi életközösség fenntartása a belső kötelék helyreállíthatatlan megbomlása miatt már sem nem célszerű, sem nem méltányos. Ennek ellenére a törvény szigorúan a vétkességi elvet követte, vagyis a házasság felbontását csak a másik házastárs törvényben meghatározott, vétkes cselekményének bizonyítása esetén tette lehetővé. Ezzel a jogalkotó elvetette a korábbi gyakorlatban alkalmazott „legyőzhetetlen gyűlölet” elvét, amely lehetőséget adott a felek szubjektív érzelmeire alapozott bontásra.²⁸² A bontóokot megvalósító fél saját magatartására hivatkozva nem kérhette a válást. Bár a törvény a viszontvétkességet nem zárta ki a bontásból, a bírói gyakorlat gyakran a bontóokok „kompenzációjához” folyamodott, és a keresetet elutasította, ha a felek vétkessége egyenlő súlyú volt, vagy a bontást kérő félé volt a súlyosabb.²⁸³

A törvény taxatíve sorolta fel a bontókokat, amelyeket abszolút és relatív kategóriákba osztott.²⁸⁴

Az abszolút bontókok (például a házasságtörés) bizonyítása esetén a bíróságnak mérlegelés nélkül fel kellett bontania a házasságot. A házasságtörés megítélését a törvény a bírói gyakorlatra bízta, amely szigorú feltételekhez kötötte annak megállapítását. A külföldi jogok, mint a francia Code Civil, az osztrák ABGB és a német birodalmi törvényjavaslat szintén ismerték a súlyos bántalmazást, mint bontó okot, de eltérő részletszabályokkal.²⁸⁵ A gyakorlatban a leggyakrabban alkalmazott abszolút ok a másik fél szándékos és jogos ok nélküli elhagyása, azaz a hűtlen elhagyás lett, amely a bírói felhívás utáni visszatérés jogellenes megtagadásával valósult meg [Ht. 77. § a) pont]. Ez a bontóok vált azzá a „kiskapuvá”, amelyen keresztül a közös megegyezéses válás – a törvény szándékának kijátszásával – bevonult a magyar bírói gyakorlatba.²⁸⁶

²⁷⁸ SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben*, 1890, Franklin-Társulat, Budapest, 13.

²⁷⁹ HERGER, Eszter Cs.: *The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895–1918: Social and Legal Consequences for Women*, in *Journal on European History of Law*, 2012/2. szám, 138–148.

²⁸⁰ HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog kodifikációja a 19. században*, in *Jogtörténeti Szemle*, 2004/1. szám, 4–7.

²⁸¹ HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Institutiones Juris*, 2006, Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 156.

²⁸² Uo. 157.

²⁸³ WEISS Emília: *Vétkesség–feldúltság és a házastársak közös megegyezése a múlt és a ma magyar házassági bontójogában*, in *Jogtudományi Közöny*, 1981/7. szám, 576.

²⁸⁴ Uo. 576.

²⁸⁵ HERGER: *i.m.* (2006) 158. – 160.

²⁸⁶ WEISS: *i.m.* 577.

A relatív bontóokok esetében a bíróságnak azt is mérlegelnie kellett, hogy a vétkes magatartás következtében a házassági viszony a bontást kérő fél számára elviselhetetlenné vált-e.²⁸⁷ Ezzel a Ht. a vétkességi elvet a feldúltsági elvvel vegyítette, ami a korabeli nyugati jogrendszerekhez képest liberális megoldásnak számított.²⁸⁸ E kategóriában a legjelentősebb egy generálklauzula jellegű tényállás volt: a házastársi kötelességek bárminemű szándékos és súlyos megsértése [Ht. 80. § a) pont].²⁸⁹ Ez a rugalmas szabályozás lehetőséget adott a bírói mérlegelésre, és a hűtlen elhagyás mellett ez lett a másik leggyakoribb bontóok, különösen a Kúria gyakorlatában.²⁹⁰ A jogalkotó azért tartotta szükségesnek a relatív okok bevezetését, mert az abszolút okok szűk köre nem fedte le az összes olyan esetet, amely a házasság teljes megromlásához vezethet. Ezzel a Ht. a német birodalmi törvénykönyv javaslatához hasonló megoldást alkalmazott, amely szintén különbséget tett abszolút és relatív okok között, bár a német javaslat nem sorolt fel példálózó eseteket. A házasság a bontó ítélet jogerőre emelkedésének napjával szűnt meg (88. §).²⁹¹

A törvény előírta a vétkesség ítéleti kimondását, amelyhez erkölcsi elítélés és hátrányos jogkövetkezmények fűződtek, különösen a feleségre nézve²⁹²

A Ht. szabályozását kezdetben két irányból is kritizálták: egyesek túl merevnek találták, mert nem ismerte el a közös megegyezést és a gyógyíthatatlan elmebetegséget bontóokként, míg mások a hűtlen elhagyás révén túl engedékenynek ítélték.²⁹³ A törvényalkotók tudatosan zárták ki a közös megegyezést, attól tartva, hogy az a házasság intézményét gyengítené, és a nyilvános, vétkességet firtató eljárást visszatartó erőnek tekintették. A gyakorlatban azonban a hűtlen elhagyás intézménye utat nyitott a színlelt, valójában közös megegyezésen alapuló válásoknak, ahol a felek „eljárásztották” a törvény által megkívánt szerepeket.²⁹⁴ Ez a gyakorlat gyakran zsaroláshoz és a vétkesség vállalásának „vásári alkuvá” silányításához vezetett.²⁹⁵

A Kúria ítélkezési gyakorlata a válási törekvések visszaszorítására irányult, a házasság fenntartását és a „nem vétkes nő védelmét” szem előtt tartva. Ez a szigor a relatív bontóokoknál és később a hűtlen elhagyásos ügyek alaposabb vizsgálatánál is megmutatkozott.²⁹⁶ Idővel a jogtudományi kritika egyoldalúvá vált: szinte mindenki a törvény és a bírói gyakorlat túlzott merevségét és életszerűtlenségét bírálta. Széles körben hangoztatták, hogy a vétkességi elv idegen a társadalom igazságérzetétől, és a hűtlen elhagyásos perek nagy száma bizonyítja a közös megegyezéses válás iránti társadalmi igényt. A kritikusok szerint a törvény ahelyett, hogy békés válást tenne lehetővé, „komédiázásra” és „farizeuskodásra” kényszeríti a feleket.²⁹⁷

2. FÓKUSZBAN A NŐI NEM

Dolgozatomban e fejezet célja annak feltárása, hogy a házassági kötelék felbontásakor a nők számára milyen jogi és társadalmi lehetőségek álltak rendelkezésre. A fejezet szerkezetét az általam megfogalmazott öt kutatási kérdés megválaszolása határozza meg; ennek megfelelően az alábbiakban e kérdések mentén, rendszerezett módon elemzem a témakört.

2.1. Mikor bontható a kötelék? – A nők lehetőségei

A nők esetében a házassági kötelék felbontására bírói elválasztás, törvényes elválás vagy a házasság feloldtatása útján kerülhetett sor.²⁹⁸ Így a kötelék felbontását (a házasság érvénytelenítését vagy felbontását) a nők is kezdeményezhették.²⁹⁹ A házasság emellett megszűnt az egyik házastárs halálával (73. §), illetve, ha a másik házastárs holtánnyilváníttása után új házasságot kötött (74. §).³⁰⁰

²⁸⁷ Uo. 576.

²⁸⁸ HERGER: *i.m.* (2006) 157.

²⁸⁹ WEISS: *i.m.* 577.

²⁹⁰ Uo. 578.

²⁹¹ HERGER: *i.m.* (2006) 161. – 162.

²⁹² WEISS: *i.m.* 578.

²⁹³ Uo. 578.

²⁹⁴ Uo. 579.

²⁹⁵ Uo. 580.

²⁹⁶ Uo. 580.

²⁹⁷ Uo. 581.

²⁹⁸ 1874. évi XXIII. törvénycikk a nők teljeskorúságáról 2.§. és az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 13.§.

²⁹⁹ RAFFAY Ferencz: *A házassági perrendtartás*, 1898, Budapest, 89.

³⁰⁰ RÁTH Mór: *1894-dik évi Országgyűlési Törvényczikkek*, 1894, Budapest, 303.

A nők, mint bármelyik „házasfél”, a házasság felbontását kérhették „feltétlen” és „feltételes” bontó okok alapján.³⁰¹ A törvény a bontó okok tekintetében általában nem tett különbséget a felek neme szerint; például házasságtörés esetén kimondja, hogy „nem tesz különbséget a férj és feleség házasságtörése közt”.³⁰² Az 1868. évi törvény is kimondja, hogy a „nemesi és nem-nemesi minőség” nem tesz különbséget az eljárásra nézve, de a nemi alapú megkülönböztetésről a törvény nem rendelkezik.³⁰³

A nők, mint „házasfél”, több okból kérhették a házasság felbontását.³⁰⁴ Ilyen ok volt, ha a házastárs házasságtörést követett el, vagy tudva, hogy házassága még fennáll, új házasságot köt. A házasságtörést, amelyet akkor lehet büntetni, ha a házasság felbontását vagy az elválást jogerős ítélet már kimondta. Figyelemre méltó az az eset, amikor valaki tévesztés által bírja rá a másik felet a házasságkötésre, amely később felbontott vagy semmisnek nyilvánított.³⁰⁵ Kérhették a válást, ha a házastárs a másikat szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott³⁰⁶ élete ellen tört, vagy testi épségét, avagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.³⁰⁷ Felbontási ok volt továbbá, ha a házastársat halálra vagy legalább öt évi fegyházra vagy börtönre ítélték, de egyéb esetekben is, például, ha erkölcstelen életet megátalkodottan folytat, vagy a házastársi kötelességeket súlyosan megsérti, amennyiben a bíróság meggyőződött, hogy az életközösség elviselhetetlenné vált.³⁰⁸

A nők felbontást kérhettek ezeken túlmenően, ha a férjük súlyosan megsértette a házassági kötelességeket³⁰⁹ ideértve a tartási kötelesség szándékos elmulasztását³¹⁰, a házassági tartozás teljesítésének tartós megtagadását³¹¹, a családhoz tartozó gyermeket bűncselekményre vagy erkölcstelen életre csábította³¹², végül pedig, ha megátalkodottan erkölcstelen életet folytatott (például kerítés, bordélyüzlet, megrögzött iszákosság, pazarlás).³¹³

A nőknek lehetőségük volt, hogy a teljes felbontás helyett csupán az „ágytól és asztaltól való elválást” kérjék.³¹⁴ Az „ágytól és asztaltól való elválasztásnál” ugyanazok a bontó okok adtak alapot, mint a felbontásra³¹⁵ és lehetőség volt rá például, ha a házasfél lelkiismereti meggyőződésük sérelme nélkül a felbontást nem kérhette.³¹⁶ Az egyházi törvényszékek illetések a házassági kötelék érvényességének, az ideiglenes elválásnak vagy a végképi felbontásnak a tárgyalására.³¹⁷ A „hütlén elhagyás”³¹⁸ miatti végelválást, valamint azt, hogy a házastárs a házassági kötelék feloldása céljából kérheti a másik fél holtjának nyilvánítását.³¹⁹

Külön szabályok vonatkoztak azokra a nőkre, akik magyar állampolgárként külföldi polgárral kötöttek házasságot; ők érvénytelenségi pert indíthattak, ha férjüket a házasság megkötése után külföldre nem követte. Hasonlóképpen, ha a magyar állampolgár férj a bontó ok elkövetése után más állampolgár lett, de a neje őt külföldre nem követte, a nő a magyar bíróság előtt is pert indíthatott.³²⁰

2.2. Hozzájárulás nélkül is? – A kereset megindításának feltételei

A kereset megindításához nem volt szükség a másik fél hozzájárulására; azt az illetékes királyi törvényszéknél³²¹ lehetett benyújtani, amennyiben a törvényben meghatározott válóokok fennálltak.³²² A

³⁰¹ KNORR Alajos: *Házassági perek és eljárás a házassági perekben*, 1899, Budapest, 68.

³⁰² Uo. 73.

³⁰³ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, 15.§.

³⁰⁴ RÁTH: *i.m.* 303.

³⁰⁵ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 246.§. és a 255.§.

³⁰⁶ RÁTH: *i.m.* 304.

³⁰⁷ Uo. 89.

³⁰⁸ Uo. 305.o

³⁰⁹ KNORR: *i.m.* 87.

³¹⁰ Uo. 89.

³¹¹ Uo. 91.

³¹² Uo. 93.

³¹³ Uo. 94.

³¹⁴ RÁTH: *i.m.* 312.

³¹⁵ KNORR: *i.m.* 134.

³¹⁶ Uo. 133.

³¹⁷ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, 22.§.

³¹⁸ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, 36.§.

³¹⁹ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, 40.§.

³²⁰ RAFFAY: *i.m.* 9.

³²¹ K. NAGY Sándor: *A nők törvénykönyve*, 1902, Budapest, 175.

³²² Uo. 175.

nőknek lehetőségük volt az elválasztási keresetüket az elsőfokú ítéletig felbontó keresetre változtatni.³²³ Ha egy nőt (jellemzően római katolikust) a korábbi egyházi jogszabályok szerint csak ágytól és asztaltól választottak el, az új törvény alapján kérhette az ítélet, felbontó ítéletre változtatását.³²⁴

A házasság felbontását csak a házastárs kérheti.³²⁵ A kereset megindításához főszabály szerint a nőnek nem volt szüksége más hozzájárulására, mivel a törvény szerint a cselekvőképességében korlátozott házastárs (például 12. életévét betöltött kiskorú)³²⁶ is perképes volt mind érvénytelenítési, mind felbontási perben.³²⁷ Vagyis a keresetindításhoz nem volt szükségük gyám vagy más törvényes képviselő hozzájárulására.³²⁸ Kivételt az elmebeteg házastárs képezett, akinek nevében a törvényes képviselője kérhette a felbontást, de csak a gyámhatóság felhatalmazásával (Ht. 86.§. – 87.§.).³²⁹

A korábbi szabályokkal ellentétben már nem volt szükség a kereset beadása előtt lelkész békéltetésének megkísérlésére sem.³³⁰ Két kivétel létezett:

1. Ha a nő elmebeteg volt, nevében a törvényes képviselője csak a gyámhatóság felhatalmazásával kérhette a felbontást.³³¹
2. Hűtlen elhagyás esetén a keresetet meg kellett előznie egy bírósági határozatnak vagy hirdetménynek, amely a másik felet az életközösség visszaállítására kötelezte.³³²

A kereset megindításával kapcsolatban a törvény számos esetet felsorol, amikor az eljárás kizárólag a sértett fél indítványára indítható meg.³³³ Ez a rendelkezés például a házasságtörés esetére is érvényes, amennyiben a sértett házastárs tesz indítványt.

2.3. Jogok és kötelezettségek a kötelék felbontásában

A házasság megszűnésekor a nők több jogosultsággal is rendelkeztek. Amennyiben egy nő a férjhezmenetelével vált teljeskorúvá, ezt a jogát akkor is megtartotta, ha a házassága bírói elválasztás vagy feloldatás által szűnt meg, még mielőtt a 24. életévét betöltötte volna.³³⁴ A kötelék felbontása során a nőknek joguk volt ideiglenes intézkedéseket kérni.

A „nem vétkes” feleségnek joga volt eldönteni, hogy a házasság felbontása után megtartja-e férje nevét, vagy azt leteszi és előbbi családi, vagy ha özvegy volt, özvegyi nevét újra felveheti.³³⁵ A nem vétkes nő férje nevét a házasság felbontása után is megtarthatja, amennyiben ezen akaratát a perben kifejezte.³³⁶ Amennyiben a nőt nem nyilvánították vétkesnek, a házasság felbontása után is megtarthatta férje nevét, amennyiben ezt a perben kifejezte.³³⁷ Az elvált vétkes nő férje nevét nem viselheti.³³⁸

Ha az ítélet a nőt nyilvánította vétkesnek, köteles volt azokat az ajándékokat, amelyeket a kötendő házasság okából vagy a házasság alatt a férjétől kapott, természetben visszaadni, vagy értékét megtéríteni (89. §).³³⁹ A vétkes férj köteles volt a vétlen nőt kárpótolni és vagyoni helyzetének és társadalmi állásának megfelelően tartani, ha a nő jövedelme ehhez elégtelen volt.³⁴⁰

A közös kiskorú gyermekek elhelyezésénél a törvény úgy rendelkezett, hogy ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek hét éves életkorukig anyjuknál maradnak. Ha mindkét szülőt vétkesnek

³²³ KNORR: *i.m.* 136.

³²⁴ Uo. 145.

³²⁵ Uo. 63.

³²⁶ Uo. 63.

³²⁷ Érdemes megjegyezni, hogy a 2013. évi V. törvény, a Polgári Törvénykönyv a 4:9. § (1) bekezdése szerint: „Érvénytelen a kiskorú házassága, ha azt a gyámhatóság előzetes engedélye nélkül kötötte.”

³²⁸ KNORR: *i.m.* 64.

³²⁹ RÁTH: *i.m.* 307.

³³⁰ KNORR: *i.m.* 163.

³³¹ Uo. 64.

³³² Uo. 164.

³³³ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 110.§.

³³⁴ 1874. évi XXIII. törvénycikk a nők teljeskorúságáról, 1.§. – 2.§.

Érdekesség, hogy a 2013. évi V. törvény, a Polgári Törvénykönyv 2:10. §. (3) bekezdése szerint: „a házasságkötéssel megszerzett nagykorúságot a házasság megszűnése nem érinti.”

³³⁵ KNORR: *i.m.* 111.

³³⁶ RAFFAY: *i.m.* 92.

³³⁷ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról, 94.§.

³³⁸ RÁTH: *i.m.* 309.

³³⁹ Uo. 308.

³⁴⁰ KNORR: *i.m.* 222.

nyilvánították, a leányok anyjuknak gondviselésére bízotnak.³⁴¹ Törvényes elválás esetén a bíróság döntött a gyermekelhelyezésről és arról, hogy melyik szülő köteles viselni a tartás és nevelés költségeit. Ebben az esetben a kiskorú gyermekek hét éves korukig, a kiskorú leányok pedig e kor betöltése után is rendszerint az anyánál maradtak, kivéve, ha a gyámhatóság fontos okok miatt máshogy nem intézkedett.³⁴²

A bíróság az „ágytól és asztaltól való különélés” elrendelése esetén intézkedett a nőnek tartása felől. Ezt a tartásdíjat a házasfelek vagyoni és kereseti viszonyaihoz mérten állapították meg, és a bíróság a férjet a tartás alól fel is mentheti.³⁴³ A nő tartási jogosultsága megszűnt, ha új házasságot kötött. A gyermekek tartási költségeit mindkét szülő jövedelme arányában volt köteles fedezni.³⁴⁴ A bíróság a felbontó ítéletben „hivatalból” köteles volt dönten a vétkeesség kérdésében.³⁴⁵ A kötelék felbontása során a nem vétkes nőt a vétkesnek nyilvánított férj a vagyoni helyzetének megfelelően eltartani köteles volt, amennyiben a nő jövedelme ehhez elégtelen volt. A házasság megszűnése esetén a „nem vétkes nő” jogosult volt tartásdíjra. Ezt a tartásdíjat a vétkesnek nyilvánított férj volt köteles fizetni, készpénzben és rendszerint havi részletekben, előre, továbbá a nő kérhette a tartásdíj biztosítását is.³⁴⁶ A vétlen férj viszont feleségétől tartást nem követelhetett.³⁴⁷ A tartás a nőt özvegyi joga fejében illette meg, haláláig vagy új házasságáig. A per tartama alatt (ideiglenesen) a nőtartáshoz való joga feltétlen volt, még akkor is, ha saját vagyona volt.³⁴⁸

A házassági elválásból felmerülő vagyoni követelések, valamint a gyermekek tartása iránti kereseteket a polgári törvényszékek tárgyalják.³⁴⁹

2.4. A nőkre vonatkozó büntetőhatározatok

A törvény büntető határozatai (VIII. Fejezet) nem tettek nemi megkülönböztetést. A 124. § általánosan fogalmaz: „Aki” (vagyis nő vagy férfi) a törvényben meghatározott akadály (például fennálló házasság, rokonság) ellenére tudva köt házasságot, vétséget követ el. A büntetés három hónapig terjedhető fogház és pénzbüntetés volt.³⁵⁰ Fontos azonban, hogy bűnvádi eljárásnak csak a sértett házastárs indítványára van helye.³⁵¹ Kifejezetten nőkre vonatkozó büntető határozat helyett a vétkeesség jogkövetkezményeit találhatók meg. Ha a nőt (vagy bármelyik házastársat) házasságtörés okából nyilvánították vétkesnek, a felbontó ítéletben el kellett tiltani a házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette.³⁵² A vétkesnek talált nő elvesztette az eltartáshoz³⁵³ és a férj nevének további viseléséhez való jogát.³⁵⁴ Ha a nő volt az oka az elválásnak, elesett a volt férje (ha az tanító³⁵⁵ vagy katona³⁵⁶ volt) után járó esetleges özvegyi segélypénztől is.³⁵⁷

Az egyetlen releváns tétel a házasságtörés büntetése, amely kimondja, hogy a cselekmény akkor büntethető, ha a házasság felbontását már jogerősen kimondták. Ez a rendelkezés azonban nem tesz különbséget a felek között a büntetés kiszabásakor.³⁵⁸ Ha a házasságot házasságtörés miatt bontották fel, a vétkes cselekmény (amit a nő vagy a férfi elkövetett) három hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

A törvény kimondta: „tilos a nőnek új házasságot kötni házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónap eltelté előtt”.³⁵⁹ Ez alól a tilalom alól (ún. „gyászév”) a nő csak akkor mentesült, ha időközben életet adott gyermekének, vagy ha a házasságot az 54. § c) pontja (a házassági tartozás teljesítésére való állandó képtelenség) alapján érvénytelenítették, illetve, ha az

³⁴¹ RAFFAY: *i.m.* 92.

³⁴² 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, 13.§.

³⁴³ RAFFAY: *i.m.* 71.

³⁴⁴ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról, 95.§.

³⁴⁵ KNORR: *i.m.* 109.

³⁴⁶ K. NAGY: *i.m.* 170.

³⁴⁷ KNORR: *i.m.* 114.

³⁴⁸ Uo. 114.

³⁴⁹ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, 22.§.

³⁵⁰ RÁTH: *i.m.* 319.

³⁵¹ KNORR: *i.m.* 74.

³⁵² RAFFAY: *i.m.* 91.

³⁵³ K. NAGY: *i.m.* 169.

³⁵⁴ Uo. 172.

³⁵⁵ Uo. 180.

³⁵⁶ Uo. 179.

³⁵⁷ Uo. 174 – 175.

³⁵⁸ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 246.§.

³⁵⁹ KNORR: *i.m.* 206.

igazságügyminiszter felmentést adott.³⁶⁰ A vétkes nő elvesztette a hitbér iránti igényét. Mivel a hitbér fogalma (a nő házassági hűségének elismerése) eleve a nőhöz kötődött, annak vétkesség miatti elvesztése is csak őt sújthatta.³⁶¹

2.5 Mi vár a házasság megszűnése után?

Az állami anyakönyvezés rendszere a házasság felbontását egy bírósági kompetenciába tartozó tényként kezelte. A nők számára ez a törvény nem jogokat vagy korlátokat állított fel a házasságuk felbontásának kezdeményezésére, hanem azt a jogbiztonságot teremtette meg, hogy a bíróság által kimondott válásuk ténye hivatalosan, állami okiratban is rögzítésre kerüljön a 67. § alapján.³⁶²

3. EGY SZÁZADVÉGI HÁZASSÁGI BONTÓPER ESETTANULMÁNYA

Jelen fejezetben egy, általam kiválasztott házassági bontóper mutatok be egy levéltári forrás alapján. Elemzésemet két szempont szerint strukturálom. Az első szempont keretében átfogó, általános elemzést nyújtok, amely magában foglalja az eset ismertetését, a felek bemutatását, valamint a kötelék megszűnésének tárgyát. A második elemzési szempont a felperesre, Bäusch Máriára fókuszál: az ő perspektívájából vizsgálom az esetet, továbbá áttekintést adok a bontóper társadalmi és jogi környezetéről, amelyben az lefolyt.

3.1. Az ügy ismertetése

A Budapesti Királyi Törvényszék előtt 1896. március 2-án indult eljárásban dr. Schönfeld Arthur ügyvéd képviselőben Bäusch Mária felperes nyújtott be keresetet férje, a dr. Füredi Mór ügyvéd által képviselt Bogdány Ferencz budapesti kereskedő ellen a házasság felbontása iránt. A perben dr. Mészáros János ügyvéd járt el, mint házassági kötelék védője. Az 1885. október 15-én Budapesten, a római katolikus szertartás szerint kötött házasságot az elsőfokú bíróság az alperes vétkességére hivatkozva felbontotta. A bíróság döntése értelmében a házasságból származó négy leánygyermek – Alojzia Terézia (szül. 1887, Bécs), Klára (szül. 1888, Budapest), Stefánia Franciska (szül. 1891) és Margit (szül. 1895) – felügyeleti joga, valamint nevelése és tartása az anyát illeti meg.³⁶³

A bíróság az alperes apai kötelezettségeit pénzügyileg is számszerűsítette, a gyermekek tartására és nevelésére évi 1000 forint hozzájárulást állapított meg, melynek megfizetésére 15 napos határidőt szabott ki végrehajtás terhe mellett. Az eljárás során felmerült költségeket illetően a házasságvédő díját 35 forintban határozták meg, melyet a felek egyetemlegesen kötelesek viselni. Ezen felül az alperesnek 70 forint perköltséget kellett megtérítenie a felperes részére. Az ügyvédi díjakat a bíróság a felperes esetében 70, míg az alperes esetében 35 forintban állapította meg a saját feleikkel szemben.³⁶⁴

A kereset tényállása szerint a felperes férjét többszörös házasságtöréssel és tetteges bántalmazással vádolta. A bizonyítási eljárás során kihallgatott tanúk – Babos Elek, Glück Nándor és Schwarz Manó – vallomásai alátámasztották, hogy az alperes az együttélés alatt rendszeresen látogatott rossz hírű nőket, ezzel megszegve a házassági hűséget. További tanúk – Vigh János, Székely Dezső és Friedmann Nándor – igazolták a közös lakásban történt tetteges bántalmazásokat. Bár a bíróság megítélése szerint a bántalmazás önmagában nem feltétlenül indokolta volna a bontást, a bizonyított házasságtöréssel kiegészülve, az 1894. évi XXXI. törvénycikk 76. §-a alapján a házasság felbontása indokolttá vált, mivel a felek közötti viszony helyrehozhatatlanul megromlott. A gyermekek elhelyezése és tartása a felek 95. § szerinti megegyezésén alapult.³⁶⁵

A perviteli költségek rendezése során a bíróság az 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában 251. és 252. §-aira hivatkozott. A házasságvédő díjazása közérdekű működése okán egyetemleges kötelezettségként jelentkezett, míg a perköltségek viselése a peresztes alperest terhelte. Az elsőfokú ítéletet 1897. február 23-án hirdették ki, és az érintett felek, valamint a hatóságok részére március folyamán kézbesítették.³⁶⁶

³⁶⁰ RÁTH: *i.m.* 295.

³⁶¹ KNORR: *i.m.* 128. – 129.

³⁶² 1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről, 67.§.

³⁶³ HU BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA - VII.2.c - 1896 - V.0091, 3.

³⁶⁴ Uo. 4.

³⁶⁵ Uo. 5.

³⁶⁶ Uo. 6.

Az ügy másodfokon a Budapesti Királyi Ítéltábla elé került, amely hivatalból felülvizsgálta az elsőfokú ítéletet. Az 1897. május 20-án tartott ülésen hozott 5730. számú ítéletében a tábla megváltoztatta az alsóbb bíróság döntését. A házasság azonnali felbontása helyett a házassági törvény 100. §-a alapján hat hónapos időtartamra ágytól és asztaltól való különélést rendelt el, fenntartva a lehetőségét az ügy későbbi érdemi folytatásának.³⁶⁷

Az Ítéltábla indokolása rámutatott a bizonyítékok elégtelenségére a súlyosabb minősítésű házasságtörés tekintetében. Bár a tanúk megerősítették, hogy az alperes bordélyházakat látogatott, a bíróság álláspontja szerint hiányzott a közvetlen és kétséget kizáró bizonyíték a konkrét házasságtörés tényére, amely a büntetőjogi értelemben vett vétség megállapításához szükséges lett volna. A pusztán tanúvallomásokot a bíróság ebben a formában nem tekintette elégségesnek a 76. § szerinti bontóok megalapozásához.³⁶⁸

A bíróság megállapította továbbá, hogy az alperes által tanúsított magatartás – idegen nőkkel töltött éjszakák és a tetteges bántalmazás – bár bizonyított, csupán a házassági törvény 80. § c) pontja szerinti enyhébb bontóokot meríti ki, nem éri el a 76. § súlyosabb ismérveit. Mivel a békülés lehetősége nem volt teljesen kizárható, a Törvényszék a felek ideiglenes elkülönítése mellett döntött, megváltoztatva ezzel az elsőfokú ítéletet.³⁶⁹

Az Ítéltábla végzését, amely a különélést rendelte el, hivatalos másolatban közölték a felek jogi képviselőivel 1897. június 15-én.³⁷⁰

A hat hónapos különélési időszak és a pót eljárás lefolytatása után, mivel a békeltetés eredménytelen maradt, a Budapesti Királyi Törvényszék újabb tárgyalást tartott. Az 1898. március 22-én hozott ítélet rögzítette, hogy a korábban elrendelt különélés (3166/97 sz. ítélet) nem vezetett eredményre. A bíróság ezért az 1894. évi XXXI. törvénycikk 80. § a) és c) pontjai alapján, az alperes vétkessége okán immár véglegesen felbontotta a Bogdányi Ferencz és Bäusch Mária között fennálló házasságot.³⁷¹

A megismételt eljárás során hozott ítélet megerősítette a korábbi rendelkezéseket a gyermekek elhelyezése tárgyában. A négy kiskorú leánygyermek nevelése és felügyelete az anyánál maradt, azzal a kitételrel, hogy amennyiben ő alkalmatlanná válna, a helyzet felülvizsgálandó. Az alperes gyermektartási kötelezettségét ismételten évi 1000 forintban rögzítették. A költségviselés tekintetében a bíróság fenntartotta a korábbi arányokat: a perköltség és a házasságvédő díjának megfizetése alapvetően az alperest terhelte. A bíróság az ítélet indokolásában újra hivatkozott a tanúvallomásokra, melyek az alperes kicsapongó életmódját és a bántalmazásokat igazolták.³⁷²

Az indokolás részletesen kitért arra, hogy bár a házasságtörés közvetlen bizonyítása nehézségekbe ütközött, az alperes megrögzött, botránys és erkölestelen életvitele, valamint a neje elleni erőszak kétséget kizáróan bizonyítást nyert. Tekintettel arra, hogy a felek közötti tényleges különélés már két éve tartott, és az elhidegülés olyan mértékűvé vált, hogy az együttélés elviselhetetlennek bizonyult, a házasság fenntartása lehetetlenné vált. A bíróság ezért a házassági köteléket felbontotta, és kimondta az alperes vétkességét.³⁷³

Az 1898. március 22-i ítélet záró rendelkezései pontosították a pénzügyi kötelezettségeket. A pereszes alperest kötelezték a házasságvédő díjának és a perköltségeknek a viselésére az 1868. évi LIV. törvénycikk 251. §-a alapján, ugyanakkor a felperest is kötelezték az előlegezésre, mivel a házasságvédő kirendelése közérdekből történt. Az ítéletet a jogerőre emelkedés után az illetékes anyakönyvi hivataloknak és hatóságoknak kézbesíteni rendelték.³⁷⁴

A másodfokú bíróság, a Budapesti Királyi Ítéltábla 1898. június 22-én tartott ülésén felülvizsgálta az újabb elsőfokú ítéletet. A 3972/1898 számú határozatában a Törvényszék ítéletét, amely a házasság felbontását és a gyermekek ellátását szabályozta, indokai alapján helybenhagyta, és az iratokat felterjesztette a legfelsőbb bírói fórumhoz, a Királyi Kúriához.³⁷⁵

A Magyar Királyi Kúria 1899. január 5-én tartott ülésén hozta meg végső döntését az ügyben. A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú ítéletet – és ezzel együtt az elsőfokú döntést is – helybenhagyta. Csúpan

³⁶⁷ Uo. 7.

³⁶⁸ Uo. 8.

³⁶⁹ Uo. 9.

³⁷⁰ Uo. 10.

³⁷¹ Uo. 11.

³⁷² Uo. 12.

³⁷³ Uo. 13.

³⁷⁴ Uo. 14.

³⁷⁵ Uo. 15. – 16.

kisebbségi pontosságokat eszközölt: rögzítette, hogy a házasságkötés a ferencvárosi plébánián történt, és elrendelte a jogerős ítélet közzétételét a IX. kerületi állami anyakönyvvezetővel. Ezzel a házasság felbontása jogerőssé vált.³⁷⁶

A jogi procedúra lezárásaként a Budapesti Királyi Törvényszék 1899. január 19-én kiadott végzésében elrendelte a jogerős ítéletek (első-, másod- és harmadfok) hivatalos közzétételét a felekkel, az ügyvédekkel és a házasságvédővel. Ezzel egyidejűleg intézkedett az anyakönyvi bejegyzések módosításáról a IX. kerületi anyakönyvvezetőnél, valamint értesítette a fővárosi árvaszéket és az illetékkiszabási hivatalt az eljárás végleges befejezéséről.³⁷⁷

3.2. Bäusch Mária helyzete

Bäusch Mária a levéltári iratok alapján egy bátor és kitartó nő képét mutatja, aki nem törődött bele a bántalmazó házasságba. Vállalta a társadalmi szégyent (a férje bordély-ügyeinek kiterjedését), dacolt a jogi rendszer merevségével, és három éven át küzdött, amíg a Kúria pecsétjével a kezében, gyermekeivel együtt, anyagilag kártalanítva szabadulhatott.

A nők jogi helyzete ebben a korszakban, a dualizmus-kori Magyarországon, rendkívül kiszolgáltatott volt, különösen azokon a területeken, amelyek a szexualitást és a személyi szabadságot érintették.³⁷⁸ Az 1878. évi V. törvény cikk egészen az 1908-as módosításáig (az első büntető novella) egyáltalán nem büntette a leánykereskedelmet, amely a kapcsolódó bűncselekmények közül a legveszélyesebbnek számított.³⁷⁹

ZÁRÓ GONDOLATOK

Kutatásom és a levéltári forrás elemzésének végére érve visszatérhetünk a dolgozat címében megfogalmazott kérdéshez: létezett-e a holtig tartó igen a 19. századi Magyarországon? A válasz nem egyszerűsíthető le egyetlen igenre vagy nemre; a kép sokkal árnyaltabb. Társadalmi elvárásaként, mélyen gyökerező erkölcsi normaként és az egyház tanításaiban a házasság felbonthatatlansága továbbra is megkérdőjelezhetetlen alapvetésnek számított. Ugyanakkor az 1894. évi házassági törvény hatálybalépésével a jogi szabályozás szintjén megnyílt egy kiskapu: a rendszer lehetővé tette a kilépést mindazok számára, akiknek házassága az erkölcsi és érzelmi elhűlés miatt tarthatatlanná vált.

Összegző megállapításként elmondható, hogy a vizsgált korszak jogalkotása a szükségszerű kompromisszumok jegyében született. A törvényhozó a korszellemnek engedve a házasságot világi, polgári jogi szerződéssé alakította, ám a házasság intézményének védelme érdekében a vétkekre szigorú, sokszor merev alkalmazásával igyekezett gátat szabni a válások tömeges elterjedésének. A jogalkotó szándéka egyértelmű volt: a válás nem lehetett egyszerű megegyezés tárgya, azt csak súlyos, bizonyított vétkek esetén engedélyezték, ezzel is fenntartva a házasság stabilitásának látszatát.

Ahogy azt dolgozatomban részletesen bemutatott Bäusch Mária esete is ékesen bizonyítja, a nők számára a házasság felbontásának lehetősége nem csupán elméleti jogi kategória volt, hanem valódi, létfontosságú kiút a kényszerhelyzetből. A törvény – minden szigorúsága ellenére – kezet nyújtott azoknak az asszonyoknak, akik bántalmazó, hűtlen vagy a családot elhanyagoló férjük árnyékából kívántak kilépni. A jogszabályok biztosították számukra – legalábbis papíron, és szerencsés esetben a bírósági gyakorlatban is – a tartáshoz való jogot és a gyermekfelügyelet lehetőségét, ami egzisztenciális biztonságot jelenthetett az újrakezdéshez.

A 19. század végén a társadalom elvárta tagjaitól, hogy házasságban éljenek, és elítélte azokat, akik ebből kimaradtak. Különösen igaz volt ez a nőkre: a társadalom elítélte a hajadonokat, csakúgy, mint azokat, akik házastársuktól külön éltek vagy elváltak.³⁸⁰ Magyarországon ebben az időszakban a „kelet-európai” házassági típus jellemezte. Ez azt eredményezte, hogy a nők kifejezetten fiatalon, átlagosan 20 éves koruk körül kötötték házasságot. Az 1890-es években a házasságok megszűnésének legfőbb oka a halálozás volt, nem a jogi válás. A halandósági viszonyok javulása ekkor kezdte csak csökkenteni az özvegyülések számát.³⁸¹

³⁷⁶ Uo. 17.

³⁷⁷ Uo. 19.

³⁷⁸ CSÁSZÁR Kinga: A kéjelgésügy szabályozása a dualizmus-kori Magyarországon, különös tekintettel Somogyra, in: *Jura*, 2012/1. szám, 15.; CSÁSZÁR Kinga: A magyar nőmozgalmak erőfeszítései a leány és nőkereskedelem visszaszorítása érdekében a 20. század elején, in: *Diké*, 2018/2. szám, 75.

³⁷⁹ CSÁSZÁR: *i.m.* (2018). 81.

³⁸⁰ CSERNÁK Józsefné: Házasság és válás Magyarországon 1870–1994, in: *Demográfia*, 1996/2–3. szám, 109.

³⁸¹ CSERNÁK: *i.m.* 110.

1. ábra: A válások demográfiai jellemzői a KSH. adatai alapján³⁸²

A válások számáról 1876 óta állnak rendelkezésre adatok a mai országterületre vonatkozóan, az 1890-es években a válások száma még nagyon alacsony volt. Az 1. ábra (A válások alakulása) görbéje az 1876 és 1900 közötti időszakban alig emelkedik el a nullától, ami azt jelzi, hogy évi néhány száz, esetleg ezer alatti esetről beszélhetünk. Az ezer lakosra jutó válások száma az I. világháborút megelőző teljes időszakban még a 0,5 ezreléket sem érte el.

Végső következtetésként megállapítható, hogy az 1894. évi törvény – a házassági jogról jelentősége nem abban állt, hogy darabokra törte volna a „holtig tartó igen” eszményét, hanem abban, hogy humanizálta annak tartalmát. A jogalkotás elismerte, hogy ahol az életközösség – Eötvös hasonlatával élve – jeges hasadékká vált és visszavonhatatlanul megszűnt, ott a jog nem kényszerítheti a feleket egy téves és lelki szempontból káros illúzió fenntartására. A 19. századi Magyarországon tehát a holtig tartó hűség jogi kényszerből fokozatosan társadalmi normává szelődött, meghagyva a lehetőséget a kivételes esetek orvoslására.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] CSÁSZÁR Kinga: A kéjelgésügy szabályozása a dualizmus-kori Magyarországon, különös tekintettel Somogyra, in *Jura*, 2012/1. szám.
- [2.] CSÁSZÁR Kinga: A magyar nőmozgalmak erőfeszítései a leány és nőkereskedelem visszaszorítása érdekében a 20. század elején, in *Diké*, 2018/2. szám.
- [3.] CSERNÁK Józsefné: *Házasság és válás Magyarországon 1870–1994*, in *Demográfia*, 1996/2–3. szám.
- [4.] EÖTVÖS József: A nők, in *Eötvös József összes munkái 6.*, 1902, Budapest.
- [5.] HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Institutiones Juris*, 2006, Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
- [6.] HERGER, Eszter Cs.: The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895–1918: Social and Legal Consequences for Women, in *Journal on European History of Law*, 2012/2. szám.
- [7.] HOMOKI–NAGY Mária: A magyar magánjog kodifikációja a 19. században, in *Jogtörténeti Szemle*, 2004/1. szám.
- [8.] K. NAGY Sándor: *A nők törvénykönyve*, 1902, Budapest.
- [9.] KNORR Alajos: *Házassági perek és eljárás a házassági perekben*, 1899, Budapest.
- [10.] KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *A válások demográfiai jellemzői*, KSH, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/valas17.pdf> (2025. november 26.)
- [11.] RAFFAY Ferencz: *A házassági perrendtartás*, 1898, Budapest.
- [12.] RÁTH Mór: *1894-dik évi Országgyűlési Törvényczikkek*, 1894, Budapest.
- [13.] SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga Magyarországon és az ország erdélyi részeiben*, 1890, Franklin-Társulat, Budapest.
- [14.] WEISS Emília: Vétkeesség–feldúltság és a házaselek közös megegyezése a múlt és a ma magyar házassági bontójogában, in *Jogtudományi Közöny*, 1981/7. szám.

³⁸² KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *A válások demográfiai jellemzői*, KSH, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/valas17.pdf> (2025. november 26.)

Felhasznált jogszabályok

- [1.] A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában hozott 1868. évi LIV. törvénycikk
- [2.] A nők teljeskorúságáról szóló 1874. évi XXIII. törvénycikk
- [3.] A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk
- [4.] A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk
- [5.] A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk
- [6.] Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk
- [7.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- [8.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Levéltári iratanyag

- [1.] HU. Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII.2.c. 1896-V.0091.

